

RÁDAY PÁL
IRATAI

1709–1711

Ráday Gyűjtemény, Budapest
2003

RÁDAY PÁL
IRATAI

RÁDAY PÁL
IRATAI

1878-1913

IRATAI

1878-1913

IRATAI

RÁDAY PÁL

IRATAI

1709–1711

Sajtó alá rendezte
BENDA KÁLMÁN

In memoriam Benda Kálmán

Ráday Gyűjtemény, Budapest
2003

A jegyzeteket ellenőrizte Mészáros Kálmán és Szatmári Judit
Számítógépes szövegszerkesztés és névmutató: Orosz Anna

A könyv megjelenését támogatta:

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram Igazgatósága

ISBN 963 8299 06 1

RENDAHGYÓ ELŐSZÓ

Nem vagyok történész, és azt sem állíthatom, hogy hosszú időn keresztül lehettem Benda Kálmán munkatársa – mindössze bő egy évig ismerhettem közelebbről. Ezért egy bizonyos zavar, elfogódottság van bennem azzal kapcsolatban, hogy éppen nekem jutott a feladat: bevezető sorokat írni ehhez a történeti körökben legendás forráskiadványhoz.

Ráday Pál iratainak I. és II. kötete 1955-ben és 1960-ban jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában (a második kötet az Archivum Rákócianum sorozat keretében). A két kötet – amelynek szerkesztése Benda Kálmán vezetésével és döntően az ő saját kutatómunkája alapján folyt, nagyrészt a Ráday Levéltár anyagára támaszkodva – 1709-ig adta közre Rákóczi Ferenc diplomatájának, a kancelláriavezető Ráday Pálnak levéltárakban fennmaradt iratait.

Ezek a kötetek az elmúlt évtizedekben a Rákóczi-szabadságharc kutatásának nélkülözhetetlen alpműveivé váltak. A forráskiadvány tudományos színvonalá, példamutató jegyzetapparátusa máig etalon.

Ismeretes, hogy Benda Kálmán tervei között szerepelt a következő, harmadik kötet megjelentetése is; de erre az ő életében már nem került sor. Tudományos hagyatékában fennmaradt egy kiadásra gondosan előkészített dosszié, amely Ráday Pál iratait tartalmazza 1709–1711 közötti időhatárral. Az iratanyag sajnos nem teljes: a bevezető tanulmány nem készült el, és a közlésre előkészített iratok sorából hiányzik több más irat mellett elsősorban az 1710 augusztusa és 1711 márciusa közötti anyag. Benda Kálmán örökösivel egyetértésben azonban úgy gondoltuk, hogy a hagyaték kiadása nem várhat tovább.

Nem vállalkozhattunk az elődkötetek analógiájára történő kiegészítésre, átdolgozásra – ezt irreálisnak teszi a kötetek megjelenése óta eltelt idő, az egykori munkatársak halála és az a tény, hogy a forráskiadványt egyértelműen Benda Kálmán neve fémjelzi. Ezért döntöttünk a hagyatékban fennmaradt szöveg változatlan közreadása mellett. A nyomdai előkészítés során törekedtünk az eredeti szövegkép megőrzésére (tagolás, dátumjelzés). A hivatkozott levéltári jelzetek revízióját és a névmutató összeállítását elvégeztük.

A csaknem félévszázados késéssel megjelenő kiadvány a 2003-as esztendőben különösen időszerű: most ünnepeljük a Rákóczi-szabadságharc 300. évfor-

dulóját; most van Ráday Pál halálának 270. évfordulója, valamint Benda Kálmán születésének 90. évfordulója.

Egy értékes kéziratanyagot kiadni mindenképpen öröm és nyereség, még ebben a formában is. A Ráday Gyűjteményhez minden szempontból kötődő forráskiadvánnyal emlékezünk meg történelmünk egy nevezetes korszakáról; alapítónkról, Ráday Pálról és egykori igazgatónkról, Benda Kálmánról.

Azt reméljük, hogy ez a kiadvány nem lezárni, hanem serkenteni fogja a további kutatásokat. Ezzel teljesítenénk leginkább a sorozatot indító Benda Kálmán akaratát; és ezzel szolgálnánk a történelmi jelentőségű Ráday-család múltjának feltárását is.

Berecz Ágnes

a Ráday Gyűjtemény igazgatója

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

A) Levéltári jelzetek

caps. – capsula; *fasc.* – fasciculus; *fol.* – folio

Hazai gyűjtemények:

1. *MOL* – Magyar Országos Levéltár
Rákóczi-szabh. lt. – a Rákóczi szabadságharc levéltára
Károlyi-lt. – a Károlyi-nemzetség levéltára, Budapest
2. *Ráday-lt.* – a Ráday család levéltára (mai jelzete: c/64), a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában, Budapest
3. *OSzK* – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
OSzK Kt. – OSzK Kézirattára
Thaly-gyűjt. – Thaly Kálmán kuruckori kézirat-gyűjteménye: Fol. Hung. 1389.

B) Gyakrabban idézett forrásmunkák

AR – *Archivum Rákócziánum. II. Ferenc levéltára. I. osztály: Had- és belügy.*
 I–XII. Bp. 1873–1936.

Beniczky naplója – *Beniczky Gáspár naplója. 1707-1710.* Rákóczi Tár. I. Pest, 1866
Fiedler kny. – *Fiedler, Joseph, Actenstücke zur Geschichte Franz Rákóczy's und seiner Verbindungen mit dem Auslande. 1706, 1709 und 1710.* II. [recte: III.]
 Wien, 1871. (Különnyomat az *Archiv für Österreichische Geschichte* XLIV.,
 1870. évfolyamából.)

[*Iratok h. t.*] – Benda Kálmán csak utal az iratra, amit azonban nem tartalmaz az irathagyaték.

Pápai naplója. – Pápai János, *Diarium legationis Constantinopolitanae ab anno 1705 die 28 mensis Octobris.* Kézirat: OSzK. Quart. Hung. 2900.

Pulay – Szalay László: Gróf Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. – Pulay Jánosnak *A szatmári békeségről írt munkája.* II. (Magyar Történelmi emlékek, V.) Pest, 1865

A szatmári béke – Lukinich Imre: *A szatmári béke története és okirattára.* Bp., 1925
Történelmi Naplók – Thaly Kálmán: *Történelmi Naplók. 1663–1719.* (Monumenta Hungariae Historica. = Magyar történelmi emlékek, Második osztály: Írók. 27. köt.) Bp., 1875

1.

1709 január 13, Nagybánya

Páriz Pápai Ferenc, a nagyenyedi kollégium tanárának levele Rádayhoz. A Marosvásárhelyen megbeszélteket nem meri megtenni, mert fél az ellenség bosszújától. Nyomdában lévő szótárának kiadásához a porosz királytól fog támogatást kérni.

Sk. eredeti: Ráday-lt. IV. c/1. 60. Zárlatán vörös viaszba nyomott stilizált motívumú gyűrűs pecsét.

[Címzés a levél külsején:] Tekintetes nemzeti Rádai Pál uramnak, kegyelmes urunk ő Felsége cancellariae directorának etc. nékem bizodalmas nagy jó uramnak, kegyes fautoromnak őkegyelmének nagy betsülettel adassék Munkátson.

Bizodalmas jó Uramnak, Kegyelmednek ajánlom alázatos szolgálatomat. Isten Kegyelmedet Uram, nemzetünk javára számos esztendőig szerencsésen tartsa fen, kívánom.

Kegyelmed levelét, Uram, ma estve alázatosan el vöttem az exemplarral együtt¹, mely igazán elephantinus partus késedelmére nézve tsak valósága redoleálna aliquid elephantis. Én, Uram, arra jól emlékezem a' mit kegyelmednek Vásárhelyt beszéltem volt, de abból engem az idő sokképen ki ijjeszte, látván kisseb dologért is az szomoru példákat, melyek estenek szegény feleinken, és noha ebben illetlenség vagyon, mégis inkább választottam kegyelmes fejedelmünk nehézségét, melyet orvosolhatónak méltán ítélek, mint sem az ellenkező nemzet-

¹ Bizonyára Dictionariuma példányairól van szó.

² Csak sejtjük, hogy Páriz Pápainak ez a Rádayval történt megállapodás az 1704-ben Rabutin császári tábornagy parancsára feldúlt és 1707 óta bujdosó nagyenyedi kollégium diákjainak és professzorainak megsegítésével kapcsolatos. Ráday azt ajánlhatta, hogy kérjék Rákóczi segítségét, támogatását, ő majd aztán gondját viseli kérvényüknek, – Páriz Pápai viszont attól tartott, hogy evvel még jobban kihívják maguk ellen a császári csapatok bosszúját.

nek furorát², mert egy átalýában, mind magamnak keserves állapotom és ki mene-
telem lenne miatta, mind pedig collégiumunkra is az redundálni fogna, a mint,
Uram, még az el mult télen mutatni hujus consilii rationem Szatmárról Kassára meg
írtam volt kegyelmednek. Azért, Uram, tantum abest, hogy én azért ez gonosz
időben censuratól méltán félhetnék, hogy inkább minden engem és életemet szere-
tőktől ezt az consiliumot várhatnám, hogy a' mint Ámos prófétánál vagyon, az
eszes ember hallgasson az gonosz időben. Nem is jó ki most ex officina, hanem
tsak egy néhány az közeleb való scholák számára, az többi benn várja az kívánt
jót,³ mert mindnyájunknak kell szívesen kívánnunk azt a' jót, melyet Mósesnél az
Isten inter felicitates populi Israelitici téssen, ut sit ipsis princeps de fratribus ipso-
rum, melyet én is valóban óhajtok, hogy Isten állandóvá és nyomóssá tegyen
nekünk. Az prussiai király ő felsége nagy patrónusa lévén az enyedi romlott col-
legiumnak, az jó alkalmatosság is invitálván, mivel hallatik vala, hogy ahoz a fel-
séghez urunk ő Felsége embereit küldi,⁴ úgy gondoltam vala arra magamat, nem is
nemzetünkben esett példák nélkül. Kérem azért, Uram, alázatosan kegyelmedet
pro sua prudentia ex aequitate, moderalya úgy e dolgot, hogy se én inextricabiliter
törben ne essem vénségemre és bizonyos veszedelemben, sem az köz jóra
igyekező tipográfus meg ne károsodjék⁵ sok költsége után. Én az én sok munkáim
között mind eddig fortunae privignus voltam, tsak azt hallgatom, mit szól az Isten.
Ajánlom, Uram, kegyelmedet az nagy Isten oltalmában, magamat pedig továbbra is
kegyelmed megesmért jó akaratyában. Nagy Bányán⁶ 13. Januarii 1709.

Kegyelmednek, Uram

alázatos szolgája
Pápai Ferencz

³ Érdekes, eddig ismeretlen adat a szótár történetéhez.

⁴ Dobozi István követségét érti. Ld. *Iratok* h.t.

⁵ Úgy látszik Páriz Pápai a szótárkiadás költségeihez akarta a porosz király segítségét kérni. Ezt annál könnyben megtehetette, mert a király udvari papjával, Jablonskival ő is jóviszonyban volt. Brewer leveléből arra is következtethetünk, hogy szó volt arról, hogy a könyvet Frigyes királynak ajánlja. (Ld. *Iratok* h.t.) 1709. január 6.

⁶ Páriz Pápai Rabutin tábornok csapatai elől 1707-ben Kolozsvárra, onnan Szatmárra, majd 1708-ban Nagybányára menekült, s csak 1709 februárjában tért vissza Enyedre. (P. Szathmáry Károly, *A gyulaféhevár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története*. Nagyenyed, 1868. 156-157. l.)

2.

1709 január 14, Munkács

Rákóczi követi utasítása velencei megbízottja, Tournon János Henrik gr. számára

1708. május 7-i utasítását az alábbiakkal egészíti ki. 1. Megbízólevelét teljhatalmú megbízottként adja át, a követi rangot csak a szerződés törvényerőre emelésekor vegye majd fel. 2. Mondja el, hogy a fejedelem baráti aggodalommal nézi Velence sorsát: Ausztria nemcsak a magyarok szabadságát akarja gúzsba kötni, hanem az egyház fejét és mindent, amit szent, maga alá akar gyűrni. A császár be akarja keríteni Velencét: eddigi birtokaihoz megszerezte Ferrarát és Bolognát. Csodálkozik, hogy a Köztársaság mindezt álmos nyugalommal nézi. 3. A szabad országok számára vezérelv kell, hogy legyen a háborútól való tartózkodás, a védekezés elhanyagolása azonban természetellenes, s érthetetlen, hogy a Köztársaság hagyja körülzáratni magát. 4. A pápa sem nézi jó szemmel Velence semlegességét. Az Ausztria elleni háború terhét most a pápaság és Magyarország megosztottan viselik, de ha a pápát elvágják szövetségeseitől és békét köt, Magyarországot pedig leigázzák, akkor a Köztársaság egyedül marad Ausztriával szemben. 5. Amióta a császári sereget dán csapatokkal megerősítették, fölényben van Magyarországon; ha nem kapnak külföldi segítséget, kénytelenek lesznek a békekötésre gondolni. Ebben az esetben pedig már későn próbál majd a Köztársaság saját védelméről gondoskodni, hiszen a császár hadereje 20 000 emberrel fog megnövekedni. 6. De ha a császár a Magyarországról kivonható erőket a Rajnához viszi, a franciák ellen, Velencének ebből sincs haszna. Eddig Franciaország hatalma védte Itália szabadságát a császárral szemben, ez a hatalom azonban már meggyöngült, s még gyengébb lesz, ha a császár a Köztársaságot fogja megtámadni. 7. Nem változik a helyzet akkor sem, ha a tengeri hatalmak az európai egyensúly érdekében nem támogatják Ausztriát. Anglia, Hollandia s a birodalmi rendek egyaránt keveset törődnek Itáliával; a császár ugyanis, még ha Itáliát leigázná, akkor sem volna elég erős ahhoz, hogy a franciákkal szövetséges fenti hatalmakat legyőzze. Az pedig alig hihető, hogy a vallás védelmére az osztrák és a francia uralkodóházak háborús szövetségessékké legyenek. 8. Ha Magyarországot leigázzák, sok ezer ember külföldre bujdosik, így a rajnai had-

sereget németekkel, az itáliait pedig magyarokkal erősítheti meg a császár. 9. Azt mondhatják: az hogy a császár Nápolyt, Sziciliát és Milápót elfoglalta, nem veszélyes, hiszen csak régi szerzeményeit biztosítja magának a Köztársaság sérelme nélkül. Magyarazza meg, hogy ha az osztrák ház két ágából az egyik kihal, a másik öröklí az egész monarchiát, s ez már veszélyes. De még ha itt József, amott pedig Károly lesz is az uralkodó, testvéri kapcsolatban maradnak. Továbbá: Mantova, Párma, Bologna eddig a pápának lekötelezett vagy vazallus fejedelmek kezén volt, de ha a pápát nem segítik, ezek is az osztrák ház kezére kerülnek. 10. De ha a Köztársaság nem akar háborút, akkor is korlátozhatja a császár hatalmát, úgy, hogy nyíltan, vagy titokban segítséget nyújt a magyaroknak. Az első esetben: 11. kössenek szövetséget a francia királlyal, hogy az megerősödjék a savoyai herceggel szemben. Ha a herceget sikerül legyűzni, a császár hadseregének vissza kell vonulnia; ekkor támadja meg Velence hajóhada Nápolyt, a dalmáciai és móreai csapatok forduljanak Horvátország ellen, az itáliai erők felerészben az erődítéseket szállják meg, másik felük pedig forduljon Görz és Friaul, majd Stájerország ellen, s támadják hátba a Magyarországról visszavonuló német hadakat. Így a császár vagy békére kényszerül, vagy az előbb említett területeket veszti el. A második esetben: 12. Adjon a Köztársaság akkora pénzösszeget, melyből Albániában jelentős hadsereget lehet toborozni. Ez a fejedelem irányítása alatt támadja meg Horvátországot, s foglalja el Dalmáciát; később e területeket átengednék Velencének. Mindennek érdekében 13. rá kell venni a francia királyt, hogy a Sziciliának nyújtandó segítség ürügyén irányítsa hajóhadát az Adriára, s támogassa az albániai hadsereget. Ezért 14. még e tárgyalások folyamán határozzák meg a pénzbeli segítség mértékét: minél nagyobb az összeg: annál jobb. 15. E pénzösszeget francia segítség címén az osztrák házzal való béke megkötéséig adnák s ellenértékül Velence megkapja Dalmáciát. 16. Ha Magyarországot és Erdélyt levernék a császáriak, Velence nyíltan hadat üzen. Az általa Stájerországból, Tirolból elfoglalandó területeket megtartja. Ausztriát, Morvaországot és Sziléziát illetően azonban fennmaradnának a magyar királyság régi jogai. 17. A békekötés, Magyarország és Erdély szabadságának helyreállítása után, a Köztársaság védelmi szerződést kötne a megválasztandó királlyal.

Ráday fogalmazványa (A): Ráday-lt. IV. d/2–24. 15¹ – A fogalmazványtól néhány szóban eltérő végleges szöveg másolata Rákóczi leveleskönyvében, 1709. január 21-i keltezéssel (B): MOL G Bécsi ir. Rot. 29. Erről nyomtatásban kiadta: Fiedler kny. 59–63. l. – Az eredetiről készült másolat, 1709. január 22-i keltezéssel (C): AE Hongrie vol. 15. 23–27. fol.

¹ A fogalmazvány keltezését az ugyanarra az ívre írt megbízólevélről vettük át.

A trencsényi csata után a szabadságharc katonailag egyre nehezebb helyzetbe került. A belső tartalékok erősen megfogytak, a külső segítség sem mutatkozott. Közben a franciák maguk is védekezésbe szorultak, s a lengyelországi zűrzavaros politikai helyzet, meg a nagy összecsapás felé haladó svéd–orosz háború folytán a cártól sem lehetett fegyveres támogatást várni. Elakadt a cár közvetítésére alapozott béketárgyalás is. Ebben a helyzetben fordult Rákóczi figyelme a velencei köztársaság felé. Savoyai Eugén csapatai a háború során a franciákat teljesen kiszorították Itáliából, s térdre kényszerítve a pápát, megszállták a korábban az Egyházi Államtól függő kis fejedelemségeket, szinte teljesen körülzárva ezzel Velencét. A fejedelem úgy látta, az így kialakult hatalmi helyzet gondolkodóba kell, hogy ejtse a Köztársaságot: az itáliai Habsburg túlhatalom veszélyes, nemcsak érdekeikre, de szinte már létére is; tehát nem lehetetlen, hogy a Signoria politikája császárellenes irányba fordul. Ebben az esetben pedig az együttműködés a Köztársaság és a magyarok közt mindkét félre nézve igen hasznos lehet.

Rákóczi Velencével kapcsolatos elgondolásai lényegükben már korábban, 1708 tavaszán kialakultak. Tudjuk, hogy Tournon gróf, balul végződött párizsi próbálkozása után (II. k. 314. és 468. l.) 1708 márciusában érkezett Velencébe. Március 24-i, már a Köztársaságból írt jelentése, melyben útja indokairól tájékoztatja a fejedelmet, május elején érkezett meg Rákóczihoz. A fejedelem május 7-én, Szerencsről válaszolt Tournonnak. Bosszankodását fejezte ki a Párizsban történetekért, de hogy megnyugtassa a gróft, közölte vele: Des Alleurstól tudja, hogy a király semmiképpen nem fogadta volna el őt, Tournont, magyar megbízottnak. Velencében pedig fontos megbízatásnak tehet eleget. (A levél XVIII. sz. másolata: MTA Ms. Vegyes kéziratok 2. doboz, Rákóczi leveleskönyve II. rész 1. fol.) Az ugyanakkor kelt francia nyelvű utasítás azután részletesen kifejti, hogyan próbálja meg Tournon a Signoriát a semlegességből a Habsburg-ellenes oldalra vonni. (uo. 1–4. fol.)

Tekintve, hogy az itt közölt 1709. január 14-i irat hivatkozik erre a korábbi utasításra, s ahogy mondja, Tournon továbbra is ezt tekintse kiindulási alapnak, az alábbiakban részletesebben ismertetjük. A fejedelem mindenekelőtt a gróf meghíusult párizsi követségéről szól, s aztán tér rá Velencével kapcsolatos elgondolásaira. "Je suis au reste tres content de ce que vous vous soyez retiré à Venise, – írja Rákóczi – ou également vous ne me seres pas inutile, étant persuadé de la continuation de l'attachement que vous aves pris pour les interets de la partie, puisque ce n'étoit pas que faute d'un sujet capable que, depuis le commencement de cette guerre, je n'ai fait des propositions à cette republique pour tacher de la faire entrer dans ces memes interets. Outre que la guerre d'Italie, ayant été si changeante pour les partis, ne m'avoit pas fourni des conjonctures si favorables. Je voiois aussi que l'irresolution de cette republique ne me pouvoit pas faire esperer de trouver des moyens de leur persuader, combien il étoit de son interet de favori-

ser les notres. Comme cependant vous avez de connoissances particulieres parmi la noblesse, je ne scaurois douter que vous ne trouviez des occasions de la sonder et lorsque je la verrai dans la disposition non plus favorable, je ne manquerai pas à vous envoyer des lettres de croyance avec un caractere, si vous croyez que l'on sera disposé de la reconnoitre. Mais je souhaiterois fort que vous fissiez auparavant les propositions dessus manquées, pour me faire éviter un pas que je ne voudrois point faire sans connoître leurs sentiments." Bizonyosra veszi, – folytatja Rákóczi – hogy a velencei szenátusnak komoly gondot okoz az osztrák ház hatalmának növekedése. A császár és a Köztársaság korábbi együttműködése, mely a török terjeszkedés megállítására céljából jött létre, a Habsburgoknak lehetővé tette, hogy Magyarországot bilincsbbe verjék. A magyarok széttörték ezeket a bilincseket, – most azonban Velencét fenyegeti ugyanez a sors. A császár a Köztársaság bekerítésére törekszik. Mindaddig indokolható volt a Signoria semlegessége, hiszen a háborús felek ereje nagyjából egyenlő volt, a császáriak torinói győzelme óta azonban a semleges magatartás a Habsburgokat segíti. Félős, hogy a Köztársaság majd csak akkor szánja el magát arra, hogy a franciák mellé áll, amikor erre már nem lesz lehetősége. Mert ha a császár leveri Magyarországot, innen közvetlenül fenyegetheti Velencét, a magyar királyság régi jogaira hivatkozva igényt emelhet a tengerpartra, Dalmáciára, s aztán megbéníthatná a Köztársaság egész kereskedelmét. Mindennek csak egy módon lehet elejét venni, úgy, hogy idejében szembefordulnak a császárral. Magyarország és Velence érdekei ezen a téren azonosak, s a múltban is sok példa volt rá, hogy a két ország szövetségre lépett egymással. Ebben az esetben – írja Rákóczi – á "peut être je pourrai disposer les États Confédérés et lui céder la Dalmatie avec les ports de Trieste et Fiume, et tous les autres, exceptées les terres de Zrinyii et Frangepani, avec ses avantages qu'elle pourrait avoir du côté de la Friaul et le comte de Görz, avec des autres conquies."

Ha a Signoriát a Porta háborús készülődései aggasztanák, Tournon fejtse ki, hogy a franciák segítségével ezt le lehet csöndesíteni, s különben sem valószínű, hogy a szultán kardot vonna azok ellen, akik legnagyobb ellensége, a császár ellen támadnak. A most nála járt orosz követől arról értesült, hogy a Köztársaság – hogy sikeresebben védekezhessék a császári erőszak ellen – a törökkel szövetségéről tárgyal; mennyivel sikeresebb volna a Signoria fellépése, ha a franciákkal is szövetségre lépne. "Elle (la Signoria) doit considerer de surplus que le roy de Suede se trouve actuellement sur les frontieres de Moscovie et que par consequent si le czar n'est pas attaqué lui meme, il est question s'il voudra bien satisfaire à son traité, en recommencant la guerre contre une puissance à la quelle il pourra peut être opposer des peuples en grand nombre, mais non pas des soldats, dont il aura besoin pour sa propre défense, ce qui n'empêchera guere les Tartares contre cet amas de peuples leurs semblables. Ce n'est pas que je veuille dissuader par là l'alliance du

czar, dans la quelle je suis entré moi meme, en vou de procurer par la de la sureté à ce royaume contre le Turc et laquelle je juge tres convenable et tres necessaire à la Republique, mais je veux seulement faire voir que ce traité ne suspendra pas l'entreprise de la Porte, de la maniere que notre traité conjointement avec la France pourroit faire."

Ha az volna a Signoria aggálya, hogy nincs jogcíme a császárnak hadat üzeni, hívja fel figyelmüket az alábbi lehetőségre: Velence ismerje el a Habsburgoktól elszakadt független magyar államot. Az elismerés ellenértékeként kérje, hogy Magyarország mondjon le Dalmáciára vonatkozó régi jogáról. Ha ez megtörtént, mint ezen területek ura, felléphet a császár ellen "en envoyant ses forces maritimes contre les places de l'empereur comme usurpateur de ce royaume." Mindehhez tegye még hozzá, hogy a háború megkezdésére a mostaninál alkalmasabb időpont keresve sem található. A császár Magyarországon lévő hadereje innen nem távozhat. Horvátország – ha Velencére támaszkodhat – azonnal fegyvert fog a Habsburgok ellen. Eugén herceg kénytelen lesz nyugatról csapatokat elvonni, s így a franciák bevonulhatnak Piemontba. Mindez pedig térdre fogja kényszeríteni a császárt. Ezután, magyar és orosz szövetségben, sor kerülhet a török elleni háborúra, amely Velence számára meghozza Dalmácia teljes birtoklását.

Ez volt tehát az az utasítás, amelynek alap gondolatára Rákóczi 1709 januárjában most már határozott javaslatait ráépítette. Ezek közül elsősorban a Magyarországon bevezetendő külföldi katonaság felfogadását emeljük ki, – a fejedelem, nem ok nélkül, ezt látta a legsürgősebb teendőnek.

Rákóczi 1709 januárjában indította Nándorfehérvárra a Portáról 1708 októberében visszaérkezett Pápai Jánost és Teleki Mihályt, hogy szerezzenek meg a szerdár hozzájárulását ahhoz, hogy az albánok közül katonákat fogadhasson, – ennek főleg pénzügyi vonatkozásában már számított Velence segítségére. A két terv részben összefonódott, ahogy Pápaikat bízta meg, hogy bevégezve nándorfehérvári tárgyalásait, menjen át Velencébe, adja át írásbeli utasítását Tournonnak, és szóban is tájékoztassa mind őt, mind Pomponne márki francia követet a helyzetről és elgondolásairól. (A Pápainak és Telekinek a nándorfehérvári tárgyalásokra adott, 1709. január 20-án Munkácson kelt utasítás: *Történelmi Naplók*, 177–184. l. Eredetije: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 160. fasc. – A Pápai velencei útjára vonatkozó instrukció, 1709. január 21.: *Fiedler kny.* 57–58. l. – Pápai megbízólevele Tournonhoz, január 21.: *uo.* 65–67. l.; Pomponne márkihoz, január 21.: Ráday–lt. IV. d/2–24. 19. Ráday fogalmazványa.)

A követség megindulását sűrű tanácskozások előzték meg, melyen a fejedelmen és Pápain kívül (Teleki inkább csak a követség fényét volt hivatva emelni grófi rangjával és tanácsúri címével) Ráday és Vay Ádám vettek részt. (Január 4., 8., 21.: *Beniczky naplója*, 180., 181. és 184. l.) Pápai és Teleki január 26-án indultak meg Munkácsról. Debrecenben majd 3 hetet várakoztak, február

19-én indultak tovább, 500 főnyi lovas kísérettel, Szentesen át Makónak. Itt átkeltek a Maroson s török területen folytatták útjukat előbb Temesvárra, majd kéthetes tárgyalás után Nándorfehérvárra, ahová március 16-án értek. (Minderre ld. 21. l. Iratok 1709. február 12. bev. és a követek naplóföljegyzéseit: *Történelmi Naplók* 197. s köv. l., és *Pápai napló*, 273. s köv. l.)

A szerdával való tárgyalás kedvezően alakult, azonban olyan fontos problémákat vetett fel, hogy Pápainak azonnal vissza kellett térnie a fejedelemhez. A Tournonnak szóló utasítást tehát március 16-án megbízható alkalmi postával elküldte Velencébe, maga pedig április legelső napjaiban megindult vissza Magyarországra. (*Történelmi Napló*, im. 256. l.) Április 15-én tett jelentést Rákóczinak a komlósi táboron, Beregszász mellett. (*Beniczky naplója*, 195. l.)

Ugyanaznap kaphatta kézhez Tournon a Pápai által megküldött iratokat Velencében. Pápai úgy látszik, nem tájékoztatta a grófot, hogy miért nem viszi személyesen az iratokat, mert ez, április 16-án Pápaihoz Nándorfehérvárra címzett levelében csodálkozását fejezi ki, hogy ő maga nem jött el a szóbeli felvilágosításokat megadni. Az iratokkal különben is az történt, hogy azokat Pomponne márkinak adták át. "Serenissimi universae literae ad manus Gallici legati devenerunt, – írja – quis non nisi violatas ac prius perlectas literas mihi tradidit." A fizetéséről szóló váltó pedig nem volt az iratok közt, Pomponne márki sem tud róla, s ez nagy baj, mert egy éve már, hogy egyetlen fillért sem kapott, hitele már nincs, s pénz nélkül hivatásának sem tud eleget tenni. Abban a hiszemben, hogy Pápai még a basánál időzik, hívja, hogy Zárán keresztül azonnal jöjjön Velencébe, a dolgok megtárgyalására. (MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 160. fasc.)

Többet az ügyről nem is tudunk. Rákóczi Tournonhoz írt 1709. október 21-i leveléből (*Fiedler kny.* 88–89. l.) látjuk, hogy a gróf később panaszkodott a fejedelemnek Pápaira, aki viszont mentegette követét, mondván, hogy az a török tárgyalások fontossága miatt nem mehetett személyesen Velencébe. Ugyanebből a levélből különben az is nyilvánvaló, hogy a Köztársaság a fejedelem megbízottjával való minden tárgyalás elől elzárkózott. Velence megmaradt a császár iránt jóindulatot mutató semlegességben.

Tournonról a következőkben nem sokat hallunk. 1710. június 22-éről ránk maradt Tournon titkárának (nevét nem tudjuk) Nándorfehérvárról a fejedelemhez írt jelentése, melyben elmondja, hogy gazdája Velencéből ide küldte, hogy legalább 100 dukátot próbáljon Rákóczi embereitől szerezni, mert egy év óta semmi pénzt nem kapott, hogy megélhessen, "il est réduit de convertir ses habits en nourriture – olvassuk a levélben –, ce qui ne donne pas peu de sujet a la critique des ministres, étrangers qui sont a Venise." (MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 227. fasc.)

Ez az utolsó hírünk Tournonról, többé nem hallunk róla.

I n s t r u c t i o

pro illustrissimo comite Henrico Turnón, comitatus Bodrogiensis supremo comite, ad senerissimum ducem et senatum Venetum exmisso plenipotentiario, fideli nobis delicto data sequentibus.

Quandoquidem praefato comiti quo fine necessariam ejus Venetias transmissionem constituerimus, ex praevis exaratis literis nostris apprime constet jamque incoeptum praeliminare demandatae negotiationis tractatum apud altetitulatam serenissimam rempublicam Venetam facilitari posse reciproco responso intellexerimus, praeprimis et ante omnia antelatum plenipotentiarium nostrum serie volumus,^a ut literas nostras die 7ma Maji anni effluxi scriptas pro basi negotiationis assumat, cum tamen mutata status nostri ratio et belli pontificii ab eo tempore subsequuta iniciatio variationem negotiorum et conjuncturarum secum traxerint, subsequencia per formam instructionis praedeclaratis literis nostris adjungere placuit, ut scilicet ex iis, quod e re nostra et regni fuerit abunde dignoscens, vigore modo transmissarum plenipotentiarum nostrarum in ea, quae intentioni nostrae ibidem expressae consona sunt, exoperanda dexteritatem suam convertat, alioquin ratificationem sperare minime poterit. Quod si vero aliqua intervenirent, quae subsequenter mutanda essent, de iis consensum nostrum (praevis transmissa per expersos informatione) exspectabit. Interea vero

^a A B) változattól ez a bevezetés hiányzik. Az utasítás itt kezdődik: Quamvis literas nostras ...

² A dogéhoz és a szenátushoz szóló megbízólevél Ráday által írt fogalmazványa, január 14., és aláírt, lepecsételt eredetije, január 21: Ráday-lt. IV. d/2–24. 13. és 14. – A Teljhatalmú felhatalmazás szintén Ráday által írt fogalmazványa, január 14-éről, majd aláírások nélküli díszes formában kiállított tisztázata: uo. Ennek szövege az alábbi: "Nos Franciscus etc. Notum testatumque facimus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum florentissimi olim regni Hungariae libertatum in extremis causam divina benigne respexit providentia ac post delatam in nos principatus Transylvaniae et ducalem in confoederato Hungariae regno dignitatem jam a sexennio ad eandem e manibus opprimentium postliminio emancipandam provocatum Martem et conamina nostra impendimus, singulare illud et praecipuum accurperet, ut dum foederatas ab antiquo huic regno vicinorum principum et potentatum amicitias quaerimus, praeprimis ad serenissimum ducem et senatum totamque rempublicam Venetam de rebus pro publico utriusque partis bono deservientibus negotiandis legationem nostram requirendam duxerimus. Hinc confisi probe notae fidelitati ac eximiae dexteritati fidelis nostri illustrissimi comitis a Turno ablegati nostri extraordinarii eundem in verum ac indubitatum plenipotentiarium nos trum nominavimus, designavimus et constituimus, dantes et attribuentes eidem circa ea omnia, quaecumque ad commodum et salutem regni causaque ejus pertinuerint proponendi, tractandi, agendi, preomittendi, stipulandi, concludendi actaque et pacta signandi et commutandi plenariam potestatis facultatem, spondentes insimul in verbo principali et ducali nos id omne, quicquid praevis modo per praefatum plenipotentiarium nostrum propositum, tractatum et conclusum fuerit, ratum, gratum et acceptum habituros, prouti etiam constituimus, damus et spondemus harum nostrarum vigore et testimonio literarum plenipotentiarum mediante. Datum ..."

1mo Expeditis dupplicibus literis plenipotentialibus unas simpliciter cum characterē plenipotentiarīi, primī nimirum ordinis ministri (non tamen adjuncto nomine legati aut Italico nomine ambassadore, quem pro tempore ratificationis succedente tractatu assumendum esse volumus), secundas vero omisso omni characterē,² ut iis pro occurrentiis et commoditate temporis ūti valeat, transmissas esse noscat, ut siccine virtute earum (si satius visum fuerit) evitatis omnibus coeremoniarum artibus finem negotiationis unice pro scopo assumat, quod si tamen dignitati nostrae convenientius esse viderit, primarum productionem,^b ad coeremonialia etiam sibi jam aliunde nota (ne illis dignitati nostrae in republica similium observantissima praejudicetur)^c exactam reflexionem faciet. Siquidem vero

2do Blus essentialium rationis haberi velimus, praevisa prius ante assumptionem characteris in omnibus accommodatione ante omnia exponet:^d synceram animi nostri erga serenissimam Rempubicam continuationem vel exinde patere, quod cum nos ante praevisionem belli pontificii de ejus conservatione sollicitos reddiderit, jam nunc eo magis attentiores esse jubet, ubi nimirum Austriacam regnandi libidinem non solummodo jura libertatesque nostras convulsisse dolemus, sed et ecclesiae caput et cuncta denique sacra sibi subjicere^e velle animadvertimus, adeoque nec vanas fuisse videmus augurationes nostras de molimine imperatoris dominium Venetum cingere volentis, qui non contentus dissito Neapolis, Croatiae, Fori Julii, Carinthiae, Tyrolis et Mediolani circulo ducatus quoque Ferrariae et Bononiae occupatione pontificio hoc bello comprimit circumumque format peripheriam,³ ad cuius visum (quod stupendum est) tranquilla quiete sopitus spectator factus est senatus et attonita haeret Respublica, quam etsi impavidam feriant tamen Italiae ruinae.⁴ Unde

3no Nosse quidem nos asseret immutabile liberorum regnorum et rerumpublicarum debere esse principium non se in bella vel maxime^f offensiva immittere, sed vice versa naturae prout repugnat se defendere nolle ab interitu, ita imperceptibile est Rempubicam tantam sui coarctationem permittere^g et signanter a tali potentiae, cujus putativa in continentes nonnullas reipublicae terras praetensio etiamnum alta mente repostum fovet odium^h et satis funestam per retroacta bella magnorum malorum transmisit ad posteros memoriam. Hinc facile praevidere est

^b B) quod si vero dignitati nostrae convenientius esse videret agnitione characteris praevisae exoperata primas producere, ad ceremonialia ...

^c A zárójelben lévő rész a B) változatban nincs meg.

^d A B) változat hozzáteszi: praemissi ijs, quae in literis alte memoratis continentur:

^e B) subvertere

³ Nápoly, Horvátország, Friaul, Karinthia, Tirol és Milánó Habsburg családi birtokok voltak, – bár Nápolyt úgy kellett a császári csapatoknak visszafoglalniok 1707-ben. Ferrarát és Bolognát 1708-ban szállták meg a császári csapatok.

⁴ A gondolat, sőt a szavak is Horatius 2. ódjának ismert soraiból valók: "Justum et tenacem propositi virum ... Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinae."

^f B) minime

^g A B) változat 3. pontja itt végződik. A mondat hátralévő része kimaradt.

^h A szóképet Vergilius Aeneiséből vette: "Manet alte mente repostum." (I. ének 26. sor)

4° Quod si in pontificis resolutione et belli continuatione dubia ad exitum ejus exspectata reipublicae neutralitas vacillare faciat pronum pontificis ingenium, eo semel ad pacem converso praetextus belli pontificii in causam belli Veneti denuo evadet, prout enim illud sub praetextu defendendorum jurium imperii inchoatum est, hoc in manutationem jurium Mediolanensis ducatus continuabitur et sic tendetur ad recuperationem provinciarum ab eo tanquam imperii feudo abalienatarum et prout nunc belli moles in pontificem et regnum Hungariae subdividi potest, ita pacato illo et subjugato hocce a Republica sola supportanda eveniet, mora enim interposita et pontifex sociis destitutus succumbet et nos opprimemur.⁶ Ingenue enim fatendum est

5° Austriacos^b armis nostris superiores evasisse a quo Danicis copiis aucti sunt eorum exercitus⁷ et nisi vel levi extero auxilio adjuti fuerimus, animum ad pacem convertere necessitabimur, qua semel conclusa, Reipublicae de sua defensione providere aut societatem belli cum pontifice quaerere tardum et inane nimis erit consilium, quod si enim exercitus caesareus nunc consideratus dubios haerentesque tenet ejus animos, quid metuat eo 20 millium hominum aucto sapiens cujusque decidat consideratio. Quamvis enim

6° Imperatorem vires suas contra regem christianissimum ad Rhenum vi obligationis suae ex Hungaria conversorum contingat, sed nec hinc felicitatem reipublicae praedici posse asseret, Gallica enim potentia, quae a seculis Italiae contra imperatores conservabat libertatem, si hoc anno sine praedictis auxiliis debilitari visa est, tanto minus auctione inimicorum restituetur taliterque pontificia autoritate praeve convulsa illius principis discretioni subjicietur Italia, qui dum caput ecclesiae aggredi audet, eo magis superatis religionis et Italiae virium cancellis rempublicam Venetam ditionibus suis cinctam impetere profecto non verebitur. Sed et

7mo Dicitur potest rationem ipsorummet alliatorum non permittere, ut aequilibrium Europaeum praeponderet et Austriaca magis, quam Gallica augeatur potentia; verum re penitus cognita asseret argumenti hujus energiam non nisi in imperio, quod bilancis observantissimum est, subsistere, exigua enim Anglis et Hollandis statibusque imperii a potiori cura est Italiae, qua licet subjugata non tamen in tantum potentia Austriae augebitur, ut praefatos potentatus regi Galliae colligatos superare possit et ne tunc quidem Europae,ⁱ sed religionum bilanx praeponderabit, vix enim quis sperare potest domum Austriacam cum Gallica tanta colligatione uniri posse, ut belli socii evadant in defensionem religionis sine media quadam potentia, quae hactenus Italica fuit, qua semel subjecta tunc nulla aderit. Ast

⁶ Rákóczi egészen világosan és helyesen látta a helyzetet. 1709. január 15-én XI. Kelemen pápa kénytelen volt elfogadni a császár feltételeit.

^b B) Germanos

⁷ A dán csapatokra ld. II. k. 503. l.

ⁱ B) linguae

8° Etsi haec omnia vana esse viderentur, quid praeterea virium imperatori suppeditabit subjugata Hungaria? Sane animus illorum tot millium hominum tenui hocce bello¹ excitatus lubentius exteris emigrabit in oras, quam Germanico domi subsit iugo, taliterque exercitum ad Rhenum Germanis, Italicum Hungaris roborabit. Proferri tamen potest

9° Circulum domus Austriae per conservationem regni Neapolis, Siciliae et Mediolani metuendum non esse, quae non nova occupat, sed pridem acquisita retinet absque damno Reipublicae, verum et hic longe devirsam praeteritorum, quam futurorum subesse rationem declarabit. Domus enim Austriaca nunc non nisi in duobus capitibus consistit, quorum uno deficiente superstes universam ingreditur monarchiam sub uno capite magis reformidandam, quod etiamsi non eveniret et hinc Iosephus illinc Carolus moderaretur, nova tamen et fraternalis intercedit inter eos unio, quae ante per lineam longe descendente in plurimas generationes tanquam districtissima imperia magis magisque disuniebatur plurimaque tunc Hispanorum potentium ministrorum indoles non admiserat, in quae nunc aut enervata, aut sopiata concurreret. Adhaec vero Ferraram, Mantuam, Parmam et Boniniam principes aut pontificii vasalli, aut ei multis titulis debiti possederant, quos principatus jam beneficiarii domus Austriae possessuri sunt, nisi pontifex adjutus fuerit. Deinde

10° Etiamsi bellum ejus non subsistat, inito tamen Hungarico foedere aperte demonstrabit imperatoris refrenari potentiam, si nimirum seu in apertum, seu in occultum subsidiorum praestandorum medium processerit respublica. Proinde in casu primi ad sequentem tractatum procedendum erit.

11° Fiat liga cum rege Galliae, ut imminente sequenti campania vires suas contra ducem Sabaudiae augmentet, quo presso exercitus imperatoris recedere cogetur et tunc classe maritima Veneta regnum Neapolis quoque invadatur, Dalmaticae copiae et si quae in Morea superessent, vertuntur in Croatiam, Italicorum medietas firmet praesidia, altera medietas invadat Goritiam, Forumque Julium subsequenterque Styriam et sic denique Germanicae ex visceribus Hungariae recedentes copiae a tergo invadentur neque hinc tanta recedere poterit vis, quae Venetas opprimere possit, neque enim provincias Moraviae, Austriae et Bohemiae evacuas relinquet et sic ad paciscendum aut adiget, aut praedictas a Venetis aggressas amittet, quod ipsum facilitabit bellum (si subsistat) pontificium sui minus impossibile non esset. In casu vero secundi repraesentandum est, ut

12° Respublica subministret considerabilem pecuniae summam, qua mediante sub manu considerabilis conductor ex Albanis militia, cujus viribus invadatur sub auspiciis nostris Croatia, occupeturque Dalmatia ab imperatore rebus prospere confectis postliminio ex integro Venetis cedenda. Ad quae facilius exoperanda

¹ B) sexennali hocce bello

13° Inducator rex quoque Galliae, ut per secretam ligam classim instruat, quae per praetextum succurrendae Siciliae transfretet Adriaticum et portus imperatoris aggrediatur, militiamque suam Albano exercitui jungat ac taliter facta diversione praecedentis ligae subsequenter beneficia. Necessarium proinde erit

14° Ut tractatu hocce stpuletur subsidialis summae quantitas, quae dexteriori plenipotentiarum committitur, quanto major eo gratior futura et utilior, cujus

15° Duret administratio sub praetextu subsidii Gallici ad conclusionem usque pacis cum domo Austriaca ineunda, quae sine cessione Dalmatiae Venetis subsequi erga reciprocam stipulationem nostram et regni confoederati nequeat, ita tamen

16° Ut si non obstante hac diversione Hungariam et Transylvaniam premi contingeret in apertum, Veneti erumpant bellum et regna haec armis manuteneant, et taliter quicquid ex provinciis haereditariis versus Stiriam, Carinthiam et Tyrolim acquisituri sunt, pro ipsis remaneat, pari beneficio relicto Hungaris, ratione Styriae, Austriae, Moraviae et Silesiae,^t quae posterius prout olim publica transactione coronae Hungariae subjectae fuerunt, ita denuo reincorporatae cessum Venetis Dalmatiae regnum recompensent taliterque

17° favente Deo conclusa pace mutuo consensu et firmata libertate Hungariae et Transylvaniae nova succedat liga cum futuro liberis Hungarorum votis eligendo rege in mutuum sui defensionem contra quoscunque subsequendam.

3.

1709 január 26, Lőcse

Brewer János könyvnyomtató levele Rádayhoz, Párizs Pápai Ferenc latin–magyar szótárának kinyomtatásáról

Sk. eredeti: Ráday-lt. IV. c/34. Zárlatán vörös viaszba nyomtatott stilizált díszítésű gyűrűspecst.

Brewer (Breuer) János orvosdoktor, a lőcsei híres könyvnyomda tulajdonosa (életrajzi adatai: *Szinnyei József, Magyar írók élete és munkái* I. Bp. 1891. 1341. h.; *Gulyás Pál, Magyar írók élete és munkái*. Új sorozat IV. Bp. 1942. 34. h.) Rádayval régi kapcsolatban volt a Mercurius Veridicus kinyomtatása révén (ld. I. k. 245., 250. és 264. l.) Levelezésükből csak ez az egydarab ismert.

^t A B) változatban a 16. pont itt végződik. A mondat további része nincs meg.

[Címzés a levél külzetén:] Spectabili ac generoso domino Paulo Ráday, suae ducalis ac principalis serenitatis excelsae cancellariae directori, domino mihi observandissimo. Ibi, ubi.

Nagy jó Uramnak kötelességgel való szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek

Az Ur levelére (mellyet tartozó betsülettel vettem) való válaszomat, rész szerint a' kalendáriomnak¹ lárma miatt késedelmes elkészítése, rész szerint elküldésre való alkalmatoságnak nem léte halasztotta, akarván azt Engelmajer² uramra bízni, mellyet, mivel ő kegyelme eddig haza nem jött, postára kellet adnom, talám el nem téved, a' mint néha esik. Tisztelendő Pápai³ uram utolsó levelei szerint (egyikében a' prussiai király dedicatioját elől hozván) nyomtatódott az offeráltt exemplar a' dedicatio a' bővebbhez való uj typusnak elkészítése után a' többi között meg únván várakozni, mivel erőtlensége miatt nem bízott hozzá, hogy éltebe kijöjjön, 's azért kívánta, hogy még hólta előtt mennél hamarébb kibotsáttassék, ha szinte minden dedicatio és kép nélkül is kellene kijönni, egyébiránt is attól viseltetvén, hogy a' bajos exiliumában, mellybe nagy szűkölködést érzett,⁴ valami költséget szerezhetne belőlek. Mostani levelébe írja, hogy a' prussiai dedicatio bizonyos urra bizot vólna, ki azt typographiankba fog küldeni, addig pedig semmit sem láttam benne. De ámbár el hozattassék is, későn talál immár jöni, mert a' kalendáriomnak végeztetése után azon vóltunk, hogy a' typusok rendbe hozatasának és a' typographiának dolga az atyafiak között eligazittassék;⁵ míg kerülete foglalatosok vóltunk, véletlenül nagy zendülés az elközelgető ellenség miatt indítatott,⁶ hogy az embereink is eloszlottnak, 's így a' typusokat is félelembe rendeletlenül félre kellet tennünk, és a' prélumokat elbontanunk, mellyre nézve a' prussiai dedicatiónak, vagy egyébnek nyomtatását véghez vinni nem lehet. És mivel az Ur levelének megvétele előtt nem lehetet vélnem, hogy az exemplároknak kiadásával kellene tisztelendő Pápai uram válasza után az Ur levelére vá-

¹ A kor legelterjedtebb kalendárium, zsebnaptára a löcsei volt, melyet Brewerék nyomtak.

² Engelmajer Jakab fegyverkovács, a kuruc hadsereg fegyverbiztosa, aki ebben a beosztásában sokat utazott. (Tevékenységre sok adat: *AR*, mutató szerint; a családra vonatkozó adatok: *Forgon Mihály*, Gömör-Kishont vm. nemes családai. I. Kolozsvár 1909. 214. l.)

³ Páriz Pápai Ferenc. Az alább említettekre ld. Rádayhoz írt levelét: *Iratok* I. sz. – A szóbanforgó szótárra ld. *RMK* I. 1746. sz.

⁴ Páriz Pápai, a nagyenyedi kollégium pusztulása után menekülve, ebben az időben Szatmáron élt, (vö. 8. l. 6. jegyz.) igen szűkös viszonyok között. Ld. *Dézsi Lajos*, Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Bp. 1899. (*Magyar Történelmi Életrajzok*) 292–293. l.

⁵ A Brewer atyafiság közti osztzkodást érti.

⁶ 1709 januárjában a császári sereg Árva várát vette ostrom alá, ugyanakkor Lubomirski hg. szepesi sztarosza is erősen mozgolódott a császár mellett. Ez a szepesi városokban igen nagy nyugtalanságot keltett.

rakoznom, azonkívül reá emlékezvén, hogy az Ur egyszer Kassáról következőt irt volna: "több egyéb difficultas nem lévén, bízvást continuálhatja és siettettheti kegyelmed, kivévén, ha hogy az alatt más ujjabb particularis rendelését vette volna ő kegyelmének";^{*} azért a' dictionarium végezése után tisztelendő autor uram exemplárinak nagyobb részét innét le szolgáltattam, kötni valókat is benne más hová elküldtettem, és minekutánna az aranyosokat Engelmajer uramra bíztam volna, az exemplárokba el adtam, hogy azokból a' compactornak contentálhattam, egyéb jó akaró uraimnak is kedveskedtem vélek; így azomban az emberek kezekbe lévén az exemplárok, mások is nálók látván, lehetetlen vólt azt változtatnom, jöllehet a' typographia tellyes elbontásához képest (a' mint fellyül említém) külömbet nem is rendelhet többé tisztelendő Pápai uram, a' ki maga levele és bizonyos Belgiumba igyekező deákok relatiójok szerint még az el múlt esztendőbe Erdélybe készült, és addig benne lészen; hanem ha másutt akarná véghezvitettetni. Ezzel az Ur életét Istennek őltalmában, magamot pedig az ő tovább való affectiójában és praetensionkat promotiójában ajánlván, maradok nagy jó Uramnak kegyelmednek
Lőtsén, die 26. Januarii, anno 1709.

Köteles szolgája
Brewer János ppr.

4.

1709 február 12, Munkács

Rákóczi levele a nándorfehérvári pasához küldött követeihez, gr. Teleki Mihályhoz és Pápai Jánoshoz

A nándorfehérvári pasa küldöttjének szavaiból úgy látja, hogy a törökök hajlandók a tárgyalásra. Ha jónak látják, a megbeszéltnél nagyobb összeget is adhatnak a pasának ajándékba.

Ráday fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/2–13. 102

A trencsényi csata után megindított kuruc diplomáciai tevékenység célja az volt, hogy szövetségeseket és mindenekelőtt katonai támogatást szerezzen az egyre nehezebb helyzetbe kerülő szabadságharc számára. Ez volt a megbízatása a nándorfehérvári pasához küldött Teleki Mihály grófnak és Pápai Jánosnak is. Rákóczi régi terve volt, hogy albán katonaságot fogad zsoldjába (parancsnokuk Omér aga lett volna, aki ekkor Rákóczi környezetében tartózkodott néhány

* A Ráday leveléből vett idézet az eredetiben aláhúzással kiemelve.

tisztjével). A követek feladata az volt, hogy az 1708 októberében kinevezett Ali pasát rávegyék: járjon közbe a nagyvezérnél, hogy Rákóczit a Porta ismerje el Erdély fejedelméül, engedélyezze albán segélyhadak toborzását és ezeknek Magyarországra való szállítását. (A Telekinek és Pápainak adott, Munkácson, január 20-án kelt utasítás eredeti példánya: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 160. fasc.; Pápai által írt fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/2–13. 101; az utasítás szövegét nyomtatásban kiadta Thaly Kálmán: *Történelmi Naplók* 177–184. l.)

Telekiék január 23-án indultak a fejedelmi udvarból, Munkácsról és Vaján, Nagykállón át 26-án érkeztek Debrecenbe. Február 18-ig maradtak itt, egyrészt Omér agára és tisztjeire, másrészt pedig a nándorfehérvári pasa Rákóczihoz küldött csauszára várakozva. (Minderre ld. 14. l. *Beniczky naplója*, 184. l., *Iff. Teleki M. naplója* 75–78. l. és a követeknek február 1-jén és 18-án Rákóczihoz küldött leveleit: *Történelmi Naplók* 190–196. l., ill. Teleki február 18-i levele: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 2. e/A.) Itt, Debrecenben érte tehát a követeket a fejedelem alább közölt levele.

Ad comitem Michaelem Teleki et Joannem Pápay
in Munkács, 12. Februarii 1709.

Franciscus etc.

Illustris Comes et Generose, Fideles Nobis delicti.

Salutem et gratiam Nostrae principalis commendationem. Megh értvén az nandorfejervári szerdárnak üzenetit,¹ s-arra való nézve követyét is vissza boc-sátván, kivántuk kegyelmeteknek tudtára adnunk, hogy mivel formalibus tudosított, melly szerint az győzhetetlen császár, noha eddigh is kedvessen szemlélte a magyar nemzett dolgait, mindazáltal már az Portának is állapottját más minden hatalmassághoz képest körül nézvé, annyival is inkább mélyebben kíván bé látni azokban, mellyek iránt is több 's-nagyobb parancsolattya lévén, mint az előbbeni szerdárnak, olly követ emberünköt várja magához, a kivel titkossan mindenekrül jobb móddal tractalhasson és végeznessen, úgy láttyuk Isten segedelmébül, hogy az kegyelmetekre bizott negotiatio egészlen facilitaltatik, sőt méltán vélhettyük, hogy az hadak fogadásában is nem lészen semmi imptetitio. Kire való nézve ex

¹ Az üzenetet Achmed cselebi hozta, aki Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidens kíséretében tette meg az utat. Február 3-án érkeztek Diószegre, ahonnan Pápai Gáspár másnap Debrecenbe ment, hogy Telekiékkel beszéljen, a csausz pedig Barcsai Mihály kíséretében indult Munkács felé. (Bagossy Pál jelentése Rákóczinak, Diószeg, 1709. február 3., reggel 7 óra: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 2. e/A.) Pápai Gáspár Debrecenből "postán" február 7-én, a csausz pedig 10-én érkezett Munkácsra. 8-án reggel Rákóczi előbb Barsait, majd nyilvánosan a török követet fogadta. (Ekkor adhatta át a csausz Ali pasa levelét, melyben tudatta, hogy 1708. november 29-én a szerdárságot átvette és továbbra is jószomszédi barátságát ajánlja. Fekete, 138. l. 30. sz.) 13-án a fejedelem Achmed cselebit megajándékozta és visszabocsájtotta. Debrecenből Telekiékkel indult hazafelé (*Beniczky naplója*, 186–188. l.).

conjuncturis intimallyuk kegyelmeteknek, hogy ha a'szerint talállya szives hajlandóságát a szerdárnak és kisebb kölcséggel facilitáltathatik általa fel tött czélyünk, inkább neki adgyon többet a discretion felül azon summábul, kit az elő pinzre avagy vulgo baksisra az hadaknak rendeltünk, ezen dispositionkat mindazáltal ne véllye változhatatlannak lenni, hanem a mit instructiojához képest lát ex re nata hasznossabnak lenni, azt kövesse, és előre is de emptis negotiationis mentül hamaréb tudósitson bennünköt kegyelmetek. Caeterum eosdem bene valere desideramus.

Teleki és Pápai követségére ld. naplóformában írt részletes jelentéseiket. (Eredetijük: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 160. fasc. Nyomtatásban: *Történelmi Naplók* 196–245. 1. és *Pápai naplói* 273–305. 1.)

5.

1709 április 11, Munkács

Rákóczi utasítása az Abauj, Zemplén és Bereg megyébe küldött adószedők számára

1. A megyére eső összeg községek szerinti felosztását és a megbízott személy kijelölését a megyegyűléstől kérje. 2. A helységeket előzetesen írásban tájékoztassa, majd 3–4. a helyszínen közölje a befizetés lehetőségeit. 5. Részletekben is begyűjtheti a pénzt, július végéig. 6. Nyugta és ellennyugta kiállításáról a helyszínen is s az alispánnál is gondoskodjék. 7. A bevételről állandóan tájékoztassa az udvari komissziáriust, akire az összeg adminisztrációját bízták; nyugta ellenében maga is eszközölhet kiutalásokat.

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 11. fasc. 5. fol.

6.

1709 április 12, Munkács

Rákóczi levele Kray Jakabhoz

Háromezer tallért utaljon át Nedeczkynek, a Varsóban lerakott fegyvereket küldesse be, a testőrség számára rendeljen posztót.

Részben számjelekkel írt, sk. aláírású eredeti: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. g. A borítékot kivéve Ráday írása. A számjelek megfejtése Kray kezével. A levél alján kancelláriai feljegyzés: "Kraj Jakab Uramnak". A boríték zárlatán Rákóczi vörös viaszba nyomott erdélyi fejedelmi pecsétje. A boríték alján Kray följegyzése: Exhibitae Jeroslavia, die 18. Maii 1709. Ugyanezt a levél utolsó lapjára is ráírta.

[*Címzés a borítékon:*] Generoso Jacobo Kray fideli nobis dilecto.

Isten aldgya minden jokkal Kegyelmedet.

A <czárnál levő residensünk>* kölcségbül való megh fogyatkozása miatt vévén fel egy lengyel <Getyzov> nevű brigaderostúl három ezer tallerokat, kívántuk intimalnúnk kegyelmednek, hogy mivel annak exolutioját resolvaltuk, és immar <Bonac> uramnak is dolgaink folytatásában való nagyob készségit tapasztallyuk, disponallya kegyelmed, hogy azon summanak Danszkan való bizonyos exolutioját effectualtassa, de mi szükségre való legyen, ingyen se emlitse kegyelmed. Azonban a' melly <fegyver Varsavián> le vagyon téve, tegyen kegyelmed <Missunával> olly rendelést, hogy Jaraszlógig bátorságghos el hozattatása lehessen. Mivel penig ennekfelette a' praetoriana militia tiszteli számára bizonyos számú posztó kívántatik és azon szükségre máris három ezer forint kész pénz vagyon udvari commissariusunknál, legyen azon kegyelmed, hogy négy száz fajlondis¹ és három száz angliai posto singet, kinek is fele kék, fele penig zöld légyen, szerezzen és vásárollyon kegyelmed. Datum Munkács, die 12. Aprilis 1709.

F. Rakoczi

7.

1709 április 27, Munkács

Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez

A pasának tolmácsolja jóindulatáért köszönetét. Az athname pontjaira vonatkozóan várja a Porta és a pasa esetleges észrevételeit. A pasa üzenje meg, hogy az albán zsoldosok Magyarországra jövetelére Csanád vagy Titel volna-e az alkalmasabb, hogy ezt a helyet sánccal megerősítse. Szeged vagy Arad ostromához csak később foghat hozzá. A Magyarországon maradt törökök hazabocsátásának módján gondolkozni fog. Húszezer tallérról szóló váltót küld.

* Az eredetiben számjegyekkel írt szavakat hegyes zárójelben közöljük.

¹ Fajlondis (a német "fein Londonisch"-ból) a finom angol posztó neve.

Ráday fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/2–13. 105

Pápai János és Teleki Mihály nándorfehérvári követsége (ld. 20–21. l.) mindössze néhány hetet vett igénybe. 1709. március 6-án érkeztek Nándorfehérvárra, s 21-én már indultak is hazafelé. Pápai április 15-én, a Bereg megyei Komlóson tett jelentést a fejedelemnek, s április 23-án a Temesvárt kisebb ügyek elintézésére lemaradt Teleki Mihály is jelentkezett Munkácson Rákóczinál. Ami a követség eredményét illeti: Ali pasa előzékenyen és jóindulattal tárgyalt Telekiékkel. Nem emelt kifogást az ellen, hogy Omér aga nem hivatalosan katonákat toborozzon Albániában a kuruc hadsereg számára, akik azután a Porta engedélye és jóváhagyása nélkül átszöknek Magyarországra. Vállalta a pasa azt is, hogy továbbítja a Portára Rákóczinak erdélyi fejedelemsége elismertetésére s az athnámé kiadására vonatkozó kívánságát. (Minderre ld. Pápaiék jelentését: *Történelmi Naplók*, 203. s köv. l.; *Pápai naplói*, 273. s köv. l. és *Beniczky naplója*, 195. és 196–197. l.)

Papai Gasparnak Nándorfehérváron
27. Április 1709 in Munkacz

Isten áldgja minden jokkal Kegyelmedet.

Visza tért követ hiveinktől, mit vittének legyen véghez a nándorfehérvári szerdar passánál, tellyes relatiojokból bőven meg értvén, akaránk tovább való intentuminkról 's-válasz adásunkról tudósitanunk kegyelmedet, hogy először is köszönnye meg nevünkkel hozzánk és a magyar nemzethez szives baratsággal mutatott nagy jó indulatját, mellyből eszre vévén mi is a' Fényes Portának jövődre is édes hazánkhoz való hasonló hajlandóságát, azon leszünk minden igyekezettel, hogy mind a Fényes Portának minden adandó alkalmatosságokkal igaz szomszédságos baratságunkat meg mutathassuk, mind pedig magának in particulari jóakaratumkat készségével kedveskedhessünk, kire nézve szükségesnek láttyuk kegyelmed által meg jelentetni, hogy mivel az athname punctumi a szerdarnak maga bölcz discursusa szerint is alkura valók, és máskint is az illetén nagy dolgok amaz példa beszéad szerint: Le nem esik a fa egy vágással, mindgyárt edgy első alkalmatossággal el nem igazodhatnak, írja meg a Fényes Portára, hogy ha mi nehézségek vadnak a punctumok iránt, azokat rész szerint mind tudunkra adassa, mind pedig maga kívánságát, a' mennyiben vagy a földnek nagyobbitását, vagy a' pénznek szaporitását és más egyéb effélet praetendalna, ki nyilatkoztassa, kívánván mi is, valami tőlünk illendőképben ki telhető lészen országostúl nagy készséggel el követnünk, csak az győzhetetlen cászárnak és a Fényes Portának azok iránt való akarattyát és tudósitását vehessük.

Minthogy penig ennekfelette tovább is nagy bizodalommal reméllyük az fogadandó arnoth hadaknak a' szerdar passa jóakarattyából való ki jöveleteket, el végeztük magunkban, hogy azoknak batóságossab által költözésekre nézve, valamint a passának legjobban fog tetseni, akar Czanadnál, akar Tetelnél nyissunk kaput, a mint is hogy ha Czanadnál javallya, ott építetünk sanczot és abban elégséges praesidiumot teszünk, ha penigh Tetel táját itili alkalmatossabnak, oda is annyi hadunkat küldgyük, a kikkal batóságossan conjungálhattya magokat, mellyre nézve bizvást parancsolhat a' szerdar az arnoth országi passának is a' hadakkal való ki jövetelre; mindazáltal mindenekfelett legh szükségeseb, hogy hova hamaréb adgya tudunkra, Czanadnál javallya-e inkább a' sanczot építeni, avagy jobnak itili hogy csak Tetelhez küldgyük hadainkat, a hol hasonló sanczot építeni és praesidiumot benne hagyni minden okora nézve éppen lehetetlen; de ebben is azt kell observalni, hogy ha Tetelen nyugodszik megh a szerdar, az után is az leszen kiváltképpen szükséges, hogy mikor érkezhetnek az hadak oda, jó eleve tudunkra adattassék, hogy mi is ahoz taudhassuk alkalmaztatni magunkat. Jóllehet penig ennekfelette más nagyob kaput is igyekezünk nyitni Szegednek vagy Aradnak obsidiojával, mindazáltal ahoz addig nem foghatunk, miglen megh nem tudgyuk, mennyi számu puska port adhat számunkra a szerdar, kirül hasonlóképpen eleve való tudósítását el várjuk. Mivel penigh minden ki telhető dolgokban kívánnyuk hozzája mutatni joakaratumkat, jelense meg kegyelmed, hogy kívánságához képest, valamelly ezen országban maradt törökök felől ki tanulhatyuk, hogy tovább is a' török hitben meg akarnak maradni, el fogjuk bocsátatni. Mind ezeket a' végre irjuk kegyelmednek, hogy világossan adgya a passa elméjére, igaz magyarázattal és tolmácsolással.

Azomban minthogy Alboernek alkalmas summa pinzel tartozunk, imé kegyelmed kezéhez küldöttük cambialis assignationkat 20 000 tallérrul, mellyet adgyon kezéhez kegyelmed, hogy Constantinapolyban maga számára fel vehesse, a hol most készen vagyon 39 000 tallérunk, de azt is egészen oda assignallyuk nékie, a mint is más különös assignationkat is megh küldöttük kegyelmednek, csak most előre mindgyárt adgya a' 20 000 talléron felül való summát a kegyelmed kezéhez Nandorfejervárat a' végre, hogy az arnotoknak előre, még által nem jönnek is, valamit fizetethessünk, kit ha meg cselekszik, adgya ki kegyelmed a más assignationkat is nekie, assecuralván, hogy rövid időn egészen contentaltattyuk.

8.

1709 május 16, Tállya

Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez

Az albán zsoldosok Magyarországra való belépésére Titelnél alkalmasabbnak látszik Csanád, vagy Tótváradja. A kuruc szolgálatra ajánlkozó boszniai személyek Omér agával lépjenek kapcsolatba.

Ráday fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/2–13. 107

Pápai Gáspár Nándorfehérvárt, 1709. április 12-én kelt jelentésében tudósította Rákóczit a Telekiék hazatérte óta (március 21. ld. 25. l.) történekről: Omér aga elment Albániába (hogy katonákat toborozzon a kuruc hadsereg számára), de még nincs híre róla, – olvassuk a jelentésben. "Már Bosznabul bizonyos aga jöt hozzám – írja a továbbiakban – aki is két száz személyekkel¹ készen vagyon, csak az baksis és az Maroson való által menetelek alkalmatosságával legyen a szerdár intimatioja szerint való sekuritasok. Szükséges azért mindenek felett, hogy bizonyos arra deputalt tisztí találtassék Felségednek vagy Tot Váradgya táján a Kőrösben, vagy másut, a hol Felségednek tettzeni fog és mentül hamarébb, mert ez után szüntelen küldhetném az embereket. Ribiczei László uramnak² az Kőrösben paranczolni ez iránt talám jó vólna." Hasszán nándorfehérvári pasa rossz néven vette, hogy a legutóbbi török postát Rákóczi visszabocsátotta anélkül, hogy tudósította volna őt a legfrissebb hírekrül. "Ő pedig mint ujj fogadot fiátul, Felségedtül³ azt kivannya, hogy szüntelen az ő neki tudni szabad dolgokrul és valóságos hírekrül tudositassék, hogy ő is az Fényes Portát gyakran informálván az Felséged dolgaiban is jobban szolgálhasson." A császáriakkal folytatott tárgyalások során a Kecskeméten a rácok által megölt és kifosztott török kereskedők kárát 70 000 Ft-ban állapították meg; csak vagyoni kártérítés történik, "az Kecskeméten meg öletetteknek vérek pedig most silentiumban maradott." Abban is megegyeztek, hogy a határ mentén a császári katonaság által emelt csárdákokat lerontják.⁴ Egyébként "az egész szerémségi és más rácokon Horváth Ország szélig és Bosznaig mindenütt vagy huszonöt forintokat szedet az német, vagy pedig

¹ Vö. I. k. 730. l.

² Ribiczey László, Zaránd megye alispánja, 1708 ősze óta a Maros menti (Pápai Gáspár téved, amikor Kőröst ír) fontos átkelőhely, Tótváradja várának kapitánya. (Ld. AR II. 282–283., 285. és XII. 396. l.)

³ Rákóczinak Teleki és Pápai János által tolmácsolt kérésére Hasszán pasa fiává fogadta a fejedelmet, ami török szokás szerint a barátság megpecsételése volt. (Ld. *Pápai naplói*, 295. l.)

[ti. azt, aki nem fizet] kéntelenítik az francia ellen való menetelre. Hihető, az kecskeméti casusért való summát is ezen uttal extorqueallyák rajtok." (Részben számjelekkel írt eredeti: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 162. fasc.)

Erre a jelentésre válaszolt Rákóczi az alábbi levélben.

Pápai Gasparnak, 16a Maji 1709, Tallyáru

Isten minden jokkal áldgya kegyelmedet.

Kegyelmed 12^a mensis Aprilis datalt 's-oda való dolgainkrul tudositó levelét vévén, kivántuk kegyelmedet informálnunk, hogy követeinknek vissza térések után tova való akarátúnkrul tudositottuk vala kegyelmedet, el küldvén levelűnket Alboer eöcse embere által, kinek parját pro majori securitate most is dupplicate transmittallyuk kegyelmednek. Jollehet penig abban megh irtuk vala, hogy az arnotoknak batorsagosabb által költözésekre nézve készek leszünk, ha az iránt való javallását és tetsését a szerdarnak vejendgyük, Tetelhez hadainkat küldenünk, mindazáltal az után jobban megh vizsgálván a circumstantiakat, úgy láttyuk hogy azon proposition fen kell hagynunk, hanem tova is Czanádnál avagy Tot Varadgyánál kellett kaput nyittatnunk, kit az szerdarnak újonnan is adgyon tudtára kegyelmed. Azomban értvén kegyelmed levelebül, hogy máris bizonyos tiszt kínálkozott volna Bosznya Országbul két száz személyekkel kegyelmednek, szükséges universaliter tudni kegyelmednek, hogy mivel már Omer agával capituláltunk mind az hadak fizetésérül, mind magok alkalmazkodásárul, ha csak eő véle először nem végez, senkit se acceptallyon kegyelmed, mert máskint jövendöre is csak bajunk lenne miattok 's-ahozképest azon tisztet is relegallya

⁴ A Kecskeméten megölt török kereskedők esetére ld. II. k. 274. l. – A Porta néhány, számára sérelmes ügyben (a kecskeméti eset, a Durazzóban a császáriak által elfogott két francia hajó és a határmenti csárdákok) még 1707 őszén tárgyalást kezdett a császári udvarral. Török részről Ibrahim nándorfehérvári pasa, császári oldalról Nehem gr. generális, péterváradi parancsnok vezetésével a két bizottság másfél éven át tanácskozott, eredménytelenül. Ibrahim, aki a háborús párthoz szított, teljes megalázkodást, kártérítést, a csárdákok lerontását követelte, azzal a titkos hátsó gondolattal, hogy ennek megtagadása hadüzenetet vonhat maga után. Ezt a bécsi Haditanács is érezte, ezért arra utasította Nehemet, hogy se igent, se nemet ne mondjon, hanem minden módon húzza az időt. Ibrahim halála után Ali pasa lépett a helyébe, ettől kezdve a tárgyalások kedvezőbb légkörben folytak. Végre 1709. április 1-jén megegyeztek, a Pápai Gáspár által jelentett módon. A Haditanács sokáig nem akarta ezeket a feltételeket elfogadni, s hogy végül mégis engedékenyegre hajlott, abban nem kis része volt Telegi és Pápai nándorfehérvári követségének. Nehem, de az izstanbuli rezidens, Talman is megírta Bécsbe: A tárgyalásokban tanusított merevség Rákóczi felé hajlítja a törököket, s most éppen nem alkalmas a pillanat arra, hogy lényegében kis dolgokért maguk ellen ingereljék a Portát. (Nehem sorozatos jelentései a tárgyalásokról, a Haditanács utasításai: St. A. Türkei. Karton 178.)

kegyelmed Omer agához, a ki mit vihet véghez 's-mennyiben munkálódot ekkoráig is, kegyelmed tudósítását naponként el várjuk.

Ami pedig illeti a szerdár panaszát, hogy minap a kis Haszánnal jött és vissza küldött török által⁵ semmiről nem tudósítottuk, könnyen adhat mentséged kegyelmed, hogy még akkor követeink is ben voltak, a kiknek irván, általok kívántuk tudósítani; sőt mivel maga is azt akarja, hogy emberünk által adgyuk tudára dolgainkat, ez után is kegyelmed által kívánnjuk informálnunk, de ha tet-sik magának is készek vagyunk irni. Caeterum...

9.

1709 május 29, Szerencs

Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez

A boszniai személyek ajánlkozását fogadja el és irányítsa őket Csanádnak, de érkezésüket jelezze. Útiköltségüket és, ha tudja, zsoldjukat fizesse ki előre.

Ráday fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/2–13. 108

Papai Gasparnak Nandorfejervárra
29. Maji 1709, in Szerencz

Isten minden jokkal áldgya meg kegyelmedet.

Jollehet ez előtt edgy nehany nappal bizonyos courirunk által meg irtuk vala kegyelmednek,¹ hogy a melly tiszt Bosznyából két száz személyekkel szol-gálatunkra ki akar jöni, Omer agához relegallya kegyelmed és máskint ne is accep-tallya, ha csak eő véle a determinált capitueatio szerint nem végez, tartván attul, hogy jövendőre is csak bajunk lesz vélek; mindazáltal Papai Janos hívüktül infor-maltatván, hogy Haszant maga küldötte volna bé Bosznában hadak szerzésére és azon tiszt is az eő akarattyából insunuálta volna magát kegyelmednél, kívántuk kegyelmednek intimalnunk és előbbeni irásunkat annyiban modificalnunk, hogy mivel Haszan is azon egy dologban fáradoz, bizvást acceptalhattya kegyelmed azon agát és a' hadait, úgy mindazonáltal, hogy mivel, a' mint informaltatunk irás-ban, a capitulatiot nem vitte el Haszán magával, kegyelmed conventionallyion vélek a' szerint, a mint Papai Janos kegyelmednek instructiojában adta. Minthogy pedig

⁵ Hasszán Rákóczi szolgálatában álló futár volt. (Ld. II. k. 38. l.) A szerdár futára – ahogy ezt Pápai Gáspár április 12-i jelentéséből tudjuk – Ali szpahia volt.

¹ Ld. 1709. május 16-i levelét: Iratok 8. sz.

mindenekfelett legh alkalmasabbnak tetsik Csanád a' bátorságos által jövetelre, ezen túl a hadat csak oda igazítsa kegyelmed, de előre curir által informallyon mindenkor indulásoknak idejéről Bennünköt, hogy mi is a szerint tehessünk dispositiokat mind intertentiojokrúl, mind a baxis ki fizeteséről, mindazáltal kegyelmed is az Alboer által adandó pénzből assignálhat pro viatico erga quietantiam nekik; sőt mivel egyszersmind nem fognak jőni, ha csak annyi talál is először megh indulni és által költözni, a' kinek a' baxissa ki telhetnék azon Alboer által adandó summabul, mellyrül már két izben irtunk kegyelmednek, és bátorságosnak itili kegyelmed, hozza el magával, hogy míg itt más summa pénzrül disponálunk, abbul fizethessük ki Czanadnál őket és az által a' többinek is nagyob szivet adhassunk a ki jövetelre.

10.

1709 június

Ráday mustramesteri megbízatása Nógrád–Kishontban

A sárospataki országgyűlésen megszavazott nemesi fölkelésre már az 1709. március 9-én kiadott pátens előkészítette a rendeket, az inszurrekció meghirdetésére azonban csak nyár elején került sor. Az összegyűltek létszámának ellenőrzésére és a megváltási összegek körüli alku véghezvitelére Rákóczi mustramestereket nevezett ki. Nógrád és Kishont megyébe Rádayt küldötte.¹ Helyszíni működéséről az itt közölt iratok tájékoztatnak.

a.)

1709 június 1, Szerencs

Rákóczi körlevele a megyékhez

Hirdessenek nemesi közfelkelést és az inszurgenseket hívják be június 18-ára mustrára. A szemle alkalmából megbízottja más fejedelmi utasításokat is közöl majd.

¹ A megyékbe küldött biztosok az alábbiak voltak: Abaúj vármegyében Szirmay Péter, Zemplénben Szent-Iványi Mihály, Beregben Ilosvay Ábrahám, Ungban Haraszti Imre, Sárosban Bertóthy Ferenc, Szepesben Máriássy Miklós, Tornában Sztankai Ádám, Gömörben Andrássy István, Borsodban Nagy Zsigmond, Heves és Külső-Szolnokban Orczy István, Nógrádban és Kishontban Ráday Pál, Pestben Radványi Ferenc, Nagyhontban Szent-Iványi Rafael, Szabolcs, Szatmár és Ugocsában "a' kiket méltóságos generalis Károlyi Sándor úr fog ordinálni".

Másolat a fejedelmi leveleskönyvben: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h.
 Protocollum Rákóczianum, t. III. 239. fol.

Iratott a personalis insurrectio iránt, nemes Abauj, Zemplény, Sáros, Ungh, Szepes, Gömör, Borsod, Torna, Heves, Bereg, Szabolts, Szathmár, Ugotsa, Major Hont, Kis Hont, Nógrád és Pest vármegyéknek.

Szerents, die 1. Junii

Jóllehet vagyunk tellyes reménséggel, hogy valamint az őszve szövetekezett nemes statusok a' pataki conventus alkalmatosságával az idei generalis insurrectióra köz akarattal resolválták magokat, úgy szintén azok közt ezen nemes vármegye is, minek utánna az eleve való készület felől már ennekelőtte orderünket vette, elégséges dispositiókat tett legyen annak végben vitelére; mindazáltal hogy annyival is inkább job móddal és renddel follyanak a' dólgek, szükségesnek itéltük, hogy minekelőtte a' nemes vármegyék a' táborzásnak el rendelt helyére meg indúlnának és őszve gyülnének, az alatt is arra deputált bizonyos hiveink által szorgalmatosan meg mustráltassanak és tovább való akaratunkról és intimatióinkról bővebben informáltassanak. Mint hogy azért ezen nemes vármegyékben T. T. hivünket denomináltuk és constituáltuk azon munkának végben vitelére, akaránk praesentibus intimálnunk, hogy minden haladék nélkül generalis insurrectiót publicáltatván, egy bizonyos helyre in gremio sui pro die 18. mensis currentis olly parantsolattal termináltassa, az hová előbbeni orderünk szerint mindnyájan egész készülettel sub poena in statutis nuperi concursus determinata² infallibiliter compareállanak, ahoz alkalmaztatván magokat. Mellyről meg nevezet hivünk tovább való akaratunk s parantsolatunk szerint intimatióinkat ki adgya. Coeterum.

b.)

1709 június 1, Szerencs

Rákóczi utasítása Rádayhoz

Tartson mustrát Nógrád és Kis-Hont vármegyék június 18-ára egybehívott nemesi inszurgensei fölött a mellékelt s pecséttel lezárt fejedelmi rendelkezés értelmében.

(Az 1709. július 1-jei utasítással kapcsolatos följegyzés: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum, t. III. 239. fol.)

² A pataki gyűlés 2. pontja a meg nem jelenést "nota confoederationis"-nak (a szövetekezéshez való hítlenségnek) bélyegezte.

Sk. Aláírású eredeti: Ráday-lt. IV. c/1. 15. Zárlatán Rákóczi papírba nyomott erdélyi fejedelmi nagy pecsétje. A levél alján kancelláriai feljegyzés: "Rádai Pálnak". – Néhány szóban eltérő másolata a fejedelmi leveleskönyvben, ahol a dátum 1-jéről 3-ára javítva: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum, t. III. 239. fol.

[Címzés a levél külzetén:] Generoso Paulo Rádai, cancellariae nostrae aulicae directori et consiliario aulico, fideli nobis dilecto.

Generose Fidelis
Nobis dilecte.

Salutem et ducalis gratiae nostrae propensionem. Az elmúlt saaros-pataki conventus alkalmatosságával köz akarattal resolválván a' generalis insurrectiora magokat az öszve szövethetett nemes statusok,¹ jollehet a' jelen lévő campaniára való készület felől már eleve orderünket az nemes vármegyékre ki adtuk,² mind az által hogy annyival is jobb rendel follyanak a' dolgok, minek előtte a' taborozásra ki indulnának is, arra deputált híveink által szorgalmatosson meg mustráltatni szükségesnek ítültük. Mint hogy a' végre a' többi között kegyelmedet nemes Neograd és Kis Honth vármegyékben rendeltük, és már is azon nemes vármegyéknek, hogy in gremio sui egy bizonyos helyre pro die 18. mensis currentis egész készülettel infallibiliter sub statuta poena compareállanak, intimáltuk,³ kegyelmednek is praesentibus kivántuk tudtára adnunk és parancsolnunk, hogy ebbéli intentionkat értvén, azon nemes vármegyékben a' meg írt időre minden bizonnal meg jelennyen, és mindenekben azt kövesse el, a' mit az annectalt s-be pecsétlett más orderünkbül⁴ meg értend kegyelmed, mellyet mind az által sub reputatione honoris sui elébb fel ne szakaszson kegyelmed, hanem a' meg írt praefigált napon és mustra alkalmatosságával, correspondeálván az alatt is a' nemes vármegyék vice ispányokkal, hogy mind a' mustra helyéről informállyák előre kegyelmedet, mind pedig a' tellyes insurrectiot mentül szorossabban effectuáltassák. Coeterum servet Deus eundem feliciter superviventem. Datum Szerencs, die 1. Junii, anno 1709.

Rakoczi mp.

1 Ld. a határozatok 2. cikkelyét.

2 Ld. *Iratok* h.t. sz. (1709. március 9.)

3 Ld. az a) iratot.

4 Ld. az c) iratot.

c.)

1709 június 1, Szerencs

Rákóczi levele Rádayhoz

Tekintettel arra, hogy a nemesség minden módot felhasznál a fölkelés alól való kibúváásra, az inszurgensek mustráján gondosan ellenőrizze a személyesen megjelenteket, az alkalmatlanokat és a zsoldosokat, a kellő ok nélkül elmaradókat büntesse meg és a fölkelőkről készítsen jegyzéket. Azután közölje velük, hogy ha vállalják a hadakozást, akkor gyülekezzenek a megjelölendő helyen; ha azonban pénzen akarják megváltani inszurrekciós kötelezettségüket, akkor járuljanak hozzá a külföldről toborzott zsoldosok fizetéséhez: armalisták legalább 2 tallér erejéig, a többiek vagyonuk arányában, vagy esetleg a sajátmaguk javaslata szerint. Az összeget még a gyűlés eloszlása előtt fizessék be.

Sk. aláírású eredeti: Ráday-lt. IV. c/1.16. Alján kancelláriai feljegyzés: "Paulo Rádai". – Másolata a fejedelmi leveleskönyvben: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum t. III. 239–240. fol.

Generose Fidelis
Nobis dilecte.

Salutem ducalisque gratiae Nostrae propensionem.^a Nem szükséges, hogy újonnan reiterallyuk az öszve szövetekezett nemes statusoknak a' pataki conventus alkalmatosságával a' generalis insurrectióra lött készségeket, és köz akarattal ki ment nemes resolutiojokat, a' melly ugyis nem csak az ottan condált statutumokból, hanem annak fellette ezen annectált orderünket coopertáló levelünkbül is nyilván constál kegyelmednél; mind az által mind hogy annak erejével már is a' nemes vármegyéket eleve az el készülésre bizonyos ordereink által emlékeztettük és nógattuk, s úgy nem külömben a' mustrálásnak végben vitelére kegyelmedet is nemes Neográd és Kis Honth vármegyékben constituáltuk, akaránk per praesentes tovább való intencionkat kegyelmednek és kegyelmed által a' nemes vármegyéknek bővebben ki adnunk, az alatt is in particulari parancsolván kegyelmednek, hogy mivel sokan sem régi vitézséggel nyert nemessi véreknek becsületivel, sem a' nemes ország gyakori végezésinek meg tartásával, sem pedig magunk sok rendbéli intimatioinkal nem gondolván és csak magok privatumat üzván, rész szerint nem csak el szokták az insurrectioktul vonni magokat, rész szerint pedig helytelen inhabilitasnak allegatiojával semmire kellő soldossal váltyák fel szemé-

^aA protocollumba írt másolati szövegben a bevezető formula helyett ez áll: "Az említet annectált order, melly bé petsételtet, így irattatott."

lyeket,¹ hanem annak felette a' kiktül ki telhetnék is, magok böcstelenitisekkel és nagy alkalmatlanságokra egy két személlyel jelennek^b meg a' taborozásra, és onnan is, alig mulik el egy néhány hét, zászlójoknak el hagyásával szoktanak vissza szökni, mindenek felett leg először is arra legyen főbb gondgya kegyelmednek, hogy a' nemes vármegyének listáját kezéhez vévén mind azt meg vizsgállya, hányan és kik resideálnak az uri s nemessi rendek közül azon nemes vármegyében, hányan és kik az inhabilissek, ki hány soldost adott, annak előtte hány nyad magával insurgált, mind pedig a' mustrához kezdvén, a' jelen lévőket úgy confrontallya a' listával, hogy a' melly absensek találkoznak, leg először is jól végére mennyen, mi okbul maradtanak el, és ha az elégségesnek lenni nem itil-tetik, sőt szó fogadatlanságban tapasztaltatik, azonnal a' nemes vármegye által meg büntettesse kegyelmed, amazokat pedig nevezett szerint fel irván, ki hány személlyel jelent megh, exacte connotallya és egyszersmind azt is observallya, hogy mind a' bagadsia körül² hány fegyvertelen ember legyen, mind pedig a' seregben hány fegyveres és micsoda fegyverrel, s úgy nem külömben hány lovas és lovatlan, fel jegyeztesse kegyelmed, és tabellaris listában jó rendel formaltassa.

Mind ezeket véghez vévén és a' defectussokat a' nemes vármegye itileti szerint is reformáltatván, világossan expectorallya nevünkkel kegyelmed, hogy jóllehet valamint az nemes ország az említett pataki conventus alkalmatosságával szükségesnek itilte a' generalis insurrectiot, úgy mi is mind a' hadakozásnak gyakorlására, mind pedig az ellenség ellen egy szivel s köz fáradsággal teendő operatiokra nézve szivessen kívánnjuk a' mustranak is kegyelmed által való végben vitelit; mind az által el gondolván az fellyebb említett akadályokat, és nagyobb részről sokaknak a' taborozásra való nagy kedvetlenségeket, adgya optiojára a' nemes vármegyének kegyelmed, hogy ha a' pataki nemes resolutio szerint az insurrectioval kívánnya az nemzetséges ügyet elő segilleni, egész contentumunkal léssen, hogy ha pedig bizonyos summa pénznek le tételivel akaria magát felváltani, úgy is consensussunkat arra adni nem denegallyuk, a' mint is ha az első tetik, azonnal írja meg kegyelmed bizonyos alkalmatossággal, és hova kellessék indulni a' nemes vármegyének, utolsó akkori orderünkbul minden idő haladék nélkül fogia ki tanulni; ha hogy pedig a' másikában kíván meg nyugodni, akarjuk kegyelmed által declaraltatni, hogy jóllehet az haza fiaiból álló és actu az ország szolgálattában lévő hadaknak ki fizetésére rendeltetett vala fundus az annyiszor említett pataki gyűlésén az nemes vármegyékre repartilat quantum szerint,³ már eleve mind ezekről gondolkozván, és a' nemes vármegyéknek is könnyöséget

¹ A nemesek a kialakult gyakorlat szerint személyes fölkelési kötelezettségüktől zsoldos állításával szabadulhattak.

^b Az eredetiben tollhibából: jeleneg.

² A sereg málhánál.

³ A "subsidiium pecuniarium et victualium" felől az I. országgyűlési statutum intézkedett. A határozatok szövegéhez mellékeltek a repartíciót is (MOL G 27. Rákóczi-szabh. lt. V. 1. a. 1708. december 17.)

szerezni kívánván, olly külső országi hadakrul igyekeztünk provideálni,⁴ a kiknek szükséges fizetésével magokat a' nemes vármegyék a' personalis insurrectiotul fel válthassák, és oda haza való oeconomiájokhoz látván, a' táborozó alkalmatlanságoktul meg üressedgyenek. Mint hogy pedig máskint ez is nem lehet, hanem ha csalhatatlan reménséget nyujtandunk nekiek, szükséges, hogy a' vagy csak ezen campania alkalmatosságára, bizonyos tolerabilis summa pénzrül tegyen maga közt a' nemes vármegye dispositiot és azt in instanti ki fizesse, a' mint is kívánván a' mostani időnek mostohaságához képpest a' köz terhet könnyebbitennünk és edgyszer s mind a' proportiot is a' nemes vármegye tagiai közt observáltatnunk, mint hogy leg alacsonyabb sorsu nemes ember sincs, a' ki a' táborozást leg alább egy talléral (mint hogy ött annyit is költ mellette) nem kívánná fel váltani, proponállya nevünkkel kegyelmed, hogy tegyen a' nemes vármegye olly limitatitot, melly szerint az utolsó renden lévő armalista két tallérnak le tételével, a' többi penig a' possessionatussokkal (valakik tudni illik a' táborozásra vagy személyben, vagy soldos által insurgalni tartoznak) igaz fellyebb menő proportio szerint nagyobb summának ki fizetésével redimállya a' táborozástul magát, melly iránt a leg kiváltképpen szükséges observalni kegyelmednek, hogy a' proportiot a' szerint is tartassa meg kegyelmed, a' ki mikint s hányad magával szokott táborban szállani; de minek előtte az meg lenne is, próbállya előszször kegyelmed kinek kinek resolutioját, mit kívánna szánt szándékbul adni személyének immunitatiojára, a' melly módot hogy ha hasznosabnak itél kegyelmed, a' szerint is procedállyon, máskint azon igyekezék, hogy a' proportiot meg tartván, a' pénznek summáját mennél többre lehet, nevelhesse kegyelmed, és edgyszer s mind circumstantialiter tudósítván, miglen az ígért summát kezihez nem vészi kegyelmed, addig el oszlani a nemes vármegye seregét ne engedgye, mind az által ha kik inkább táborozni, hogy ha⁵ fizetni akarnának, nagy készséggel acceptállya kegyelmed, és mind azokrul informálván, várja in diversis cunctis his casibus tovább való intimationkat s parancsollatunkat kegyelmed. A' midőn pedig mind ezeket hazafiuságabéli hűségére s dexteritasára bizzuk, kívánnyuk edgyszersmind tartsa az Úr Isten jó egészségben kegyelmedet.

Datum Szerencs, die 1. Junii, anno 1709.

F. Rakoczi mp.

Stephanus Krucsay mp.

⁴ Az albán és lengyel zsoldosok felfogadására vonatkozó tárgyalásokra utal. (Ld. *Iratok* 2. sz.)

⁵ Értelemszerűen inkább: hogy sem.

d.)

1709 június 9, Ludány

Ráday levele Rákóczihoz

Füleken át megérkezett Ludányba. Tudósítja a legújabb dunántúli és felvidéki katonai események és a pozsonyi országgyűlés híreiről, valamint arról, hogy Nógrádban igen jó termés igérkezik.

Nyomtatásban kiadva: *AR IX.* 671–673. 1. – Sk. eredetije: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. E. 111. fasc.

e.)

1709. június 13, Szerencs

Rákóczy újabb utasítása Rádaynak

Ha a nemesség pénzen akarja megváltani felkelési kötelezettségét, akkor minimalisan a mellékelt jegyzék szerint a megyére eső összeget kell fizetnie.

Sk. aláírású eredeti: Ráday-lt. IV. c/1.17. Zárlatán Rákóczi papírba nyomott erdélyi fejedelmi nagy pecsétje. Alatta kancelláriai utasítás: "Posta mester uram azonnal küldgie megh." Mellette a posta följegyzése: "Szerencs, 14. Junii 1709. Kosovics Márton feő posta mester mp." A levél alján kancelláriai feljegyzés: "Radai Pál". – Az utasítás másolata a fejedelmi leveleskönyvben: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum, t. III. 241. fol.

[Címzés a levél külzetén:] Generoso Paulo Radaj cancellariorum nostrorum aulico bellicae et Transylvanicae directori, fidei nobis dilecto. Lossoncz. Cito, citius, citissime, citissime.

Generose Fidelis

Nobis dilecte.

Salutem principalisque gratiae nostrae benignam propensionem. Jollehet az elmúlt napokban vette vala kegyelmed orderes parancsolatunkat, mi tévő legyen kegyelmed nemes Nógrád és Kis Hont vármegyékben az mostani personalis insurrectionának mustráján, mellyeket kegyelmednek concredaltunk, mind azon által

hogy ne talán valamely difficultást csinállyon kegyelmed magának azon czikkellyében kiváltképpen, az hol fel tettük, hogy ha maga alkalmatosságára és oeconomijának házánál való üzésére nézve a nemesség akarná táborozását az ottan declarált szükséghez képest redimalni, alkudgyon megh kegyelmed, ugy mindazon által, hogy ne vélyék valamely intollerabilis quantumnak lenni, mellyet azon mostani szükség kíván, hanem ollyannak, kinél táborozásában többet kellene költeni. Azon okból kívántuk azért kegyelmednek tuttára adnunk, hogy a' mint azon szükség kívánnya, nemes Nógrád és Kis Hont vármegyei nemességre fog proportionate nemes Nógrádra tudniaillik ezer öt száz, nemes Kis Hontra pedig négy száz rénes forint esni. Kire nézve kegyelmed ugy dexterizallyon, hogy azon megh irt sumákban valamely diminutio ne legyen, a' mint hogy szükséges is lészen kegyelmednek arra vigyázni s-munkálódni, elejekben adván mennél alkalmatosabbán és hathatosabbán lehet, hogy leg aláb az, ha több nem is completáltassék, s-azonnal szedettessék is előbbeni orderünk szerint, mellyet minden punctumiban helyben hagyunk. Caeterum eundum ad vota sua feliciter valere desideramus. Datum in castro nostro Szerencs, 13. Junii 1709.

F. Rakoczi mp.

Mutatis mutandis ezzel azonos levelet kapott a többi biztos is. Az egyes megyékre kirótt pénzbeli limitatio összege az alábbi volt (MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum, t. III. 241. fol.):

Abauj	1500
Zemplény	3000
Sáros	2000
Ungh	800
Szepes	1500
Gömör	2000
Borsod	1000
Torna	200
Heves	1800
Bereg	800
Szabolts	1000
Szathmár	1500
Ugocha	400
Nagy Hont	500
Nógrád	1500
Pest cum insulis ¹	1000
Kis Hont	400

¹ Ti. a Szentendrei- és a Csepel-szigettel.

f.)

1709 június 14, Ludány

Ráday jelentése Rákóczihoz

Tudósítja a legfrissebb hadieseményekről, Nógrád várának megerősítéséről. Reméli, a megye elrendeli hétszáz hajdú kiállítását.

Nyomtatásban kiadva: AR IX. 677–678. l. – Sk. eredetije: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. E. 111. fasc.

g.)

1709 június 16. Ludány

Ráday jelentése Rákóczihoz

Tudósítja Bottyán generális működéséről. Mivel a mustra csak később lesz, az utasításokat viszont már megkapták, félő, hogy a dolgoknak idő előtt híre megy.

Nyomtatásban kiadva: AR IX. 679–680. l. – Sk. eredetije: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. E. 111. fasc.

h.)

1709 június 21, Rimaszombat

Ráday jelentése Rákóczihoz

Nógrád megye összegyűlt nemességével közölte az inszurrekcióra vonatkozó rendelkezéseket, majd a mustra befejeztével a fölkelés megváltására vonatkozó előterjesztést is. A rendek előadták panaszait, majd magukra hagyva tárgyaltak s végül jelentették, hogy vállalják a pénzmegváltást, de szükség esetén a fölkelést is, ha a generalátus rendelkezései alól mentesítést kapnak. Egy hét múlva 1700 forintot adnak az ő kezéhez. – Kishontban is tetszéssel fogadták a pénzmegváltási javaslatot; két nap múlva adják meg a választ, de előre biztosítékot kérnek a felkelés, valamint a "postirung" alól való mentesítésről. Ígéretet adott rá.

Sk. eredeti: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 12. fasc. 419–420. fol. A levél alján más kézzel: "fl. 1500 Kis Hont 400". Az irat külzetén Rákóczi írással: "Krucasai".¹

Felséges Fejedelem

nagy jó kegyelmes Uram!

A ream bizott mustrának állapottyáru kivántam alázatossan tudósitanom Felségedet, hogy kegyelmes parancsolattya szerint vice ispán uraimékkal előre correspondeálván, a mi nemes Nograd vármegyét illeti, minekutánna Lőrincz nevű faluhoz publicaltatta a mustrára való őszve gyűlést, mivel hogy 18va sokan késűn comparealtanak, más napra kellet halasztanom, a' mint is idején reggel, a' midőn a' vice ispán trombita fuvás mellet a' négy processusbéli² nemességet két lineaban állította, magam is lovon oda menvén és közép helyen megh álván, Felséged nevével köszöntöttem és idvezlettem, és először is az előbbeni insurrectiórúl való ordert³ kivántam publice el olvasztatni, melly után declaraltam Felséged reám szóló parancsolattyt,⁴ a mellyben minthogy az bé pecsétlett orderre⁵ relegaltattam, azt fel szakasztván, a' mi az mustrának módgyát illetve, el olvasztam, a más titkos részét penigh másszorra hagytam, jelentvén, hogy a' mustrán először ki ki mennyen által és mihint által megyen, lovát el küldvén, maga maradgyon a' mustarra kedvéért csináltatott szin alatt az order más paragraphusának megh értésére, a' mint is ekképpen a mustrát véghez vivén és per experimenta probationis praeambulumot formalván a' titkos propositionak declaratiojára,⁶ a' Felséged parancsolattyanak tenora szerint expectoráltam az personalis insurrectio helyett Felségedtűl fel talált modalitást és kegyelmes atyai gondviselését; örömmel kívánván ellenben acceptalni mind azokat, a' kik a nemzetséges ügyet taborozásokkal elő segélni akarják, a mellyet bő diductioval declarálván, vettem észre, hogy jollehet panaszra fakadtak a' téli postirungban⁷ való lételért, mondván, hogy azzal eleget tettek a' nyári insurrectionak is, de ugyan csak evangeliomot⁸ mondottam kinek kinek in privato, a' mint is látván, hogy különösen akarnak discuralni,⁹ magam sátor alá mentem, jelentvén, hogy a nemes vármegyének resolutioját el várom és edgyszersmind, ha az insurrectiotúl való el maradás tetsik, a deputatusokat is, a'

¹ Rákóczi feljegyzése mellett Thaly Kálmán jegyzete olvasható: "A fejedelem keze-signalása: Krucsaynak adja elintézni." (Értsd: Krucsay István titkárnak.)

² A megyei nemesség a négy járás (kékdkői, szécsényi, füleki és losonci) szerint sorakozott.

³ Ld. *Iratok* h.t. (1709. március 9.)

⁴ Ld. a *b*) iratot.

⁵ Ld. a *c*) iratot.

⁶ Próbákkal (célzásokkal) vezetve be a "titkos" szöveg előterjesztését.

⁷ Postirung: az őrségek rendszerének egykori hivatalos neve.

⁸ Értsd: "Jó hírt", biztató szavakat.

⁹ Értsd: maguk közt akarnak megbeszélést folytatni.

kikkel proportionate a' két tallernak idaeaja szerint¹⁰ a' nálam tudva lévő summat fel vethessem. Illy moddal folytatván a dolgokat, egy két óráig tartó discursus után ki küldötte a nemes vármegye a maga deputatusit hozzám, olly declaratioval, hogy Felséged kegyelmes atyai gondoskodását nagy alázatos hűséggel vészik és köszönik, mely szerint tekintván az ellenséghez való közel léteket, méltoztatot felőlök olly kegyes modalitast adinvenialni; mindazáltal reflexioval lévén arra, a' mint régenten distingváltatott a magyar nemzetben a nemes a nemtelentül, amaz mondás szerint: JOB-AGY, hogy NEM el ES a' harczon,¹¹ nagy böcstelenségeknek tartanak, ha személyeknek az insurrectiotúl való fel váltásával újonnan mintegy jobbágyságra adnák magokat, hanem mivel pro moderno rerum statu, ámbár insurgálnának is, úgyis ha az ellenség ki mozdulna, kintelenek vólnának magok háza népe oltalmazására a taborozásbúl viszajőni, készek ezen campaniat pénzeli elő segélleni és a' szükség úgy hozván, a' vármegyében insurgalni is, alázatosan instálván, méltoztassék pro hac campania a generalatus dispositioitúl 's-orderezésitül fel szabadítani,¹² és az által a' törthinthető 's-taborozás gyaránt' esendő nyughatatlanságoknak nem következésérül kegyelmessen assecuralni, a minthogy e' szerint sok repplicált discursusok után igirtenek tizenhét száz, azaz 1700 rhénes forintokat, a mellyet egy hét alatt kezemhez fognak adni. Ezen magam is megh nyugodván, mikint végződött a mustra, suo tempore Felségednek alázatosan repraesentalom, továbbá declarálván, hogy a' szerint nemes Kis Hontban nem procedalhattam, mind azért, hogy a nemesség a' postirung alól (a' melly bizony nagy terhére volt) a' mustrára öszve nem gyűlhetet, és most is Breznó felé commenderoztatott,¹³ mind penigh hogy a szomszed vármegyéktül úgyis a titkos ordert ki tanulhatták vólna, hanem mai napon öszve gyütvén vice ispan uram a' nemességet, circumstantialiter declaráltam Felséged intentumát; de úgy látom, eő kegyelmek is két kézzel kapták azon modalitast, hanem mivel magam is irtam a' postirungban való tisztnek az ott valo nemességnek el bocsattatása felől, relegálták magokat azokra is,¹⁴ resolválván, hogy két nap múlva választ adnak, a minthogy úgy látom, itt sem lesz semmi fogyatkozás, de máris előre ezek is assecuratiot kívánnak, hogy mind az insurrectiotúl, mind az postirungtul megh menekedgyenek; kirül magam is affidaltam eő kegyelmeket, és erre való nézve magam is alázatosan instalok,

¹⁰ Ld. a c) iratot.

¹¹ A nemes hadkötelezettségére és a jobbágy adózására célzó szólás (jobb adj, hogynem eless a harccon).

¹² Az 1706-ban szervezett kerületi főkapitányságok rendelkezései alól.

* Valószínűleg tollhiba, helyett: egyaránt

¹³ A Felvidéken ebben az időben szüntelenül folytak a hadmozdulatok. – Rákóczi június 15-én intézkedett a kishonti nemesség postirungjának átcsoportosítása felől. (MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákóczianum, t. I. 28. fol.)

¹⁴ Ti. foglalkozni kezdtek vele.

méltoztassék Felséged az iránt való dispositiokat tétetni. De reliquo kívánom, talllya alázatos irásom vidám, friss állapotban Felségedet, 's-egyszersmind maradván Felségednek

alázatos szolgálja 's-igaz hive
Ráday Pál mp.

Rimaszombath, 21. Junii 1709.

i.)

1709 június 24, Ludány

Ráday jelentése Rákóczihoz

Intézkedést kér a mustrapénzre vonatkozóan. Panaszodik adománybirtokának és harmincadjövedelmének elvesztésén.

Sk. eredeti: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 2. e/A. Zárlatán Ráday vörös viaszba nyomott gyűrűs pecsétje.

[*Címzés a levél külzetén.*] Felséghe s Római Birodalom beli s ugy magyarországhi vezérlő és Erdély országhi s edgyszersmind munkaczi és makoviczai fejedelem, nagy jó kegyelmes uramnak alázatosan.

Felséghe s Fejedelem,
nagy jó Kegyelmes Uram!

Miképpen ment légyen véghez a reám bizatott mustra, Rimaszombatbul ez előtt egy néhány nappal circumstantialiter tudositottam alazatosan Felségedet, mellyre nézve várom is kegyelmes parancsolattyát, mit méltóztatik disponálni a pénz felől,¹ hova és kinek assignaltassam, mindaz által előbbeni levelemhez alázatosan subjungálom, méltóztassék olly rendelést tovább is tétetni, hogy mivel az Felséged orderében emlékezet vala a külső hadakról, a minapi negotiatio szerint mehessen véghez és az iránt a bal itéletekre nézve fogytkozás ne légyen.²

¹ Ld. Rákóczi választát a fejedelmi leveleskönyvben, 1709. június 27., Sárospatak: "Tekintetes Nemzetes, Rádai Pál uramnak úgy mint nemes Nógrád és Kis Honth vármegyei nemesség mustralására deputált személynek hasonlóképen íratik, hogy addig is míg maga udvarhoz jőne, a' collectált pínzt külgye udvarhoz jó securitassal." (MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. h. Protocollum Rákócziánium t. III. 242. fol.) Ugyanígy, különböző dátumok alatt névreszólóan mentek ki a hasonló tartalmú utasítások a többi biztoshoz is. (Uo. 241–242. fol.)

² A "külső országhi" hadakra ld. a c) irat 4. jegyzetét. – A "bal itéletek" terjesztői nyilván a külföldi segítségre hivatkozva akartak kibújni a katonáskodás alól.

E mellett alázatossan repraesentálnom kintelenitetem Felségednek, hogy jollehet a melly kegyelmes jószágbéli collatioja volt is hozzám Felségednek, az ellenség által occupaltatot s úgy nem külömben az besztercsei harminczadtúl is el estem;³ mindazáltal el hittem, Felséged akarattján kívül most másoknak dispositiói a filialis szechenyi harminczadtúl is megh akarnak fosztani más idegen nemzet, görögöknek kedvéért.⁴ Ha azon csekély jutalomra is érdemetlen vagyok; állyon Felséged kegyelmes tetsésén , tellyék kedve másoknak benne, de bizony nehéz és impracticabile, a szolgálatbul valakit hire nélkül ki vetni. Én Felséged kegyelmességében megh nyugszom, el híven, böcsületemnek consulalni méltóztatik Felséged, kirül a midőn alázatossan instalok, maradok sub dato in Ludány, die 24. Junii anno 1709.

Felségednek

alázatos szolgája s igaz hive
Ráday Pál mp.

11.

1709 június 12, Ludány

Ráday levele Klobusiczky Ferenchez, a Consilium Oeconomicum elnökéhez

A bányavárosi harmincadok az ellenség kezére jutottak, s a szécsényi leányharmincadból is kevés a jövedelem. A Consilium engedélyét kéri, hogy Nógrádban is filiát állíthasson fel, akkor megalkuszik egy göröggel az alharmincad árendába adásáról.

Sk. eredeti: MOL G 21. Rákóczi-szabh. It. II. 4. h. Zárlatán a vörös pecsétviasz maradványai.

[Címzés a levél külzetén:] Spectabili ac magnifico domino Francisco Klobusiczky libero baronj de Zeteny, incltyi regni confoederati senatori nec non Consilii Oeconomici praesidi etc. Domino mihi summe colendo, Epperjes.

³ A bányavárosi harmincadok 1709 késő tavaszán kerültek német kézre. (ld. Ráday június 12-én kelt levelét: Iratok 11. sz.) Velük egyidőben veszett oda Geletnek, Ráday 1707-ben adományba kapott Bars megyei birtoka is.

⁴ Az új szécsényi fiókharmincados-jelölt talán Rotarides János volt, aki korábban a selmeczi fiókharmincadosi tisztet viselte.

Bizodalmas jó Uramnak, Nagyságodnak
ajánlom igaz köteles kész szolgálatomat.

Tudván annyiban az tekintetes Oeconomicum Consiliumhoz való kötelességemet, a' mennyiben a' Felsőleges Fejedelem kegyelmes collatiójából a' bánya városi harminczadoknak administratioja reám bizattott, kivántam Nagyságodnak 's-consequenter praesessége alatt lévő dicasteriumnak insinuálnom, hogy jollehet az ellenségnek bé menetelével inturbaltatott,¹ mindaz által mivel az confoederalt nemes statusok az onodi gyűlésnek articularis determinatioja szerint az appertinens filialisokat is kezennél hagyták,² voltam olly reflexioval, hogy a' mennyiben az időnek mi vólta engedte, rualni tellyességgel ne engedgyem, a' mint is a' széchényi filialist vicém által administráltatván, minthogy a' kereskedésnek meg szűnése miatt³ késűn kezdhetett hivatalyához, úgy látom, annyival is inkább keveseb proventust prosperálhat, hogy a' mi quaestus folly is, többire Palánk 's-Nógrád felé gyakoroltatik⁴ az országnak minden haszna nélkül. Mivel penigh az előtt is (a' mint informáltatom) a beszterczei filialisok közé számláltatott Palánk és Nógrád is, a' mint a' vectigalébul ki tetsik, harminczadbéli hely volt⁵ 's-máskint is a' mostani conjuncturákhoz kellettén alkalmaztatnunk magunkat, szükségesnek itilném, ha a' tekintetes Consiliumnak tetsése accedal, hogy a' vigyázásra nézve Nógrádban, mintegy filialisban olly vicét rendellyek, a' ki tőlem és széchényi vicegerensem⁶ tül⁶ függvén, a nemes ország hasznát incrementallya, számadásit bé adván, úgy is ezek lévén most az ellenséghez való képest finitimák. Ennek felette penigh, mivel bizonyos görög insinuálta nálam magát, a ki ezen harminczadot megh kívánná arendálni, el várom Nagyságod válaszat a'végre, hogy ha az által nagyobb hasznát láthatom, további investigatióim 's-consideratioim szerint lehessen hatalmom 's-authoritasom az alkuvársra, mellyet mindazáltal máskint nem kívánok el követnem, hanem hogy a' jurisdictio kezennél maradjon és az harminczadnak egész folytatása nevem alatt continuáltassék. E mellet kedvessen vézsem, hogy ha ezen alkalmatossággal vagy harmincz regiat⁷ erga transmissam quietantiam méltóztatik küldetni Nagyságod. Caeterum a' midőn tapasztalt uri

¹ A bányavárosokat a trencsényi csata utáni kuruc visszavonulás során szállták meg a császáriak.

² Az országgyűlés határozatainak 21. articulusa.

³ A kereskedelem "megszűnésén" valószínűleg az 1708-as hadműveletek alatt beállott pangás értendő.

⁴ Palánk (a későbbi Drégelypalánk, Hont m.) és Nógrád (Nógrád m.) felé a labanc kézre került Nyugat-Felvidékkel folyt kereskedés.

⁵ E két harmincad történetére nem ismerünk közelebbi adatokat.

⁶ Kecskeméthy Pál szécsényi alharmincados.

⁷ A "scheda regia"-kat ebben az időben a Consilium küldte meg a harmincadhivataloknak, s azok állították ki a megvámoltaknak elismervényként.

jóakarattában 's-affectiojában ajánlom Nagyságodnak magamat, kívánom, éltesse az Úr Isten kedves háza népével edgyütt sokáig szerencsésen.

Datum Ludány, die 12. Junii 1709.

Nagyságodnak

Igaz köteles 's-kész szolgája
Ráday Pál mp.

12.

1709 június 30, Szécsény

Kecskeméthy Pál szécsényi alharmincados elszámolása Rádaynak az 1709. évi harmincadjövedelmekről, és Bottyán Jánosnak adott elismervénye.

Eredeti: Ráday-lt. IV. d/1–11. 29. Külsején egykorú följegyzés: Rationes tricesimae Szécseniensis angariae secundae anni 1709.

Introitus proventuum ordinariorum et auct onariorum¹ in-
et educationis tricesimae Szécseniensis angariae secundae
millesimi septingentesimi noni. ----- fl. den.

Posta² nro. Prima

Die vigesima 4^a Aprilis Joannes Dora cum sociis Endrediensibus³
inducunt duodecim boves, de quibus solverunt ordinariam
tricesimam. ----- 18 -

Posta 2^a

Eadem die Aprilis Staphanus Bohat cum sociis Varadiensibus
induxerunt octo boves, solverunt ordinariam tricesimam. ----- 12 -

Schaede regia prima

Die 26. Aprilis Joannes Bartalos et Matthias Vanya cum
sociis Vecseiensibus⁴ induxerunt triginta boves, solverunt
ordinariam ----- 45 -

¹ "Proventus auctionarius", itt, mint az elszámolásból kitűnik, a rendes harmincadon felül szedett fél-harmincadot jelenti. (Ld. II. k. 319. l. 4. jegyz.)

² Posta: az egyes "tételek" latin neve. Az alharmincados ebben az elszámolásban csak akkor használja ezt az elnevezést, amikor nem ad ki kincstári vámcédulát (schaeda regia-t); az utóbbi esetben ugyanis "posta" helyett a "schaeda regia" kifejezés olvasható, – Az 1703-as vámszabályzatból kiderül, hogy a határmenti harmincadhelyeken (in finitimis tricesimis) nem volt szabad kincstári vámcédulát kiadni, nemhogy ezek elveszenek, hanem csak a harmincados saját céduláit (proprias suas schaedas). Hasonlóképp saját cédulát adtak ki olyankor, amikor nem volt kincstári schaedájuk, vagy ha a vám értéke 1 Ft-on alul volt. (Ld. I. k. 86., 88. l.)

³ Valószínűleg a Bars megyei Endréd (Nagy- és Kisendréd) lakói.

Posta tertia

Eadem die Aprilis Joannes Zalcspangh Ebeczkiensis⁵ induxit sex boves, solvit ordinariam - - - - - 9 -

Posta seu C.S.R.⁶

Eadem die Aprilis Staphanus Pityi Szalokaliensis⁷ induxit sex boves, solvit ordinariam tricesimam - - - - - 9 -

C.S.R.

Die 18. Maji illustrissimus Joannes Bottyan⁸ induxit viginti boves, de quibus solvit ordinariam tricesimam - - - - - 30 -

C.S.R.

Die 29na Maji Joannes Mészáros Feőlseő Szeliensis⁹ eduxit sedecim boves, solvit ordinariam tricesimam - - - - - 24 -

C.S.R.

Eadem die Maji Joannes Hencze Vecseiensis eduxit octo boves, solvit ordinariam tricesimam - - - - - 12 -

C.S.R.

Eadem die Maji Joannes Szabo Feőlső Szeliensis eduxit quattuordecim boves, solvit ordinariam tricesimam - - - - - 21 -

Posta

Eadem die Georgius Nagy Tercsiensis¹⁰ eduxit quattuor boves, solvit ordinariam - - - - - 6 -

C.S.R.

Die prima Junii Joannes Tuba Tornocziensis¹¹ et Joannes Bartalos Vecseiensis eduxerunt triginta boves, de quibus solverunt ordinariam tricesimam - - - - - 45 -

C.S.R.

Die 23. Junii illustrissimus dominus Joannes Bottyan eduxit quattuordecim boves, de quibus solvit ordinariam tricesimam - - 21 -

Posta

Die 30. Junii Thomas Sembery Uyvariensis¹² eduxit duodecim boves, solvit ordinariam tricesimam - - - - - 18 -

⁴ A Nyitra megyei Vecse (régén Kis- és Nagyvecse) lakói.

⁵ Ebeck (Nógrád megyei) helység lakója.

⁶ Ez a rövidítés föltehetőleg "carente schaedra regia"-t jelent és olyan esetekben használhatták, amikor vámcédula nem állott rendelkezésre. (Ld. egy 1706–1707-i keltezésű följegyzés "carente schaedra regia" kifejezését: MOL M. Kamara, Miscellanea. Tricesimalia. 6. fasc.)

⁷ Valószínűleg a Szabolcs megyei Szalóka lakója.

⁸ Bottyán János tábornagy már a századforduló idején foglalkozott magyar marhák külföldi értékesítésével. Ugyanezt tette, akárcsak más kuruc tisztok, a szabadságharc idején is. A jószág hadizsákmány vagy vétel útján jutott hozzá, esetleg saját majorságában tenyésztette.

⁹ Felsőszeli (Pozsony m.) lakója.

¹⁰ A Nógrád megyei Szécsény közelében fekvő Szalmatercs (Nagytercs) lakója.

Posta

Eadem die Junii Joannes Szabó cum sociis quatvor Feőlső Szeliensis eduxerunt sedecim boves, juvencos teres¹³ vocatos duos, de quibus solverunt ordinariam tricesimam - - - - 26 -

Posta

Eadem die Junii Gregorius Környi cum sociis Feőlseő Szeliensibus eduxerunt quindecim boves, solvit ricesimam ordinariam - - - - - 22 50

Summa ^a ordinariorum facit - - -	313	-
Auctionariorum vero - - - - -	156	50
Utraque constituit - - - - -	469	50
Excipiuntur pro salario - - - - -	7	50
Praesentandi venient - - - - -	462	-

Actum Szécény, die ultima Junii 1709.

Paulus Kecskeméthy
tricesimae Szecsenyiensis vice gerens mp.

[Az elszámolás hátlapján:]

Aláb megirt recognoscalom, hogy die 18. Maii et die 23. Junii aminémű schaedakatt attam Botyan uramnak eő nagysághának bizonyos számu marhára, azon marhákért semmit sem fizetett, hanem magánál meg tartván megirt Botyan Janos uram eő nagyságha, mivel magam is jól tudom, amikor a hayókat építette,¹⁴ feles maga kölcséghét elköltötte, hanem loco paratae pecuniae quietalt Bottyan Janos uram eő nagyságha, mellyet én hasonlóképpen loco paratae számadásomban felttem.

Signatum Ludan,¹⁵ 24. Julii 1709.

Kecskeméthy Pál
szecseny harminczadnak vice gerense mp.

¹¹ A Nyitra megyei Tornóc lakója. Tornóc és Vecse szomszédos községek voltak.

¹² Valószínűleg a Nyitra megyei Érsekújvár lakója.

¹³ A szó olvasása és jelentése bizonytalan. Talán "terhes"-t (teherhordót) jelent.

^a A kéziratban lévő lapalji rész-összesítéseket elhagytuk.

¹⁴ Bottyán János a szabadságharc idején többször vezetett folyópartmenti hadműveleteket, (sáncok, erődítmények támadását, védelmét) rendszerint hajók bevetésével. A hajókat nem egyszer saját költségén készítette. Az itteni utalás az 1708 tavaszán vitt Esztergom környéki dunai hadműveletekre, vagy az 1709-es garami hidverésre vonatkozhatik, de az 1705-ös bottyánvári harcok emléke is lehet. (Várkonyi Ágnes, Vak Bottyán. Bp. 1951. 28., 71. és 98. l.) – Az elismervény keltezésének ideje táján Bottyán hosszú ideig táborozott Szécényben. (Uo. 99. l.)

A szécsényi alharmincadosnak 1709. július 24-én Ludányban kelt adóslevelét ugyancsak a Ráday lt. őrzi. (Eszerint Kecskeméthy a második évnegyedi számadást és jövedelmet Ráday kezéhez szolgáltatatta, de 112 Ft-tal adósa maradt.) Ugyanott található az 1709. év első negyedéről szóló elszámolás is, továbbá egy keltezetlen, részletes kimutatás a besztercebányai harmincadon az egyes árúk után szedendő "akciedentális" illetékekről. Az utóbbi egy a Pozsonyi Kamara uralma idejéből való szabályzat átvétele. Szabályozza a "schaeda regia", a "propria simplex" (a harmincados saját vámcedulája) és a "visa" kiállítása esetén fizetendő illetékeket (ezek különböző értékű árúk esetén különbözők voltak). A marhahajtás eseteire részletesebb utasítást is ad és kiemeli a nemesek, szabadosok, mészárosok, valamint a mezővárosi polgárok különleges helyzetét. Ismerteti azt az eljárást, melyet "elővásárláson" és csempészetten rajtakapott, s megbüntetett személyekkel szemben kell alkalmazni, továbbá – néhol részletekbe menően – az egyes árúk után járó illetékeket (gyapjú, lengyel szövet, len, vas, só, dohány; friss, szárított és sózott tiszai hal, ponty, méz, bor, gabona, bőr, vargák és fazekasok készítményei, csik (? "a limitibus"), malomkő, cobolybőr, faggyú, szalonna, zsír, báránybőr, madár, nyúl, lenolaj, szita, fából készült háztartási eszközök, szárított gyümölcs, dió, gesztenye és más gyümölcs, sajt, sáfrány, citrom, juh, hagyma). Egyes helységek, ill. tájak kereskedőit külön is megemlíti a szabályzat, így a selmeci, beszterce- és körmöcbányai, zólyomi és korponai mészárosokat, a sziléziaiakat (különösen a fűszerkereskedőket), a rajeci és németlipcsei bőrösöket, a rácokat és görögöket, a besztercebányaiakat (különösen a cobolybőrrel kereskedőket), az árvai, turóci, lipői gabonásokat, a selmeci sajtosokat és a vesztenici sáfrányosokat. Külön intézkedik a vásáron (így a korponai és zólyomi vásáron) vett marhákról és azokról a személyekről, akik a vámolás előtt eladásra kínálják áruikat. Éberségre inti a harmincadok alkalmazottait, s végül felsorolja azokat a vásárokat, melyeken – Zólyomban, Korponán, Szécsényben és Breznóbányán – az alharmincadosnak mindenkor jelen kell lennie. (Mindhárom irat: Ráday-lt. IV. d/1-11., 31., 27. és 23. sz.)

¹⁵ Alsóludány (Nógrád megye, ahol Ráday kúriája állott, s ahol az alharmincados az elszámolások miatt is többször meg kellett, hogy forduljon.

13.

1709 október 12–13.

Kecskeméthy Pál szécsényi alharmincados levelei Rádayhoz

a.)

1709 október 12, Szécsény

Segítségét kéri a kincstári végrehajtók ellen. Szécsényben már semmi jövedelem nincs, Ráday salláriumát sem tudja megküldeni.

Sk. eredeti: Ráday-lt. IV. c/1. 44. Zárlatán papírba nyomott, töredezett címeres gyűrűs pecsét. Alatta Ráday följegyzése: Kecskeméthy Pál harminczados levele.

[*Címzés a levél külzetén:*] Spectabili ac generoso domino Paulo Raday, suae serenitatis principalis cancellariae directori etc., domino patrono mihi colendissimo. Munkács.

Nagy bizodalmas Uramnak Patronusomnak!

Ajánlom Kegyelmednek mindenkory köteles szolgálatomat. Kegyelmed nekem irt levelét vettem, mit parancsolyon, értem. Amy azért az itt való dolgott illethi, én valóban raita voltam s vagiok is, nem is tudom, hogy marathatok meg, ha csak kegyelmed valamj jött nem teszen velem, mivel a posták executioival ream giüttek,¹ káihámott, üvegh ablakjaimat mind egyben törték, magamat is maid meg ölte, kivontak raitam 367 forintokat, arendator uram² is két száznál többet elvitetet még mikor a német Divinyhez ky giüt vala.³ Semmit sem sainálnám, ha ezret elvittek volna is, csak begiütt volna, még most is 80 forintott követelnek raitam, minden órában reám várom az executiott, már ami obveniált ezen angariájában, 200 ed nihány forintal fizettem superflue, az kit jóakaróimtul kölcsön felkértem. Ha valamj futamodás leszen, én valóban megromlok, a nyakamon marad az nagy adósságh. Én nem tartoztam volna többet adnom a postáknak, amy obveniált. Az Istenért is kérem Uram kegyelmedett, találjon valamj módott benne, vesse⁴ el eőket rólam. Azon kívül is ezen harminczadnak már semmy jövedelme,

¹ A szó olvasása és jelentése bizonytalan. Talán "terhes"-t (tcherhordót) jelent.

² Valószínűleg az a görög arendátor, akiről Ráday 1709. június 12-én írta, hogy a nógrádi fiokharmincadot bérbe akarja venni. (43. l.)

³ Pálffy János császári generális 1709 augusztus végén Nógrád megye felé tört előre. (Divény is itt fekszik, nem messze Szécsénytől.) Ekkor esett el Fülek vára.

⁴ A szó írása az eredetiben összefolyó, olvasása bizonytalan.

mivel Gyöngyös felé Hatvanban, Lőrinczin és Surdok Püspökiben fizetnek régiára, ide csak visara giünnek.⁴ Alázatosan követem Uram kegyelmedet, hogy fizetésében semmit sem adhattam, az eöregh Urnak⁵ az 146 forintos restantiát ky fizettem, a más restantiara kegyelmed commissiojára feleségem adott volt arendator uramnak 40 forintott. Az kegyelmed jóakarattya annyiban iarult vala hozám, hogy ajánlotta, hogy esztendeigh való fizetéssemet ky vehessem, és igy ha kegyelmed gratiája továb is,^b kiben is nem is kételkedem, nem sok volna hátra.⁶ Maradok kegyelmednek mindenkory igaz köteles

Szeccseny, 12. Octobris 1709.

szolgaia
Kecskeméty Páll mp.

b.)

1709 október 13, Széccseny

Ismételten segítségét kéri a szomszédos harmincadhelyek ellen. Mellékeli elszámolását.

Sk. eredeti: Ráday-lt. IV. c/1. 44/a. A levél külzetén az a) alattival azonos címzés; zárlatán papírba nyomott címeres gyűrűs pecsét.

Nagy bizodalmas Uram!

Amint más levelemben is alazatossan kértem vala kegyelmedet, iterato is kérem vessea az hatvani, lőrinczi és szurdokpüspöky harminczadokra, máskent bizony megh nem maradhatok, mivel már a keresködés is zsünik, lehetetlen, hogy itt annyi jövedelem lehessen, hogy azoknak¹ fizetések kytelhessen, bár csak az kegyelmed fizetését szerezhethném ky ezen utolsó kantorban. Kérem nagy bizodalmassan, szerezen egy protectiott ellenek, amy obvenial. Isten láttya, kész vagiok akar hova, ahova parancsoltatik, administralnom, az kegyelmed fizetésén kívül.

⁴Gyöngyös felé Hatvanon, Lőrincin (Nógrád m.) és Szurdokpüspökin (Heves m.) át vezetett az út. Akik ott váltottak vámcédulát (regiát), azoknak Széccsenyben már csak láttamoztatniok kellett. ("visa"). – A gyöngyösi kereskedelemről és harmincadról ír Horváth Pál, a Consilium Oeconomicumhoz címezett, 1708. január 14-én kelt fölterjesztésében: "az göröghök, ugy a törökök ollykor Birinben és onnat Gyöngyösre recipiályák maghokat, az holott is boltokat tartanak, maghok árujokat lerakják. Történik azonban, közülek némellyek hraminczad nélkül is bécsusznak s azkik most harminczadolnak is, sokat eltagadnak portékájokban, úgy defraudállyák az nemes országhot." (MOL G 20. Rákóczi-szabh. lt. II. 4. b.)

⁵Ráday édesapájának.

⁶Kimaradt, talán: mellettem lesz

^aTi. saját fizetéséből nem sok hiányzik már.

^bAz a) alatti levélben említett executorok és az arendator.

Kivánom ezen levellem találja kegyelmedett fizetésén kívül. Kivánom ezen levellem találja kegyelmedett kedves jó egészségben, Szecsény, die 13. Octobris 1709.

Kegyelmednek mindenkory alázatos szolgiaia

Kecskeméthy Pál mp.

Az eőreg urnak ² attam - - - - -	fl.	222
Darvas Mihally uramnak attam - - - - -	fl.	<u>24</u>
	fl.	246
Arendator uramnak az kegyelmed commissiojára feleslegem - - - - -	fl.	40
Fizetésem - - - - -	fl.	<u>30</u>
	fl.	70

P.S. Ezen harminczadnak az előttis ezen negyedik kantonra semmirevaló volt, ezen kantorban eőgiebül nem volt jövedelem, hanem mézbül és sertésbül, amikor a bánya városokra volt a kereskődés, de most a bányákra semmy kereskődés nincsen. Csufos állapot: Bécs, Poson felé szabad kereskődés, bányákra nem szabad.

A Ráday és alharmincadosi közti levelezés ezzel az irattal zárul. 1710 elején Szecsénybe is bevonultak a császáriak, s a bányavárosi kuruc harmincadhivatal filiái sem működhetek többé.

14.

1710 február 16, [Kassa]

Bercsényi Miklós levele a császári udvari haditanácshoz

Ocskay László ügyében kelt átiratukra válaszol. Az árulót kivégezték. Értesült róla, hogy Heister császári parancsnok megtorlásként Fodor brigadérost, Wolffart ezredest és még két kuruc foglyot megöletett. Ocskay kétszer hagyta el a császárt, cserbenhagyta a szövetkezett rendeket, s elfogatása után azt vallotta, hogy ismét a kurucokhoz akart állni. A Heister által kivégzettek viszont nem követtek el hűtlenséget s rangjuk és számuk szerint is többet érnek Ocskaynál. Ugyanakkor Heister a Veszprémben foglyul ejtetteket törvénytelenül kivégeztette Győrött, a Késmárkot feladó polgárok közül hatot megöletett, dunántúli nemesasszonyokat kenyéren és vízen tartatott fogságban, protestánsok holttestét kiszóratta a sírjukból. A levélíró ezáltal feljogosítva érzi magát a megtorlásra, tiltakozik a kegyetlenkedések ellen. Lássák be, hogy Ocskay kivégzése nem sérti a hadjogot és szorítsák Heistert az egyezmény

² Itt is Ráday édesapját érti.

megtartására. Választ kér arra vonatkozóan, mikép kívánják a jövőben a hadviselést folytatni. A szövetségesek a jövőben is rendíthetetlenül végbeviszik, amit határoztak.

Ráday fogalmazványa: Ráday-lt. IV. d/1–8. 13. – Tisztázataát Thaly még látta a Rákóczi-Aspremont levéltárban, s ki is adta magyar fordítását: Ocskay László. Bp. 1905. II. 378–381. 1.

A trencsényi csata után labanccá lett Ocskayt 1710. január 1-jén fogták el Jávorka Ádám és emberei. Elfogatása után a bécsi udvari haditanács, Heister és Pálffy generálisok fenyegető levelekkel igyekeztek kivégzését meggátolni. Az alábbiakban Bercsényi főgenerális választát közöljük a hozzá intézett haditanácsi levélre. A választ Ráday fogalmazta, s a válaszáadás éppen azért késett, mert a főgenerális ennek a fontos diplomáciai ügynek az elintézésével meg akarta várni a Benderben járó kancellárt. Bercs. lev. 1710. II. 14.

Ad Consilium Bellicum Caesareum, 16^a Februarii 1710

Excelsum Consilium Caesareae Aulae Bellicum
sive

Illustrissimi, Excellentissimi, Spectabiles ac Magnifici, nec non
Generosi Domini Domini etc.

Tarditas cursus literarum, quas 4ª currentis ratione Ladislai Oczkai ad me datas voluerunt,¹ eo magis ansam cunctabundo dedit responso, quod eadem ipsa die conclamante praepropero zelo militia de jure belli licitam ac omni exceptione justiore necem toties fidefrago illatam esse praevidere intellexerim,² excitat tamen tardantem calamum immatura domini generalis campi marschalli plenipotentiarum caesarei Heister crudelitas, quae improportionato ac ab omni paritate alieno

¹ A Haditanács levele ma nincs a Bercsényi iratok közt. Tudjuk azonban, hogy Rákóczi január 16-án indította tovább a levelet Bercsényihez (AR III. 8. 1.), – Bercsényi pedig február 14-én küldte meg Rádaynak (Iratok h. t. Bercs. lev.) Így a válasz "quarta currentis" kifejezése téves, a Haditanács levele minden bizonnyal január 4-én kelt.

² Ocskay kivégzése január 3-án ment végbe Érsekújvár piacán.

³ A fogolycsere-listára (cartella) fölvelt és január 18-án Győrött kivégzett két magasrangú kuruc tiszt közül az első, Fodor László brigadéros és szenátor 1709 augusztusában került császári fogságba. A hadbíróóság vádjá szerint elhagyta a császár hűségét, elnézte katonái kegyetlenkedését és fogsága alatt bosszúállással fenyegetőzött. – Wolffart Ádám 1706-ban a győri császári őrségből mint huszárkapitány szökött át a kurucokhoz, s Bottyán ezredének alezredese, majd ezredese lett. 1709 márciusában Fehérvár táján esett fogságba. Kettejükön kívül Győrben még 3 kivégzést hajtottak végre Heister parancsára: Palkovich Ferenc hadbiztos pallos alatt, Benedek Tamás hadnagy és egy Merin-Leprin Pierre nevű francia pedig akasztófán halt meg. Bercsényi levele a 3 utóbbi közül csak kettőt említ.

adeoque iniquo repressalio captivos brigaderum Ladislaum Fodor et Volffart colonellum jam sub salvo conductu cartellae existentes cum duobus aliis indignae neci dedit.³ Quid obstare poterat, quin Ladislaud Oczkai bis a caesareanis desertor novoque demum a militia confoederati regni turpis profugii scelere detestabilis promeritam subiret poenam,⁴ cui non satis fuit a vinculo nationalis confoederationis se et alios nonnullos officiales falsis perjuriis avellere, sed majorem regiminis sui partem clam proditam coactae magis captivitati, quam servitiis caesareis addixit, quive fidefraga inconstantia fluctuans iterum servitia regni (caesareo renunciato) se acceptasse et jam dudum hoc sibi proposuisse statim in captivitatem adductus et post extremis ante mortem verbis impudentissime professus est.⁵ Cum vero praefatorum unus praeve abdicato de ratione honesti servitio nulla desertationis nota se coinquinaverit, alter vero excita in communes motus tota gente ad titubantis inter extrema mala dulcissimae patriae sinum (erga quam natura liberorum regnorum plus obligaminis esse jubet) accurrerit, alii denique duo nullis intricati servitiis ac ab omni praetextu immunes ansam tam indignae neci haud prae-buerint,⁶ qua ratione et conscientia milites honestos pro perjuro et utrique parti infideli, brigaderum pro colonello, quattuor pro uno et hos denique singulos cartellae inclusos pro excluso impracticabili tantae immanitatis repressalio punire licuerit, nullatenus videtur, nisi fors effroenis dicti domini generalis planipotencia exclusa excelsi Consilii Bellici autoritate omnem jam cartellam ejuratam habeat ac ab assuetis semel inconvenientibus belligerationis actis se amplius temperare non possit.

Horret animus meminisse, quot innocentia imbellis sexus capita Heisterianae crudelitatis victima facta sunt, dum superioribus annis Vesprimii nulli aetati parcitum, captivis vero ejusdem loci jaurinum deductis nex non ita pridem injusto procedendi modo illata est.⁷ Pervagatur certe aulas Christiani orbis principum egregia infaustae ejus discretionis in civitate Kesmark exercitae fama, quae dedentibus sese ac introitum permittentibus civibus innocuo sex primorum manu carnificis decollatorum sanguine se polluere gloriosum judicavit,⁸ praeterea nobiles matronas Transdanubianas strictissime detineri ac denegatis esculentis non

³ Ocskay a trencséni csata után állt át ezrede egy részével a császáriakhoz. "Bis a caesareanis desertor": 1703-ban Ebergényi császári ezredét hagyta ott s úgy csatlakozott Rákóczihoz. "Második" de-zertáláson kétségkívül a kuruc fogságba esése utáni magatartását értik (ld. alább).

⁴ Ld. Thaly adatait: *Ocskay*, i. m. II. k. 315. s. köv. l.

⁵ Palkovich ellen csak annyi vádat tudtak felhozni, hogy fogságából levelet írt a kurucokhoz. Benedeket zsákmányolással s a császárhoz átállók elfogásával vádolták, a franciát a győri császári őrségből való szökéssel (uo. II. k. 363–364. l.).

⁷ Veszprémet 1709 szeptemberében adták föl védői. A kapitulációt öldöklés és rabszedés követte. (*AR* VI. 355., 396. és X. 51. l.)

⁸ Késmárk 1709. december 13-án kapitulált s 16-án végezték ki a város három (a hatos szám tévedés) polgárát, Kray Jakobot, Lányi Márton városi tanácsagot és Toppertzer Sebestyén szijgyártót. (*Wéber Sámuel*, A késmárki vértanúk. Eperjes, 1908. 7. s. köv. l.)

nisi aquae et simplicis panis victu miserande torqueri,⁹ sed nec cadavera mortuorum a crudelitate praefati domini generalis tuta esse, qui sepulta evangelicorum corpora ex occupatorum locorum templis exhumata exuta christianitate foras projici jubet.¹⁰

Cum vero per haec et consimilia infinita ante victoriam triumphum canentia immoderata acta justa nobis Deo vindice ulciscendi et paribus repressaliis utendi occasio praebetur, ea tamen absque scitu tantoque minus consensu et jussu excelsi consilii patrari persuasi simus; dum sollemnissime super his protestor et provocata repressalia confoederatos status haud praeterituros palam manifesto praetitulatis dominationibus vestris nomine serenissimi ducis decenti cum requisitione notificanum duxi, quatenus bene perpensis et ad jura belli confrontatis dignissimae Ladislai Oczkai necis circumstantiis eadem nulla ex parte a nobis violata, contraria vero repressalia inconvenientissima esse disinteressato judicio agnoscere ac dominum generalem Heister ad observationem cartellae (nisi fors jam repudiata sit) firmiter adstringere deque insolitis ab usu belli immanitatis processibus efficaci autoritate inhibere voluit, prout de futuro ulteriori ad consumationem belli procedendi modo praetitulatarum dominationum vestrarum mentem expressam cum genuina certioratione praestolaturus, quicquid statuere libuerit, imperterrite sequemur, qui consecratis jam semel omnibus fortunis et his clariori vita, quam ut perdendis patriae libertatibus sponte annuamus, extrema quaevis (divinae prudentiae justae causae eventum submittentes) perpeti resoluti sumus. Ego autem in particulari maneo praetitulatarum illustrissimarum excellentissimarum etc. dominationum vestrarum

ad condecencia servitia paratus

15.

1710 április 27, Eger

Darvas Ferenc főhadbiztos levele Rádayhoz Személyi, családi, politikai és katonai hírekről tudósítja

Sk. eredetei: Ráday-lt. IV. c/1. 35. Zárlatán vörös viaszba nyomott címeres pecsét töredéke. Mellette Ráday följegyzése: A nemes Nógrád vármegyének adott 200 kiló búza iránt.

⁹ Kisfaludy Györgyné, Béri Balogh Ádámné, Telekesi Török Istvánné, Niczky Ferencné stb. (Thaly, Ocskay, i. m. II. 380. l.)

¹⁰ Heister főleg a bányavárosok megsarcolása idején követett el hasonló kegyetlenkedéseket. (uo. II. 380. l.)

[Címzés a levél külszaván:] Spectabili ac generoso domino Ráday. [A címzés további része olvashatatlanul elhalványult.]

Bizodalmas jóakaró Eöcsém Uram, ajánlom szolgálatomat Kegyelmednek.

Mai napon vettem kegyelmed Kassáru 19. aprilis datalt lévelit¹ kedvessen, kiben értem panasolkodását, hogy levelemet nem veheti, holott láttya Isten anehányszor irtam, sőt szóval is minden dolgokru, sok kárjaimru üzentem Szabó Mihálytu 12 praeteritis boldogul az árnyék világbu ki múlt,² írja ezt bizonyosan nékem Esterházy István uram,³ úgy látom csak ibimus, ibitis etc., mer az sok keserüségh, bú, kár vallás naponkint emészt bennünket. Magam is van hat hete előbbeni nyavalyámban két derék barbély curál, Lángh uram⁴ is volt már két izben nálam. Feleségem az hidegh lélésbu most kezd labbadni, az csont bőr rajta. Battyám uram szabadulásában már instaltam Felséges Urunknál.⁵ Iratott szabadulásában Károlyi uramnak eő nagyságának, tovább is úntalan instalok. Mi Egerben minnyájan szorultunk Nógrád vármegyei és Nagy Honti nemesség circiter negyvenen, mi véghre, az jó Isten tudgya, az ellenségh vátig agyarkodik, holott bizony roszul van eő is, de bátrabb, tanultabb, practicusabb nálunknál, Nógrádot, Gyarmatot, Szécsént, Gácsot, Losonczt, Divint, Somosköt reparállya vátig. Az mieink túl vadnak Bált tájján rajta, minden jószágunkat felprédálta és el hordotta.⁶ Dunántu az magyaraink szaporodnak, bizonyos: Cseh országh rebelált, az

¹ Rádaynak ezt a levelét nem ismerjük.

² Ez a hír ebben a formában téves volt, Kajali Pál hosszas betegeskedés után, április 28-án halt meg. Ahogy özvegye, Jánoky Mária írta Rádaynak Murányból 1710. április 29-én: "Az én édes, jámbor férjem, néhay tekintetes nemzetes Kajali Pál uram, ez jelen való április havának 29. napjára virradó éjszakának idején 10 és 12 óra között, csak nem négy hólnapig tartó keserves nyavallyái közöt, sok szép áhitatos imádcsági után, lelkét az ő istenének szép csendesen meg adá, nekem szívbéli keserüségemre." (Ráday-lt. IV. c/1. 42) – Kajali betegségére ld. még Tornallyay Ferenc Rádayhoz írt március 27-i levelét: "az ő kigyelme életéhez semi reménségh nincsen, hogy ő kigyelme megépülyön belöle, ... nagy gyámoltalanságal vagyon és a sok orvossággal anyira el rontotta magát, hogy a végh beli majd arasztra is kin vagyon, vagyon mégis valamely doctor őkigyelme mellett, de az sem biztatja, hogy valaha megh gyógyullyon." (Uo. IV.c/1. 62)

³ Eszterházy István (†1714) generális, a család zólyomi, ekkor még csak bárói ágából. A szabadságharchoz 1704 elején csatlakozott. 1711. január 27-én az őrizetére bízott Rád várát (Nógrád megye) feladta Vermont tábornoknak s a császár hűségére tért. (Életrajzi adatai: Eszterházy János, Az Eszterházy család és oldalágainak leírása. Bp. 1901. 251. l. Rád feladására: AR III. 568. l.)

⁴ Lang Ambrus, Rákóczi udvari orvosa.

⁵ Nem tudjuk, kire céloz.

⁶ A somoskői labancok kicsapásaira és pusztításaira ld. Rákóczi 1710. április 2-i, Perényi Miklóshoz írt levelét: AR III. 388. l. – Bát, falu Selmecebányától délre.

⁷ A csehországi felkelésről szóló hír alaptalan volt. – Érsekújvár élelemmel való ellátására nagy gondja volt Rákóczinak. Vö. AR III. 13., 21. stb. l.

országgh gyűlése el oszlott, Ujvárat derekasan megh proffuntoztuk.⁷ Uj comendánsunk van ottan.⁸ Az mi az kegyelmed 200 kila buzáját illeti, ugy magamét 500, Gerhard uramét, Géczi uramét, Péli uramét és másokét, Felséges Urunk egy kilát sem enged Egerbül ki adni,⁹ hanem kegyelmed parancsolatot extrahallyon maga contentatioja véghet, mind a búza, s mind az a só iránt, mert olly kemény parancsolatom van, senkinek speciális parancsolat nélkül semmit se adassak. Lélkem Öcsém Uram, csak arra kérem kegyelmedet, mutassa hozzám igaz atyafiságát, és marháim, juhaim, sertésim iránt adgyon tanácsot, mert be hajtának minapi levelemhez képest, kirül szóval is üzentem Szabó Mihálytúl, és azon vagyok, ha Felséges Urunk Egerben cselédestül bé nem engedi menetéletem, kirül instantiámot ma küldöttem el, én is kegyelmetek felé igyekeztvén és cselédemet előre küldeném, mert az ellenség, el hittem vakmerősködni fogh, jóllehet bizonyos az bavarus le felé nyomulására nézve fel kell benne menni. Ha kegyelmed itt léttemben szegény Kajali uram nógrádi, honty, Pest vármegyei jószága iránt valamit parancsol, tehecségem szerint kész vagyok szolgálni. Az pataki udvarbiró írja, valami zacskó leveleimet kegyelmed deákjai kezihez attá, kérem kegyelmedet el ne tévelegyen. Menyem aszonak¹⁰ ajánlom szolgálatomat, kívánom feleségemmel, gyermekeimmel együtt, Isten juttasson szemben bennünket és örvendeztessen megh mégh valaha együtt lakással.

Datum Agriae, 27. Aprilis 1710.

Kegyelmednek

igaz atyafia szolgálja
Darvas Ferencz

16.

1710 augusztus

Vizsgálat az érsekújvári vár tisztjei ellen

Érsekújvár az ország északnyugati részének legfontosabb kulcspontja volt. Rákóczi, hogy ezt a vidéket biztosítsa, hatalmas költséggel építette ki a várat az ország talán legnagyobb erődtímenyévé. Fáradozása nem volt hiábavaló: Érsekúj-

⁷ Nagyszeghy Gábor, akit 1710. március 20-án nevezett ki Rákóczi Érsekújvár parancsnokává. (Ld. *Iratok* 16. sz. Érsekújvár 1710 augusztus)

⁸ Eger ellátása Érsekújvárhoz hasonlóan nagy gondot okozott Rákóczinak. (Vö. *AR* III. 74., 90., 93., 94. stb. l.) – Az említett személyek: Gerhard György szenátor. – Géczy Gábor vagy Zsigmond, mindkettő ezredes. – Pélyi Nagy András, Nógrád megyei birtokos (*Nagy Iván*, VIII. 56. l.), aki aztán 1710. augusztus 4-én fejedelmi utasítást szerzett Darvashoz, hogy az általa kölcsön adott gabonát fizesse vissza. (*AR* III. 481. l.)

¹⁰ A menyem-asszony kifejezést nem kell szószerint érteni, – Rádaynéra vonatkozik.

várt még a trencsényi csata utáni császári előrenyomulás nehéz idején is sikerült kuruc kézen megtartani, 1710-ben pedig alkalom nyílt élelmiszerral való bősegebb ellátására és az őrség újjászervezésére is. A fejedelem már az év elején úgy látta, hogy Eszterházy Antal nem a legalkalmasabb a vár irányítására, ezért Károlyi Sándor gondjaira bízta. Károlyi az újabb gabonaszállítmányok megérkezése és Nagyszeghy Gábor parancsnoki kinevezése (március 20.) után is hosszabb időt töltött a várban, felkészülve a várható ostromra. A július végén kezdődő ostrom azonban azt mutatta, hogy a kuruc seregtől elvágott védők nem fejthetnek ki hosszú időn át ellenállást. Bomlasztóan hatottak az udvar évek során át folytatott megvesztegetési kísérletei, s a városbeli és várbeli kémek tevékenysége is. Augusztusban, amikor az ostromló Heister helyét Pálffy János váltotta fel, az őrség egyes tisztjei alkudozásba kezdtek vele, úgy látszik Ordódy György parancsnokhelyettes kezdeményezésére és Nagyszeghy tudtával 17-én megkötötték a fegyverszünetet; ugyanakkor a kapitulációra is feltételes ígéretet tettek, ha ti. augusztus 31-ig nem mentenék fel őket. A tisztok s az őrség egy része ezt árulásnak tekintette és sietett Rákóczit követség útján értesíteni. A fejedelem úgy döntött, hogy szerencsi táborából biztosokként visszaküldi a követeket az ügy kivizsgálására és rendteremtésre. Kísérettel való ellátásukat Károlyi gondjaira bízta. (Rákóczi levele Károlyihoz, 1710. augusztus 23.: AR XII. 521–523. l.) Intézkedni próbált a vár megsegítése érdekében is. Ekkor készültek az itt közölt utasítások és levelek; valamennyit Ráday szövegezte. (Vö. még Márki, 127. s köv. l., Thaly Kálmán, *Érsekújvár utolsó magyar várparancsnokainak utasítása 1710-ből*. Hadtörténelmi Közlemények, 1889. 20–48. l. és Takáts Sándor, *Érsekújvár árulói*. Századok, 1904. 698–701. l.)

a.)

1710 augusztus 22, Szerencs

Rákóczi utasítása Beleznay János, Bokros Pál és Somogyi Ferenc ezredesek, az érsekújvári várba küldött biztosok számára.

Mihelyt az várba érkeznek, olvastassák fel az őrség előtt a fejedelem üzenetét; a főparancsnokot, ha nem hűtlen, hagyják meg tisztében, helyettesévé Kőszeghi Imrét rendeljék, Ordódy György helyettes parancsnokot végeztessék ki, a többi bűnöst vettessék fogságra, vegyenek esküt az őrségtől és az ottmaradó városbeliektől, gondoskodjanak a közellátásról és biztassák a védőket; azután térjenek vissza a fejedelemhez.

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 45. és 51. fol. Az irat elején és margóján Thaly megjegyzései.

Szerents, 22. Augusztai 1710.

I n s t r u c t i o
pro generosis...¹

Az újvári erősségnek mostani fen forgó állapotját kegyelmetek követésébül megh értvén és annak történt defectussait a' nemzetséges ügynek javára orvoslani kívánván, ez aláb irt 's-parancsolt dolgoknak végben vitelit akarjuk megh változhatatlanul végben vitetni.

1. Mihelyen Isten kegyelmeteket szerencsésen bé vezérli, mindeneknek előtte adgya megh kegyelmetek levelünköt gyalog fő stráza mester, Köszöghi Imre² hívünknek, kinek is parancsolattya lévén írásban, szóval is kényszeritse kegyelmetek arra, hogy a' gvarnisont öszve doboltassa és publice olvasztassa el kegyelmetek a' gvarnisonnak szöllő levelünköt,³ mellynek tenora szerint

2. Mivel úgy látsik, hogy oda való generalis és fő commendans hívünk⁴ a' proditionban megh nem edgyezett és többire mások istentelensége miat tsalattatott megh, ha tovább is azon álhatatosságban találtatik, declarallya azon tisztben való megh maradását kegyelmetek, úgy mindazáltal, hogy mindenekben utánna való autoritásban emlitet Köszögi fő straza mester hívünk légyen a' szokott szükséges dispositiokkal és tellyes jurisdictionnal, tovább való dispositiokigh.

3. Mivel Ordori György vice commendans⁵ az gvarnizonnak irt levelünkben fel jedzett nagy vétkekre nézve magát a' büntetésre méltóvá tette, azonnal mindgyárt ragadtassék megh, és minden további törvénytétel nélkül publice üttettesse el és hagyitassa ki fejét a' bástyán kegyelmetek, 's-ügy nem különben

¹ Az Érsekújvárról Rákóczihoz küldött s onnan visszairányított három biztos, akinek az utasítás szolt: Beleznay János (ő hajtotta végre Ordódy elfogatását; a szatmári béke után császári tiszt lett, utóbb altábornagy), Bokros Pál és Somogyi Ferenc, ebben az időben mind a hárman ezereskapitányok.

² Köszöghi Imre 1704-ben a felvidéki kuruc népfelkelések szervezője volt, az 1710-es ostrom idején az érsekújvári őrség egyik főtisztje.

³ Ld. az *f)* iratot.

⁴ Nagyszeghy Gábor erdélyi román nemes család leszármazottja, 1705-ben Erdély rendeinek országgyűlési küldöttje, utóbb a császáriak fogságába került; 1710. március 20-tól Érsekújvár főparancsnoka és főstrázsamester, majd brigadéros. A kapituláció után a vár őrségével együtt Sárospatakra vonult. 1710-ben Rákóczi az erdélyi bujdosók parancsnokságát bízta rá.

⁵ Ordódy György a szabadságharc előtt Heves megye alispánja, 1703-tól az egri seregekből alakult regiment, majd a karabélyosok ezredese. Újvár ostroma idején a parancsnok helyettese. Az utasítás-tól eltérően, a biztosok nem végeztették ki, nem tudjuk miért nem. Elfogatása után, a szabadságharc végéig kuruc fogságban volt.

4. Azon hasonló oka lévén azon hitetlen proditionak Szluha György,⁶ tétettesse vasban és minden jószágát foglaltassa el^a kegyelmetek, a' melly a gvarnison szükségére forditassék egészlen, mindazáltal observálni kell, hogy a melly számadási Szluhának találtnak, mivel az országot illetik, azok intacte maradgyanak és el pecsételtesenek, és edgyszersmind a tisztkek köz akarattyából rendeltessék helyette más alkalmas személy, ki ezen tisztet véghez vihesse, a mint is kezéhez adódván a' Szluha instructioja, ahoz alkalmaztassa magát mindenekben, melly iránt hasonlót értsen kegyelmetek a' prófunt mester felől is,⁷ ki helyet más substitualtassék, maga pedig vasban verettessék, sőt ennek felette

5° A melly két gyalog kapitányok, úgy mint Pigethi és Vogner^b oda ki tractáltak és a capitulationnak is subscribáltak,⁸ azok is vasban verettetvén, arestomban tétetteszenek; és mind ezeket végben vivén

6° Esküttettesse újonnan öszve kegyelmetek az egész tiszteket a' gvarnisonnal és városbeliekkal edgyütt arra, hogy előbbeni szövetségek⁹ szerint is valakit proditionnak tapasztalnak, az el rendelt büntetés szerint fognak véle bánni, és valameddig tőlünk engedelme nem lészen, igaz hűséggel végig tartják a várat, 's-az alatt is penigh azt tselekedgye kegyelmetek, hogy

7° Conscribaltassa kinek kinek gabonáját és élését köz haszonra és jóra, úgy hogy naponkint kinek kinek in communi adógyék ki élése, a'melly okból

8° Valaki az erősség oltalmára a város beliek közül megh nem akar esküdni, avagy alkalmatlan (ehhez értvén a fejr népet is), egészlen botsátassanak^c ki és tsak a más rendbéliek hagyattassanak megh, hogy a várnak tovább való időre (míg Isten segedelmébül megsegítetik) lehessen subsistentiaja, a mint is

9° Biztassa hathatossan a' ben maradandókat kegyelmetek, hogy tudván magunk is igaz ügyünk elő menetele nagy fundamentomának lenni Ujvárnak megh maradását, valamelly útakat 's-módokat fen találhatunk megh segítésében, semmiben el mulatói nem leszünk; és mind ezeket olly móddal el végezvén

* Helyesen: Szluha Ferenc. 1701-ben táblai jegyző és nádori ítélőmesteri expeditor, Rákóczi elfogatása után hosszabb ideig bécsi fogságban volt. A szabadságharc alatt hadi főpénztáros, Érsekújvár prefektusa, 1711 után ítélőmester, Komárom megye alispánja, országgyűlési követ és kancelláriai tanácsos; bárói címet is nyert. – Szluha ostrom alatti ténykedéséről ír Károlyi Sándor: "az minemű 20 000 forint ára posztóval contrahált volt Szluha hihető Tokoviczekal, azal Hajster passussa mellet útban vadnak" (1710. augusztus 29., [Jászfelső]szentgyörgy: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. G. 218. fasc.).

^a Javítva erről: praedaltassa fel.

⁷ A profuntmestert kétségkívül fölöttese, Szluha vont a tárgyalásokba. Nevét nem ismerjük.

^b Következik kihúzza: ki küldettek.

⁸ Pigeti és Wagner kapitányokról, a kapitulációs tárgyalások résztvevőiről alig tudunk közelebbit. Wagner ügyének hadbíróági tárgyalására ld. AR III. 520. 1. Pigetire: uo. 436. 1.

⁹ A kuruc rendek szövetkezése.

^c Javítva erről: tsapattassanak.

10° A szükséges relatióra nézve jöjön vissza hozzánk kegyelmek és azon légyen minden tehetséggel, hogy Szluhát is magával el hozhassa.

Mind ezen punctumoknak pedig végben vitelét bizzuk kegyelmek igaz hazafiuságára, igaz lelkire és hozzánk 's-nemzetéhez le tött hitire, kívánván Isten-tül szerencsés utazást és a dolgoknak boldogult folyamattját.^d

b.)

1710 augusztus 22, Szerencs

Rákóczi titkos utasítása az érsekújvári erődbe küldött biztosok számára

Ez az utasítás arra az esetre szól, ha nem tudnának a kapott instrukció szerint eljárni. Először a parancsnokokkal beszéljenek, s csak ha azt tapasztalják, hogy elfordultak a jó ügytől, akkor tárgyaljanak Kőszeghivel. Amennyiben ez módot lát a bajok orvoslására, adják át neki a levelet, hívassák össze az őrséget, s ha az hajlandó a jóra, olvastassák föl az őrségnek szóló levelet is. Ha azonban az őrség már javíthatatlan, akkor közölgék vele, hogy a fejedelem sorsukra hagyja őket, ők pedig térjenek vissza.

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 49–50. fol.

Szerents, 22. Augusti 1710.

Memoriale directorium
loco secretae instructionis.

Jóllehet formalis instructionk szerint circumstantialiter intimalva és committalva vagyon kegyelmek, mi tevő legyen az újvári mostani confusionak el fordításában, mindazáltal a' törtinhető casusokra nézve, hogyha immár capitulatio véghez menván, vagy késű volna annak orvoslása, vagy pedig ugyan azoknak is elméjük, a kik először vitézi resolutioval vóltanak, corrompaltatot volna, hogy magának is veszedelmet ne szerezzen kegyelmek, és a gvarnizon között is nagyob confusio ne okoztassék, szükséges következendő módon procedalni a kegyelmekre bizott dolgokban, a' mint is

^d Az utolsó pont margóján megkezdett mondat: 11° A.pénz.

1. Ujvárbán bé érkezvén, először is a' commendansokhoz külön külön mennyen kegyelmekek, és miben maradtanak azoltátul fogva a' dolgok, szorgalmatosan és igen caute investigallya kegyelmekek, kiknek beszédekbül hogy ha a minapi tractanak¹ jóra való el változását láttya és tapasztallya, bene quidem és in eo casu^a a dolgot in suo statu hadgya^b kegyelmekek; máskint penig

2. Azonnal mennyen fő straza mester Köszőghi Imre hívünkhöz, kitül is hasonlóképpen ki tanulván a dolgokat, experialni kell, nincs e szándékában a minapi confusionak (ha méghis azon karban vagy rosszabbul vadnak) megh orvoslása, avagy láthat é módot annak meg fordításában; kit ha észre veszen, a szerint kegyelmekek adgya megh neki szólló levelünköt és kinszeritse arra, hogy a gvarnizont doboltassa öszve, a kitül publice értse megh kegyelmekek, miben légyenek a dolgok és kiváltképpen^c mennyen végire, volt é, s van é minnyájoknak akarattya az végezéseknek megh tartására, és nincsen e kedvek a dolgoknak a haza hasznára való megh változtatására? Mellynek alkalmatosságával emlékeztetni^d kell az előbbeni szép magok viselésére és egy más között le tött hitekre, s ugy nem külömben a magyar nemzetnek mind kárára, mind penig Ujvárnak megh tartásával jövő nagy hasznára, és edgyszersmind eleikben kell adni, mit várhatnak magokra és maradékokra is egyebet az nagy gonoszoknál, és most is mit remélhetnek a német parolajatul s capitulatiojátul, a mellyet nem szokott máskint megtartani, hanem a' mint Veszpremben és Kesmarkon tselekedet;² sőt jelentse ki kegyelmekek a szemmel látot nagy reménségü és hazánknak tsak hamar boldogulást közelítő dolgokat,³ a melly beszédek után, hogy ha a gvarnizonnak minden jóra való hajlandóságát tapasztallya,

3° Adgya meg^c nagy bátorsággal a gvarnizonnak szólló levelünköt is és publice el olvasztatván, tellyesitse bé instructiojának minden tenorát igaz hűséggel kegyelmekek. Máskint penig,

4° Hogy ha látandgya az egész gvarnizont annyira való megh edgyezésben lenni a commendansokkal kegyelmekek, hogy már a dolgok megh változhatat-

¹ Ti. a fegyverszünet és a kapituláció ügyében folytatott tárgyalásoknak. (Eredményük: azok a "végezések", amelyeknek megtartásáról alább a szövegben szó esik.)

^a Következik kihúzza: bátrabban procedalhat maga instructioja mellet.

^b Eredetileg: maradjon a dologh.

^c Következik kihúzza: tudakozza megh.

^d Következik kihúzza: kel és javallani.

² Veszprém 1709 szeptemberében esett Heister kezébe. ("Hajster két nap lövetvén azon praesidiumot, mindjárt néki feladták": *AR* X. 51. l.) A kapituláció után kuruc tiszteteket végeztek ki. ("Capitulationalis hitét az ellenség meg nem tartván, válogatva vont ki mind tisztit, mind közrendit az kegyetlen marcanglásra": *Uo.* VI. 347., 355. és 396. l.) – Késmárkra ld. 52. l. 8. jegyz. (1710. febr. 16.)

³ Az orosz cárral folytatott tárgyalásokra céloz.

^{*} Következik kihúzza: említet fő sztraza mesterünknak a levelét kegyelmekek és annak utána.

lanok volnának és a gonosztul el fordítására már semmi mód nem találtatnék, declarallya kegyelmetek, hogy mi rajtok nem segíthetünk, magok lévén magok veszedelmének és olly nagy erősség el vesztésének okai, a midőn olly kevés időre szoritatták a dolgot,⁴ hogy nem hogy succursust, hanem még tsak válaszungkat is allig küldhettyük nekiek és így, hogy kegyelmetek is a gonosztul salvalhassa magát, oda hagyván ökök, más resolutusokkal edgyüt jöjjon ki hozzánk tellyes relationival.

c.)

1710 augusztus 22, Szerencs

Az érsekújvári várba küldött biztosok esküszövege

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 50. fol.

Én t. t. esküszöm az élő Istenre, ki az Atya, Fiu, Szent Lélek, tellyes Szent Háromság, edgy örök Isten etc., hogy a melly dolgokat az ujjvári mostani confusionak orvoslására és elfordítására az Felséges Fejedelem reám bizni méltóztatik, azokat, valamint életem és hazámat szeretem, olly titokban tartom, senkivel időnek előtte nem közlöm, annyival inkább az ellenségnek semmi szin alatt ki nem jelentem, sem vele hazánk ügye ellen nem colludalok, sem nem tractalok, hanem igaz hűséggel azt tselekszem, ugy Ujjvárban minden uton 's-modon bé menni igyekezhvén, instructionknak mindenekben eleget tehessek a mellytül nem is accedálok. Isten engem etc.

d.)

(1710 augusztus 22, Szerencs)

Rákóczi levele Nagyszeghy Gábor érsekújvári parancsnokhoz

Kisebb vétsége ellenlére meghagyja parancsnoki tisztében és felszólítja, engedelmeskedjék a fejedelmi biztosoknak.

⁴ A kapituláció határidejét augusztus 31-ében szabták meg (arra az esetre, ha kuruc segítség addig nem érkezne).

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 47. fol.

A commendansnak.

Nagy álmélkodással kellet^a a ki küldött követektül értenünk Ujvárnak mostani reméntelen fen forgó veszedelmét, a mellynek oka jollehet többire Ordodi György és Szluha Ferencz el pártolt árultatása és hitetlensége, kit kegyelmed is tisztí hivatalya és instructioja szerint el fordíthatott volna;¹ mindaz által reflectalván ugyan azon instructiora magunkat, és edgyszersmind tapasztalván onnan kegyelmed kisseb vétségét, kegyelmedet előbbeni hivatalyában megh hadtuk, ugy mindazáltal, hogy a melly dolgoknak végben vitelét a vissza küldött követekre 's-commissariusinkra biztuk, azoknak be tellyesítésében igaz hűséggel és szorgalmatossággal el járjon, a mint is mind azoknak, mind penigh más minden tisztiehez illő állapotoknak végben vitelét tovább is kegyelmed igaz hazafiuságára bizzuk, és mind azokban nekünk, nemzethéhez és az erősséghez le tött hitre kényszerityük, el hitetvén magával, hogy minden utakon s módokon a kegyelmetek segítségét ki munkálodni igyekezünk;^b az Úr Isten is, az igaz ügynek vezére, tsudálatos módon megh oltalmazza kegyelmeteket.

e.)

1710 augusztus 22, Szerencs

Rákóczi levele Kőszöghi Imre főstrázsamesterhez

Megdicséri hűségéért és felszólítja, a biztosok rendelkezése szerint járjon el.

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 47. fol.

Szerents, 22. Augusti 1710.

Kőszöghi Imre fő straza mesternek.

Nagy álmélkodással értvén a kiküldött követek által Ujvárnak reméntelen törtinhető veszedelmét, mindeneknek előtte is ditsirnünk kellettük hűségednek maga szép viselését és vitézi resolutioját, mellyre nézve is nagy bizodalomban lévén tovább is igaz hazafiui álhatatosságában, mivel az emlitet követeket vissza-

^a Következik kihúzza: hallanunk.

¹ A várparancsnokok 1705. május 1-jén kelt általános instructioja intézkedéseket tartalmaz az árulás megakadályozásáról és végső esetben a megadás feltételeiről. (MOL G 35. Rákóczi-szabh. lt. VII. 2. 1705. május 1.)

^b Az utolsó félmondat (el hitetvén ... igyekezünk) áthúzza a fogalmazványon.

küldöttük és bizonyos paRantsolatunknak végben vitelére commissariusinknak denomináltuk, hűségednek praesentibus kívántuk intimálnunk és parantsolnunk, hogy ezen levelünknek praesentatiojával, azonnal, minden késedelem és fogyatkozás nélkül az egész gvarnizont a vár piacán doboltassa öszve kegyelmed és a kapukat jó istrazaval meg erősítvén, mindenkben a' tévő legyen, a mint emlitet commissariusinktul instructionk szerint megh fogja érteni, el hívén, hogy valamint most is hűségedet a' commendans után valónak lenni minden dispositiokban tovább való rendelésünkig declaráltuk, úgy tovább is szép promotióval és bő meg jutalmaztatással megh tiszteltettyük.¹

f.)

1710 augusztus 22, Szerencs

Rákóczi levele az érsekújvári őrséghez

Fájdalommal értesült arról, hogy Ordódy árulásra és a vár feladására tett kísérletet. Segítséget ígér az őrségnek és megparancsolja, kövessék a fejedelmi biztosok utasításait, Ordódyt végeztessék ki, Kőszeghit pedig tekintsék a parancsnok helyettesének.

Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 48. fol.

Szerents, 22. Augusti 1710.

Az ujjvári gvarnizonnak.

Spectabiles, generosi ac egregii, nec non strenui fideles nobis dilecti.

Salutem et prosperos rerum secessus.

Nagy fájdalmas szível, a' midőn ingyen sem gondolkodhattunk volna felőle, értettük a hozzánk ki küldöt követek által az ujjvári nagy erősségnek (melly hazánk ügye boldogulásának a többi között fő oszlopja) nagy veszedelemben forgó sorsát, a mellyről valamint el hittük, hogy az egész gvarnizon kohollója és javallója nem vala, úgy szintén világossan láttyuk, hogy kiváltképpen Ordodi György, el feletkezvén Istenérül és nekünk, maga nemzetének és az erősség meg tartására az egész ujjvári lakosoknak adott hitirül, maga instructioja ellen nem tsak az ellen-séghez tractara ki menni és azokkal szugva és magával ki vitt tisztok hallásán kívül titkon beszélni, hanem annak felette a minemü instructioval ki eresztetett is, az ellen két holnapi armistitium helyett tizen négy napra az időtt szoritani és magátul

¹ Hasonló tartalmú levelet vittek a követek a várőrség tisztikarának is. (Ráday fogalmazványa: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 14. fasc. 46. fol. "Az ujjvári commendansoknak.")

olly istentelenül végezni, sőt annak felette a' vár fel adására a' vitézlő rendet persvadeálni és következképpen hazánknak olly erős bástyáját el árolni nem irtózott maga complex társaival edgyütt. Melyre nézve, mivel Isten segedelme által minden utakat és módokat fel keresünk, hogy nemzetséges ügyünk javára fen tartott illy emlékezetes erősségnek segítségül lehessünk, akaránk praesentibus igaz hazafiuságára és le kötelezet hitire az felső, közép s alsó tiszteket és akár mely renden valókat s edgy szóval az egész gvarnizont kénszeritenünk ez parancsolatunk által, hogy a minemü instructioval botsátottuk vissza a követeket, és annak végben vitelére ugyanazokat commissariussinknak is denominaltuk, igaz hüséggel és nagy szorgalmatossággal mind azokat bé tellyesíteni igyekezzék s el se mulassák, kiváltképpen penig az emlitet hitetlen Ordodit azonnal meg ragadván, más árulóknak példájára üttetessék el fejét; mindazáltal fő commendans generalis hivünköt, mivel olly vétkesnek nem tapasztallyuk, ha tovább is az álhatatosságban meg marad, ismérje tovább is commendansának és utánna valónak Köszögi Imre fő straza mester hivünköt, kinek is előttünk szép ditsiretes maga viselése hirdettetvén, arra méltónak lenni itiltük és tovább való dispositionkig gvarnizomban praesentibus denominallyuk, s ugy edgyszersmind az töb eő kegyelmek által ki jelentendő dolgoknak is végben vitelét az ezek* igaz hüségü dexteritására bizzuk, el hitetvén magával mindnyájuk, hogy valamint az igaz ügynek Istene ennyi időtül fogva nemzetséges fegyverkezésünköt megh szégyenülni nem engedte, ugy továbbra is kivált a' külső fen forgó jó conjuncturakra nézve¹ hamar időn irgalmasan minden jóra segíti.

A biztosok működésével – ezt részleteiben nem ismerjük – Rákóczi egyáltalán nem volt megalégedve. Szeptember 7-én így írt Károlynak: "Valóban álmélkodom, s nem tudom mire magyarázni, hogy Bokros és Beleznaiek nem viték véghez parancsolatomat; és ámbár láttatik is az praesidium zelusának continuatiója, – nagy roszat látok benne, hogy arestombul felszabadították az árulókat, s hinni kezdenek nékiek, s mindakettőknek kegyelmednek irott levelekbül látom, hogy épen meg nem ijedtek casusokon, sőt inkább magoknak tulajdonitják az erősség conservatióját. Melyre nézve, mivel ugyis Iváncsi mára estvére oda nem érkezetett volna; még ma itt megtartóztattam, és Pongráczot – az ki maga hajdúival Szikszóra érkezett és innen Bercsényi úrtól viszont hozzájuk bocsáttatott vala, – velek akarom elküldeni, feljebbvaló tiszt lévén Köszeginél, hogy Bokrosékkal együtt effectuálja előbbeni parancsolatimot, kivált ha kegyelmed is késni találna." (AR III. 156. l.) Néhány órával utóbb irott levelében a fejedelem Károlyira bízta Pongráczék pénzzel és utasítással való ellátását. (Uo. 158. l.) – Károlyi egy héttel később így írt: "egj uyvári hajdu, mely azon actusson is jelen volt, mely az inclu-

* Az erősen javított szöveg miatt ennek a két szónak a kiolvasása bizonytalan.

¹ Nyilván az orosz fegyveres segítségről I. Péter cárral folytatott tárgyalásokra céloz.

dált levélben specificáltatik, magát itt megh tartóztattván, az leveleket his inclusis Felségednek meg küldöttem, kívül megh tettik, mégh Beleznaj akkor be nem ment, nehezen is hiszem, be mehessen, de ugj is az menjire Szluha levelét considerálok, nincsenek desperatióban." (1710. szept. 15. este 9 óra, [Jászfelső]szentgyörgy: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. G. 218. fasc.)

A biztosok missziója végül mégis bizonyos eredménnyel fejeződött be. Szeptember 11-én Ordódy felelősségre vonására készültek ("Ordódiért ezennel küldöm Cserit: megválík, mivel ád számot" – írta Rákóczi: *AR* III. 162. 1.), 20-án pedig Beleznai részletes jelentést tett az udvarban. (*Uo.* 164. 1.) A vár feladása mindamelllett szeptember 24-én mégis bekövetkezett. (*Vö. A szatmári béke*, 11. 1.) Rákóczi ugyan kitartóbb ellenállást várt, de Nagyszeghyt mégsem tekintette árulónak, sőt utóbb fontos megbízatást szánt neki.

A fejedelem visszaemlékezései – a részleteket tekintve – nem mindenben egyeznek az események itt ismertetett rendjével. "A helyőrség három tisztet küldött hozzám, akik Szerencsen értek el és elfogva hozták magukkal a parancsnokot, akit árulással és az ellenséggel való levelezéssel gyanúsítottak. Károlyi Nagyszeghy brigadérost küldte ki parancsnoknak, aki szeptember 24-én feladta a várat. Az ellenség áttört a várárkon, maga a vár azonban még sokáig tarthatta volna magát olyan tüzéség ellen, amilyen a Heisteré volt." (*Rákóczi Emlékiratai*, 206. 1. Vas István hibás fordítását az eredeti alapján javítottuk: *Histoire des Révolutions*, VI. 29. 1.)

17.

1710 augusztus 24, Szerencs

Rákóczi levele Károlyi Sándorhoz

Állapítsa meg, ki akar a jászsági ezredből a karabélyosok ezredébe jelentkezni és közölje ezt vele. Azt tervezi ugyanis, hogy a Jászság ezentúl egy összegben váltaná meg katonatartási kötelezettségét, s ebből az összegből a karabélyosok számára szerveznének alapot.

A Károlyi-lt.-ban lévő eredetiről kiadva: *AR* XII. 523–524. 1. – Ráday fogalmaz-
ványa: MOL G 19. Rákóczi-szabh. lt. II. 3. b.

18.

1711 március 2, Skolya

Ráday levele Rákóczihoz

Jarosló felé jártában megküldi a fejedelemné levelét. Tájékoztatja Rákóczit a százszok kuruc-ellenes tevékenységéről és arról, hogy Samborban rövid időre őt magát is elfogták. Intézkedést kér ezekben az ügyekben. Hamarosan visszatér Rákóczihoz

Sk. eredeti: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 171. fasc. – Zárlatán fekete viaszba nyomott monogramos gyűrűs pecsét. Külzetén Rákóczi vörös viaszba nyomott hercegi gyűrűs pecsétjének töredéke.

A Pálffy Jánossal való vajai találkozó, majd a salánki értekezlet után, 1711. február 21-én a fejedelem ismét Lengyelországba indult, az I. Péter cárral tervezett közeli személyes tárgyalás reményében. Ráday, aki önéletírása szerint már a megelőző évben Prsemyslbe költözött, ezen a diplomáciai vállalkozáson is a fejedelem mellett, vagy közelében teljesített szolgálatot. (Vö. *A szatmári béke*, 61. s köv. l.)

[*Címzés a levél külzetén:*] Az felséghees római birodalombéli 's-ügy erdélyi és magyar országhi vezérleő fejedelem nagy jó kegyelmes uramnak eő Felsőghének, Illyvón. [A címzés mellett más kézzel:] Monsieur Le Com... Bercseni ...^a

Felsőghes Fejedelem,
nagy jó kegyelmes Uram!

A zűrzavaros idők és rosz utak miatt csak nem annyi nap, a'mennyi mért föld, járván cselédim számára való szálás keresés kedvéért Jarasló¹ felé, a melly levélnek inuiatioját szorgossan recommendalta a felséges Fejedelem Asszony,² imé Felsőgednek alázatosan transmittalom. Azomban itt való uramék tetsésébül is alázatosan kívántam informálnom Felsőgedet a saxoknak³ Felsőged hivei ellen való agyarkodásokrul, a kik ki jelentvén előttem 's-ügy mások előtt is, hogy méltóságos groff Bercsenyi uram megh fogattatása iránt parancsolattyok legyen; legh közeleb Samborban, hogy Felsőged szolgáljának declaraltam magamot,

^a A papír széle leszakadt.

¹ Jaroslav (Galiciában), ahol Rákóczinak birtokai voltak.

² Ezt a levelet, melyet talán maga Rákócziné írt, nem ismerjük.

³ II. Ágost lengyel király hivei.

arestomot indicalt az oda való tiszt kapitány, de az után rationabiliter discuralván vele, mindgyart fel szabaditot; azt mindazonáltal hozzá adta, hogy még h várnak edgy postátul, a melly el érkezvén, valakik Rakoczystáknak találatnak az országban, meg fogattatnak általok,⁴ melly iránt, hogy orvoslásárul méltóztassék providealni Felséged, minnyájunknak Felséged előtt alázatos instantiánk. Én pedig, mihelyen cselédemet holnap után meg inditván helyre viszem, azonnal kötelességem szerint Felségedhez vissza menni el nem mulatom, maradván Felségednek

Datum Skolyae,⁵ 2. Martii 1711.

alázatos 's-hiv szolgája
Ráday Pál mp.

19.

1711 március-április

A Pálffy Jánossal folytatott béketárgyalások irati

A császári udvarral folyó és az 1706-i nagyszombati kísérletek után hosszú időre megszakadt közvetlen béketárgyalások csak a szabadságharc ügyének végső lehangolása idején, 1710 novemberében indultak el újra. Károlyi Sándornak Pálffy Jánossal való levelezése, majd Komáromi Csipkés György követségi útjai és megbeszélései még Rákóczi ellenőrzése alatt folytak. Ezek a tárgyalások azonban alig vezettek eredményre. A fegyverszünet, Károlyi első találkozása Pálffyval (január 21., Kálló), Rákóczi és Pálffy vajai tárgyalásai (január 31.) ugyancsak nem vitték előre a béke ügyét, nem különben hiába írta meg Rákóczi a császárhoz címzett levelét. Fordulatot csak a fejedelemnek február 21-i lengyelországi útja hozott. Károlyi Sándor, az országban maradt kuruc haderő parancsnoka kezébe vette a tárgyalások ügyét s ezzel a szövetkezett rendeknek a salánki gyűlésen (február eleje) még egységesnek látszó táborát mindjobban megosztotta. Az első döntő lépések Károlyi, Pálffy és Bécs új megbízottja, Locher Karl debreceni találkozásán (március 11–14.) történtek, ahol is Károlyi az ellentétek leküzdése után kézhez kapta és egészében megalégedéssel fogadta a császár békefeltételeit. (Finalis resolutio. Szövege: *A szatmári béke*, 298–299. l.) Március 14-én Károlyi

⁴ A lengyelországi kuruc emigránsok elleni akciót a danckai császári rezidens indította el: rávette Ribinski lengyel tábornokot, hogy Rákóczit, Bercsényit és a fejedelem Lengyelországban tartózkodó magyar híveit fogassa el és szolgáltassa ki a császári udvarnak. A terv megvalósításához csak II. Ágost király jóváhagyása volt már szükséges. Valószínűleg erre a "postára" céloz Ráday levele. (*A szatmári béke*, 75. l.) – Sambor: galíciai helység.

⁵ Skole (Galícia)

Pálffyval és Locherrel együtt vetette papírra a "Declaratio"-t, mely a vitás pontok magyarázatául szolgált és ugyanakkor letette a hűségesküt a császári tábornagy kezébe. Tárgyalásairól március 26–28 közt számolt be a fejedelemnek Stryben: Rákóczi ekkor határozta el, hogy a császári ajánlatokra tett észrevételeit majd Ráday (vagy Gerhard György) útján fogja Pálffyhoz eljuttatni. (Vö. *A szatmári béke*, 21. s köv. l. és Benda Kálmán, *Ráday és a szatmári béke*.)

a.)

1711 március 27, Sztrij

Rákóczi észrevételei Pálffy János "Declaratio"-jára

Rávilágít a "Declaratio"-nak azokra a pontjaira, amelyek világosabb magyarázatot igényelnek. 1. Mivel a császárhoz írt levelében foglalt kérések nem saját magára és udvari embereire vonatkoztak, hanem az egész konföderációra, a várak átadását is a konföderációtól kell kérni, mint amely rendelkezik fölötte. 2. Reméli, ebben a kérdésben az udvar nem támaszt nehézséget. 3. Világosabban kell fogalmazni, mert a mostani szöveg szerint a felkelésben részes nemeseknek nem adatik közkegyelem, hanem csak joguk van azért folyamodni. 4. Úgy látszik mintha ebből a pontból is kirekesztené az urakat és tisztségviselőket, továbbá az erdélyi nemeseket. A 7. pont látszólag ellentétben van az 5. és 6. pontban foglaltakkal; nem kétségteljes, hogy a közkegyelmet az özvegyekre, árvákra, valamint az országon kívül tartózkodókra is kiterjesztik. Esküje kötelezi, hogy a békepontokat a konföderátusok gyűlése elé terjessze, s az ő határozatuk szerint járjon el. Mindezeknek elmondására békevágya indítja és várja Pálffy válaszát.

Egykorú másolat: Ráday-lt. IV. d/2–8. 11. – Magyar fordítása: Pulay, 319–321. l. – Keltezés nélküli fogalmazványa, számos javítással: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. A/1. 10. fasc.

Dilucidatio

declarationis nomine Suae sacratissime caesariae regiae majestatis, per dominum plenipotentiarum ejusdem factae,¹ eorum quae pro dubiis mote et in questionem tracta sunt, pro tollenda nefors oriunda diffidentia necessaria. Prout Primo. Siquidem in litteris nostris ad suam sacratissimam caesaream regiamque majestatem scriptis² minime recordamur particulare aliquod formasse

¹ A "Declaratio" szövege: *A szatmári béke*, 276–278. l. Magyar fordítása: Pulay, 310–314. l.

petitum, quod se solummodo ad nostram et aulicorum nostrorum personarum extendere debuisset, sed in eos omnes, qui uno adhuc (uti scriptum est) nobiscum juramento adstricti sunt, sub quo nomine tota confoederatio intelligebatur, sub ejus autem dispositione, utpote praesidiis ejusdem munita sunt, a nobis petita fortalitia ea, quae in literis domini comitis Pálffy continentur, nec igitur ea a nobis, sed ad eadem praetendi possunt; ac propterea

Secundo. Tempore accomodationis publicorum speratur augustam aulam punctum hocce in difficultatem minime sumpturam, cujus denegatio, manifestum diffidentiae foret signum.³ Punctum

Tertium quoque clariori dilucidatione indiget, videtur enim vi ejus, magnatibus, nobiles ac superioris ordinis militibus, qui modo in regno aut penes nos actu sunt, non actualem amnystiam at bonorum dignitatisve restitutionem appromissam esse, sed tantummodo facultatem dari, ut pro iis debito modo instare possint. Ac pariter in

Quarto hocce puncto exclusi esse videntur magnates, dignitarii et nobiles transylvani quorum aequae ac Hungarorum res agitur.

Puncto huic septimo quodam modo contraria videntur puncta praecedentia quintum et sextum, in quo dum declaratur suam sacratissimam majestatem nihil antiquius habere, quam regni jura libertates et immunitates sarta, secta et inviolata conservare, non dubitamus proinde, vi eorum et generalis amnystiae suae, suam praefatam majestatem viduas quoque et orphanos pariter ac extra regnum omnes et singulos, tanquam in eadem confoederatione existentes, restitutorum in integrum.⁴ Quibus benigne a sua majestate resolutis et a domino plenipotentiarario dilucidatis, juramentalis obligatio nostra poscit, ut convocatis omnibus in confoederatione existentibus, haec coram eis exponantur, quae nos sine consensu ipsorum amplecti, aut in literis domini comitis Pálffy, qua plenipotentiararii, desiderata effectui mancipare suprafatum juramentum nostrum vetat. Quae dum pro sincera nostra praesciscendi intentione coram domino plenipotentiarario exposita esse voluimus, responsum ejus dilucidatorium, tanto avidius exspectamus, quanto majori desiderio exoperandam quietem patriae accelerare desideramus, rescriptum hocce nostrum pro majori robore sigillo nostro secreto principali muniendum et roborandum esse censentes. In arce Sztrih, die 27. Martii anno 1711.

Franciscus princeps Rakoczi. L.S.

² A Pálffy Jánossal való vajai találkozás után, 1711. február 3-i kelettel I. Józsefnek írt levelet érti. Kiadva: Pray, Georgius, Epistolae procerum regni Hungariae. III. k. Posonii. 1806. 538–542. l.; Magyar fordítása: (tévesen 1711. február 11-i keltezéssel) Pulay, 278–282. l.

³ A "Declaratio" 2. pontja arról szól, hogy ha a Rákóczi császári fogságban lévő fiai elengedését kérné, ezzel a kéréssel az udvarhoz kell fordulnia.

⁴ A "Declaratio" 5. és 6. pontja arról szól, hogy az özvegyek és árvák, továbbá a külföldre távozottak kegyelemért folyamodhatnak; a 7. pont kinyilvánítja: az uralkodó kívánsága, hogy az ország törvényei és szokásai sértetlenek maradjanak.

b.)

[1711 március 27 és április 4 között, Strij]

Rádaynak Pálffy János "Deklaráció"-jára vonatkozó följegyzései

1. A császár még a tárgyalást is alig engedélyezi, hogyan fogadhatnák el a magyarok a kegyelmet, csupán önmagában? A császár adjon közkegyelmet a megyék számára már az országgyűlés előtt, a fejedelem számára adott amnesztialevélben pedig a jelentős résztvevők nevét is sorolja fel, ezenkívül mindenkinek, aki kéri, adjanak külön hitlevelet.
2. Az "általánosan" megtartandó törvényeket részletezni kellene. Mivel a császár mindent az országgyűlésre utal, attól pedig semmi jó sem várható, a törvények megtartásának biztosítására adja ki újra koronázási hitlevelét s küldje el az amnesztiával együtt a fejedelemnek, vagy vetesse azt be a nádor által kiállítandó oklevélbe.
3. A fejedelem Lengyelországba való távozását azzal indokolják, hogy Rákóczi, amikor tudomást szerzett arról, hogy levelét nem adták át a császárnak, úgy látta: a tárgyalás megszakad. Másrészt a cár megérkezésére várt Lengyelországban.
4. Rákócziék válaszában megkésésére vonatkozóan (a folytatás hiányzik).
5. Ha az előbbi kívánságok nem teljesülnének, legalább a pozsonyi országgyűlés ideje alatt megküldi-e a császár a hitlevelet?
6. Mit kell belőle tudni?*

Sk. fogalmazvány: Ráday-lt. IV. d/2–8. 10.

Memoriale circa declarationem Palfianam

1. Cum Caesar victor vix formalitatem tractatus vel saltem simplicem admittat; e contra princeps cum Hungaris gratiam et disgratiam tam nude acceptare non possit, quid hic intermedii?

Responsum 1. Nonne expetendum? ut Caesar generalem amnystiam suam partim pro singulis comitatibus ante tempus diaetae per specialia diplomata publicari faciat,

2. partim pro Principe ita formari faciat, ut omnium praecipuorum adhaerentium nomina, quae in lista¹ exhibebuntur, inserta sint

3. etiam unicuiusque singillatim praeterea extradetur petinti.

* Az eredeti mondat ilyen értelmezése kétséges.

¹ A fölkelés e "fő" résztvevőinek Rákócziék által készített (ill. készíteni szándékozott) névsorát nem ismerjük.

2. Siquidem in genere omnes leges sancte observaturum regem appromittit, nonne specialitates exquirendae, quomodo et quae?

Responsum 1. Cum omnia ad diaetam relegat et ibi nihil boni sperandum, ad minimum expetendum, ut diploma suum² (a quo fors recedere non cogitat) pro affidatione servandorum legum de novo in instrumentum curet inseri et hoc penes amnsytiales ad Principem mittat aut patiatur palatinum, quem mediatorem agnoscit,³ idem suis litteris inseri.

3. Quomodo excusandus Principis in Poloniam adventus?

Responsum 1. Quod omnia praescissa viderit ex tenore litterarum, ubi scribit: litteras Principis ne quidem communicatum iri cum Caesare.⁴

2. Ob adventum Czari expectatum.⁵

4. Quid de tarditate responsi loquendum?⁶

Responsum...

5. Nonne projectari posset, ut stante diaeta Poseniensi (si prius praemissa non admittentur) abinde saltem renovatum diploma mitteretur?

6. Quae sunt ab eo expiscandae?⁷

c.)

Rákóczi utasítása a Pálffy Jánoshoz küldött Ráday számára

Biztonságáról Pálffynak írandó levél útján gondoskodjék. Debrecenben mutassa be megbízólevelét, közölje, hogy a fejedelem Pálffy írásából a "Declaratio"-jából értesült a császár szándékáról, a tárgyalás kezdetétől fogva őszintén kívánja a békesség helyreállítását s így, bár a császári resolució, Pálffy "Declaratio"-ja és az elfogadásukra engedélyezett idő megváltoztathatatlanak látszik, jóindulata bizonyosságául mégis elküldi megbízottját.

1. Emlékeztesse Pálffyt a vajai megbeszélésre, ahová azzal az ígérettel hívták Rákóczit, hogy alkalma lesz a békével kapcsolatos véleményét előadni és ahol

² I. Józsefnek az 1687-i pozsonyi országgyűlésen kiadott koronázási hitlevele.

³ A nádor a magyar alkotmány szerint közvetítő a király és a rendek között.

⁴ Itt is Rákóczi 1711. február 3-án írt levelére utal, melyet a fejedelem február 4-én juttatott el Pálffyhoz. Pálffy Savoyai Eugén február 17-i leveléből értesült arról, hogy a levelet – meg nem felelő címzés miatt – nem adták át a császárnak, Pálffynak Rákóczihoz és Károlyihoz írt leveleiben azonban erről nem találunk határozott tudósítást, így nem tudjuk, Rákóczi és környezete mikor szerzett erről tudomást.

⁵ Rákóczi február vége óta valóban a cárral való találkozást várta, ez azonban csak május közepén történhetett meg. (*A szatmári béke*, 158. l.)

⁶ Pálffy március 14. óta, tehát hetcken át várta a választ Rákócziéktól.

⁷ Ez a mondat talán a kir. hitlevélből nyilvánosságra hozandó részekre vonatkozik.

ígéretet kapott arra, hogy egy megbízottat a javaslatokkal Bécsbe küldhetnek; a fegyverszünetnek a küldött visszatértéig való meghosszabbítását ígérték. A fejedelem Károlyi beszámolójának vétele után mindjárt útra kelt, megbeszélés szerint megírta a császárnak szóló levelet, s küldöttjének elindítását sem halogatta volna, ha nem következik be a biztosíték megtagadása és ha a fegyverszüneti határidő nem olyan bizonytalan.

2. Csodálkozik a fejedelem, hogy levelét Pálffy úgy értelmezte, mint ahogyan s válaszából kitetszik. (A császár "nem idegenkedik attól", hogy megadja a fejedelem számára a kért kegyelmet), hiszen ő írásban és szóban többször kijelentette: nem hagyja el a konföderációt; levélben is a szövetkezett rendek minden esküvel elkötelezett tagja számára kérte birtoka visszaadását és a Károlyi útján teendő javaslatokra hivatkozott, melyek nyomán minden, az ország nyugalmanak helyreállítását érintő kérdést meg kellett volna oldani. A "Declaratió" ehelyett minden kedvezményt csak a fejedelem és udvari környezete számára korlátoz és a konföderátusok vagyonának visszaadása helyett három heti határidőt ad a javak visszakérésére.

3. Megérdemelné a fejedelem, hogy a császár szándékait részletesebben megvilágítsák előtte. Ennek nem időhúzás a célja, hanem az, hogy a konföderátusokkal részletesebben tudják azokat ismertetni.

4. Rákóczi a béke ügyében nem tehet semmit a közösség beleegyezése nélkül (ellenkező esetben megszegné esküjét), ilyesmire nem is tett ígéretet. Egyenes választ várt volna a császárhoz írott levelére s nem csak annak megisméllését, amiről Savoyai Eugén levele alapján "már korábban" is tudott. Már akkor kijelentette, hogy saját javainak visszaadását nem fogadhatja el, ha ugyanezt nem terjesztik ki a szövetkezett rendekre általában.

5. Nem lehet csodálkozni, ha Rákóczi, mérlegelve a vajai megbeszélésen történeteket és Pálffynak ezt követően írott levelét, (mivel igen csekély remény volt arra, hogy a császártól választ kap) – külföldre utazott, a konföderáció érdekeinek képviselőjére. Az sem a jó szándék hiánya miatt van, hogy nem siet visszautazni, hanem mert a kapott válasz homályos és mert javaslatait a válaszban mellőzték.

6. Rákóczi már intézkedett a szövetkezett rendek egybehívása ügyében, remélve, hogy az udvar őszintén kívánt béke mielőbbi helyreállításához szükséges időt is meg fogja adni.

7. Reménye a háromnapos határidő miatt csekély (nem elegendő ez ily nagyfontosságú ügyek megtárgyalására); de a konföderátusok gyűlése nélkül nem is tehet semmit. Egyébként mindenre kész, amit megtehet; nem kér időhaladékot, az udvar anélkül is belátja majd, hogy nem lehet saját követelései szerint eljárni.

8. Ismerje ki Ráday a beszélgetés során a császári udvar szándékait közelebbről is, ő maga is nyilatkozzék, szükség szerint tegyen hasznos javaslatokat és mindent jelentsen a fejedelemnek.

9. Ha mindezek ellenére sem kapná meg a szükséges felvilágosítást és az időhala-

déket, akkor minél előbb térjen vissza, leplezze le a hadsereg tisztjei előtt a bécsi udvar kétszínűségét, erősítse meg őket a konföderáció iránti hűségükben és biztossítsa arról, hogy a fejedelem nem hagyja el őket, a közösség érdekét többre becsüli a magáénál, fáradozásait és életét továbbra is a hazának szenteli; maradjanak hűek a szövethöz, ilyen körülmények között is, amikor már nincs remény az élet biztonságára és ígéreteik megtartására.

– Végül térjen vissza és tegyen jelentést.

Ráday által írt eredeti, Rákóczi sk. aláírásával: Ráday-lt. IV. d/2–8.14. Hátlapján Ráday későbbi följegyzése: "Instructio principis Rakoczii occasione tractatae pacis mihi Paulo Raday data." – Ráday cím nélküli sk. fogalmazványa, mely csak stílusbeli eltéréseket mutat: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. A/1. 11. fasc.

Károlyi Sándor a március 26–28-i striji tárgyalásokról eltávozva, azonnal ismét kapcsolatba lépett Pálffy Jánossal. Az újabb tárgyalások során Pálffy hozzájárult a fegyverszünet április 27-ig történő meghosszabbításához, továbbá ahhoz, hogy a hűségesküt letevő nemesek vagyoniukat is megtartják.

Rákóczi viszont csak másfél héttel a megállapodás után, április 5-én indította útnak Rádayt, hogy a császári álláspontra írt választ, a "Dilucidatio"-t Pálffy-nak megvigye és a fejedelem nevében is felvegye a tárgyalást. Ebből az alkalomból készült az itt olvasható utasítás.

I n s t r u c t i o

fideli nostro generoso Paulo Raday cancellariae nostrae Transylvanicae directori ad iluustrissimum comitem dominum Ioannem Palfi caesareum generalem campi marschallum et plenipotentiarium exmisso ablegato data sequentibus.

Exoperata seciritate sua per literas praeviae domino generali plenipotentiarario scribendas, sese demum Debreceinum^a conferet et suo modo exhibitis credentionalibus nostris¹ uberius quoque referet intellexisse nos tam per literas domini plenipotentiararii per generalem campi marschallum nostrum transmissas,² quam et per declarationem eorum, quae scriptotenus attulerat,³ mentem suae majestatis caesariae et aulae, nihilominus tamen a principio quoque tractatus hujus nihil ita cordi habentes, quam synceritatem nostram, qua in reducendam^b almam patriae nostrae quietem ferimur et suae najestati caesariae et orbi christiano notam red-

^a Ez a szó a fogalmazványban még nem volt benne.

¹ Ld. a d) alatt

² Pálffy március 14-i levele, melyben a császár kegyelmét ígéri a fejedelemnek, ha bizonyos feltételeket teljesít (várak átadása, sereg elbocsátása). A levelet Károlyi március 26-án Strijban adta át Rákóczinak. (Pulay, 310. l., *A szatmári béke*, 89. l.)

³ Károlyi, Pálffy és Locher március 14-i Debrecenben szerkesztett, már többször említett Declarátió-ja.

^b A fogalmazványban helyett: vindicandam

dere: quamvis et resolutio suae majestatis caesarear⁴ et declarationes praenominatae, praecisive terminus etiam ad eas acceptandas peremptorius esse videatur,⁵ hominem tamen nostrum ad patefaciendam synceritatem nostram expedire volumus ac proinde

1mo Revocabit in mentem domini plenipotentiarum conferentiam nostram cum eo in Vaja habitam⁶ pro explanatione majoris synceritatis nostrae, ad quam ab eodem ea spe lactati invitati fuimus, quod nobis tempus et occasio ab aula dabitur ad exponendam mentem nostram de conciliatione pacis Hungariae et quamvis suam majestatem caesaream nullum tractatum aut diaetam admissurum tunc quoque declaratum fuerit, id tamen etiam appromissum tunc quoque declaratum fuerit, id tamen etiam appromissum erat, quod liberum nobis erit cum propositionibus super hac re fiendis hominem nostrum Viennam ad aulam mittere, pro cuius securitate (quod si eminentius e generalatu characteris fuerit) pro pignore generalis Montecocolli⁷ appromissus fuerat cum prolongatione armistitii reditus ejus; ad quae nobis per dominum campi mareschallum baronem Karolyi taliter relata, illico sine mora iter assumsimus, et secundum requisitionem domini plenipotentiarum literas quoque suae majestati praevie eidem communicatas scripsimus, accepta resolutione hominem quoque nostrum mittendi pro majori synceritatis nostrae documento,⁸ cujus iter prout etiam ex subsequentibus etiam literis nostris et data resolutione nostra prolongatum non fuisset, si praefati domini plenipotentiarum responsoriae ob denegationem pignoris et incertitudinem termini suspensionis armorum, qui ad usque reditum ejus⁹ literis suae majestati caesariae scriptis insertum fuerat,⁹ sperabamus enim secundum reiteratas assecurationes domini plenipotentiarum per interpellationem justitiae clemetiaeque suae majestati s caesariae benignum ejus animum movere ad finiendas bellorum miseriae patriae nostrae, ast

2do Expost mirari nos debere interpretationem sensus nostri literarii ibidem expressi per responsum domini plenipotentiarum his verbis: Summefatam suam

⁴ A császár Finalis Resolútió-ja, melyet Károlyi a Declarátió-val együtt Strijben mutatott be Rákóczinak. (Szövegét ld. *A szatmári béke*, 298–299. l. Egykorú másolata: Ráday-lt. IV. d/2–8. 9.)

⁵ A Declarátió a feltételek elfogadására 3–4 hetet adott.

⁶ Január 31-én és február 1-jén. (*A szatmári béke*, 45–47. l.)

⁷ Montecuccoli Hercules Pius altábornagy, Pálffy János seregének rangban a főparancsnok után következő tábornoka.

⁸ Rákóczi a császárnak írt február 3-i levelében kérte Károlyinak, mint megbízottjának meghallgatását. (Ld. *Pulay*, 281. l. – *A szatmári béke*, 45. s. köv. l.)

⁹ A fogalmazvány szövege itt így folytatódik: placidatus non fuit, impeditum non fuisset ac propterea nomen quoque eius

⁹ A szöveg itt kihagyás folytán értelmetlenné vált. Azt akarta kifejezni, hogy a császárhoz írt levelében név szerint is megnevezett kiküldött útját Pálffy késleltette. Pálffy február 5-i levelében ugyanis egy szóval sem említi a biztosítékul várt császári megbízott kiküldését, a fegyverszünetet pedig csak Rákóczi válaszában megérkeztéig igéri. (*Pulay*, 283. s. köv. l.)

majestatem caesaream regiamque gratiam vitae et bonorum pro nobis imploratam concedere alienam haud esse, dum modo etc., ubi tamen ex praedictis literis nostris et verbali eaque finali resolutione nostra abunde nos explicasse credidimus mentem nostram: Nos confoederationem minime deserturos vel maxime, dum in praeattactis literis nostris restitutionem bonorum in omnes eos extendi petivimus, qui una nobiscum juramento adstricti sunt ac praeterea per revocationem nostram ad propositiones per campi mareschallum nostrum fiendas,¹⁰ complanationem omnium eorum intelleximus, quae pro confidentia regnicolarum reducenda et tranquilla regni quiete apta judicantes instructioni ejus inserere voluimus, quae tamen omnia ad personam nostram et aulicorum nostrorum restricta esse videntur in declaratione nobis transmissa et loco directi responsi de restitutione bonorum eorum, qui úti scriptum, una nobis cum eodem juramento adstricti sunt, terminus tantum trium septimanarum praefigitur omnibus et singulis restitutionem bonorum suo modo petendum prout in Dilucidatione horum punctorum posita uberius apparebit,¹¹ ac proinde

3° Synceritati nostrae convenire duximus ampliolem dilucidationem et explicationem mentis caesariae petere, non ut propterea tempus inaniter protrahere vellemus, sed ut cum confoederatis suo tempore uberius exponere possimus, deducetque

4° Ex statutis confoederationis nostrae, quae sine nota perjurii rumpere haud possumus, nos in negotio pacis nihil consensu universali facere posse, nec unquam facturos esse appromississe, neque negotium hocce magis accelerari potuisset, quam si adaequatum et directum ad literas nostras fuisset datum responsum suae majestati caesariae scriptas et non tantum id repetitum fuisset, quod ante exarationem earum jam ex responsoriis principis Sabaudiae nobis per dominum plenipotentiarium declaratum fuit, vi quarum jam tum restitutio bonorum nostrorum appromissa fuerat,¹² quam nos acceptare haud posse sine universali extensione ad confoederatos abunde declaraveramus,¹³ subsequenter vero

5° Consideratis bene omnibus iis, quae in praefata conferentia nostra cum domino plenipotentiarario habita intervenire et acceptis literis ejusdem,¹⁴ in quibus tam exiguam spem fecerat responsi caesarei recipiendi, mirari non poterit nos e regno excessisse ad procuranda ea, quae denegata justa et aequa pace, e re confoederationis nostrae utilia visa fuerunt, ac propterea nunc quoque videntes non

¹⁰ Itt is Károlyi békebiztosi megbízására céloz.

¹¹ Ld. az a) iratot.

¹² Savoyai Eugén január 31-i levelében értesítette Pálffy-t arról, hogy az uralkodó Rákóczinak gratia vitae et bonorumot ígért. (*A szatmári béke*, 238. l.) Hogy mikor jutott el ez a hír a fejedelemezhez, nem tudjuk.

¹³ Ti. a császárnak írott, már említett levelében.

¹⁴ A február 5-i levél: *Pulay*, 283. l.

tantum ea repeti, quae jam ibi prolata sunt, ante dilucidationem propositorum rebus hic necdum peractis reditum nostrum accelerare non insinceritati nostrae imputari petimus, sed obscuritati et incertitudini, qua mens suae majestatis caesareae nobis exposita est; assecurabit tamen

6° Ea uberius explicata et dilucidata jam nos convocatorias nostras illico expediendas procurasse ad convocationem confoederatorum pro salvanda nostra conscientia necessariam,¹⁵ firmiter sperantes, quod si aula caesarea quietem regni syncere reducere voluerit, tempus etiam non denegabit ad accelerandam eam necessariam; et tamen vereri nos dicet

7° Ex praeteritis exemplis negotiationum et per instructionem domini referendarii Locherer ad acceptationem caesariae gratiae triduo termino praefixo vix nos quid sperare posse a tam praecipiti negotistione vel maxime, ubi praevia facta declaratione nos sine conventu confoederationis quicquam agere posse in tantum premi videmur; his tamen et aliis considerationibus nostris scrutationi cordium relictis nos ad omnia promptos esse assereret, quae a nobis exequenda dependebunt et ideo neque tempus extensionis petere, ut sinceritas nostra appareat, supponentes aulam caesaream ex ipsamet rei gravitate agnituram momento haec fieri nequire adeoque

8° Pro facilitatione conciliandae pacis facultatem sibi attributam esse noscat ex futuris discursibus uberiolem mentem caesariae aulae ex dominis plenipotentiaro et referendario cognoscendi, experiendi, quaestiones formandi, responsa recipiendi suamque mentem ad ratificationem nostram exprimendi et ea omnia, quae in sensus per colloquia incurrunt, pro bono patriae ex occasione praemeditata projectandi, universa nobis fideliter referenda. Quod si vero

9° His omnibus pro dexteritate sua^d expositis adaequata dilucidatio et extensio temporis denegaretur, quam primum accelerato reditu suo^e bellicis officialibus nostris insinceritatem aulae Vienensis exponet et iis in fidelitate confoederationis confirmatis assecurabit nomine nostro: nos eos minime deserturos; sed prouti nunc etiam publica privatis nostris nobis oblatis proposuimus, ita et in futurum periculis personae nostrae fati commissis labores et vitam nostram pro bono patriae et eorum consecratos. Adhortabitur proinde eos ad fidelitatem confoederationis, vel maxime, dum nulla spes securitatis vitae vel servationis promissorum superesse potest et his taliter peractis ad nos revertetur amplam de omnibus relationem facturis. Cui etiam felix reditus vovetur.^f

Datum in arce Strii, die 4 mense Aprilis, anno 1711.

F. Rakoczi mp.

¹⁵ Rákóczi a striji tárgyalások idején hajlandónak mutatkozott arra, hogy április 27-re összehívja a rendek gyűlését, de csak ha a császáriak meghosszabbítják a fegyverszünetet. (*A szatmári béke*, 91. l.)

^d A fogalmazvány itt így folytatódik: et commissione praeritatum negotiationum nostrarum

^e A fogalmazványban itt a "convocatis" szó következik.

^f Az utolsó mondatot és a dátumot a fogalmazvány még nem tartalmazta.

d.)

1711 április 4, Strij

Rákóczi levele Pálffy Jánoshoz

Bár az udvar merev álláspontja, mely a közölt declaratióból kitűnt, elcsüggesztette őt, békezándéka bizonyságául mégis elküldi Rádayt hozzá tárgyalásra.

Eredetije, Rákóczi sk. aláírásával: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 16. fasc. 274–275. fol. – Tisztázata Ráday újabb javításával: Ráday-lt. IV. d/2–8. 15. Külsején egykorú kézzel: "Minuta credentialis Rakoczy ad comitem Palfi pro Paulo Radaj." – Nyomtatásban kiadva az eredetiről: Pulay, 322–324. l., a másolati könyvből: AR II. 611. l.

e.)

Ráday levele Rákóczihoz

Károlyi javarészt túljutott a Ráday utasításában kijelölt feladatokon; a kettejük által összeállított s a Pálffyval folytatandó megbeszélésekre vonatkozó "Considerationes"-ről Károlyi tudósítja a fejedelmet. Ő most indul Debrecenbe Pálffyhoz. Kéri Rákóczit, térjen vissza minél előbb Magyarországra.

Sk. eredeti: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 171. fasc. – A levél zárlatán Ráday vörös viaszba nyomott monogramos gyűrűs pecsétje.

Az események Magyarországon április eleje óta egyre gyorsabb ütemben haladtak előre, mégpedig javarészt Rákóczi tudtán kívül, hiszen arról, ami itthon történt, Károlyi csak utólag értesítette fejedelmét. Nem sokkal Sztrijből való visszatérése után, Rákóczi megjegyzéseinek figyelembe vételével, Károlyi írásba foglalta a "Finalis resolutio" és a "Declaratio" vitatható pontjait, s azokat Komáromi Csipkés György útján Pálffy elé terjesztette. Pálffy nem zárkózott el ezek figyelembe vétele elől, s április 4-én meg is küldte Károlyinak a módosított "Finalis resolutiót". (Magyar fordítása, hibás keltezéssel: Pulay, 338–342. l.; vö. *A szatmári béke*, 96–98. l.) Ugyanaznapra Károlyi Szatmárba összehívta "a magyarországi és erdélyi vitélző confoederatus rendeket", hogy ismertesse velük a tárgyalások eddigi eredményeit. A jelenlévők a megegyezés mellett foglaltak állást, Pálffy kívánságára utasították Kassa parancsnokát, Esterházy Dánielt, hogy a várost adja fel, s április 6-án három tagú küldöttséget menesztettek Rákóczihoz,

hogy tájékoztassa a gyűlés állásfoglalásáról és hívja haza a fejedelmet. (*A szatmári béke*, 99. s köv. l.)

Ezzel egyidőben, április 5-én indította Rákóczi Strijből Rádayt, aki 11-én érte el Károlyit, a Szatmár megyei Olcsván (Szent-Iványi János április 10-i levele Munkácsról a fejedelemhez: "Rádai tegnap dél tájban ment el innen Ocsva felé." – MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.) A megérkezése körüli helyzetről ad részletes képet Károlyi Sándor április 13-án Rákóczihoz írt levelében: "Noha e minap az finalis resolutionak érkezése alkalmatosságával accludált consideratiokra tött punctumokra is per formam discursus Comaromi uram által resolutioja Pálfi uramnak érkezet, mind az által Rádaj uramot itt találván, minden eddigh lött scriptumokat eő kegyelmének kezére adván, mivel Felségedtül eő kegyelmének comendáltattanak s credentiáját is mutatta Felségednek, Palfi urnak szollótt, arra nézve azon scriptumokbul, ha mellyek mégh consideratiokra valók voltanak volna, eő kegyelme punctumokban redigálta s holnapi napon fogh indulni véllek, mellyekben, hiszem Istent, secundáltatik is munkája, ha csak az továbbra való extensionak praetextussa vagy consequentiaja nem fogja impediálni, és Kassa iránt való impatiens kivánsága, ki miá actu is sok cavillumokal kellek tekeregem, mert mára vagj holnapra kívánta volna be menetelemet, de ma Rádai uram érkezésével és oda menetelével s magamnak penigh felséged eleiben való igjekezetemmel mégh egj nehány nap el vontathatom." (MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.)

Az új helyzetben szükségesnek látszott, hogy Ráday mielőtt Pálffyhoz menne, Károlyival tanácskozzék, hogy az utasításában rögzített álláspontot a sztriji szövegezés óta bekövetkezett eseményekhez tudják igazítani.

Ennek a tanácskozásnak lett eredménye a "Considerationes", (ld. g) irat), melyet Lukinich Imre tévesen Rákóczi pontjaiként emleget munkájában. (*A szatmári béke*, 105. l.)

Károlyi április 14-én, Olcsván állította ki a salvus conductust Ráday számára (Ráday-lt. IV. d/2–8. 21.), aki még ugyanaznap elindult. Este már Kállóból írt feleségének (ld. e) iratot), s 15-én jelentkezett Pálffynál Debrecenben.

[*Címzés a levél külzetén:*] A felséges római birodalombéli s úgy magyar országi vezérleő és erdélyi fejedelem (titulus) etc. etc. etc., nagy jó kegyelmes Uramnak alázatosan. Striben.

Felséghes Fejedelem,
nagy jó Kegyelmes Uram!

Minap Kanoráról Felségednek írott levelemben¹ fel tött intentióm ellen egészen Károlyig 's-onnan viszont ide vissza kelletvén jőnöm, mivel az alatt méltóságos generális marschall uram az instructiomban fel tött dolgokon többire által esett,² éppen tsak ma indulok Debrecsenyben Pálfi uramhoz mind azért, hogy Felségednek a' mostani háborúnak le csendesítésére való synceritasát (kiben, mint hallom, annyira kételkedik, hogy Felségednek még ki jövetelét sem reméli)³ persvadeallyam, mind pedig, hogy instructiornak utolsó punctuma szerint ad facilitationem negotiationis némelly szükséges consideratiokat mind projectallyak, mind pedig azokra Pálfi uramnak válaszát experiálhassam,⁴ a mint is azokról generális Károlyi urammal elmélkedvén, minémü punctumokat concinnáltunk, mivel eő nagysága Felségeddel közleni fogja,⁵ én egyebet nem írok, 's-clavisom nem lévén, nem is írhatok, hanem hogy maga ki jövetelét (a mint minap is meg írtam)⁶ előre ante terminum admaturálni ex omni ratione méltóztassék Felséged, hogy úgy a' bécsi udvarnak egész elméjét ki tanulván, azt cselekedhesse Felséged, a mit a nemzetséges ügynek 's-confoederatiónak javára legh hasznosabnak fog ítélni. Én pedig minden jóknak kívánásával maradok sub dato in Oczva,⁷ 14^a mensis Aprilis 1711.

Felségednek

alázatos hív szolgája:
Ráday Pál mp.

¹ Ezt a levelet nem ismerjük. Kanora Bereg megyei helység.

² Az utasításban (ld. c) irat) "fel tött dolgok" javarészén, így az első hét pontban felsoroltakon, Károlyi valóban "által esett", persze nem egészen úgy, ahogyan azt a fejedelem elképzelte. Az utasítás részletesen szól a Bécsbe küldendő követ útjáról; mindezt az április elején Komáromi Csapkés útján fölvetett tárgyalások meghaladóttá tették. Létrejött időközben a fegyverszünet meghosszabbítása is, április 27-ig, persze a várak átadásának föltételével, s ezzel Rákócziak az elfogadási határidő rövidsége elleni panaszait is meghaladóttak tekintették. Rákóczi hivatkozott az utasításban arra, hogy a szövetkezett rendek megkérdezése nélkül nem dönthet: időközben a szatmári gyűlés elfogadta tárgyalási alapul Károlyi és Pálffy új "finalis resolutio"-ja szövegét. Ez a "finalis resolutio" a közkegyelemben részesíthetők új meghatározása mellett, a legtöbb korábban vitatott kérdésre is kitért. (Ld. *A szatmári béke*, 95. s köv. l.)

³ Pálffy már március 26-i levelében kifejezte bizalmatlanságát: Rákóczi Lengyelországban "ő felsége gratiáját nem oly tökéletes igyekezettel kívánja vagy pedig kigondolt halogatásokat keresvén... ő felsége gratiájával rosszul akar élni." (*A szatmári béke*, 93. l.)

⁴ Ezt írta elő az utasítás 8. pontja.

⁵ Károlyi a fejedelemhez írott, április 13-i keletű levele záró soraiban a következőket írta: "Rádai Pál uramot minemü consideratiokkal expediáltam, Felségednek alázatosson accludálom." (MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.)

⁶ Valószínűleg a fent említett Kanoráról írt levélben.

⁷ Olcsva, Szatmár megyében.

f.)

1711 április 14, Kálló

*Ráday levele feleségéhez, Kajali Klárához**Tudósítja küldetéséről és utasításokat ad a mindennapi életre vonatkozóan.*

Sk. eredeti: Ráday-lt. IV. a 91. Zárlatán vörös viaszba nyomott monogramos gyűrűs pecsét.

[*Címzés a levél külzetén:*] Nemzetes Kajali Clara kedves feleségemnek adassék Premiszlyen.

Édes Szivem, ajánlom igaz szeretetemet.

Megh vallom, tudván irántam való háborgó elmédet, nem merészlettem ide való jövetelemet minap Stribül tudtadra adni, mindazáltal által látván, hogy másoktul is ekkoráig végére mentél, kivántam bus szivedet ezen írással megh enyhíteni és vigasztalni, a' mint is kérlek, én rajtam semmit se törögdgyél, mert Isten jóvoltából mind jó egészségben vagyok, mind pedig a veszedelemtül, a melytül féltesz, nem tarthatok, sőt inkább örülhetsz, hogy a' mostani háborunak le tsendesítésében és a békességnek vissza szerzésében az Ur Isten engemet méltóztatott eszközé tenni ezen követség által, a melyet annyival is örömebb viszek véghez, hogy máris az ellenség arra hajlott, hogy minnyájunknak jószágát (kivéven az el maradt árvákat és azokat a' kik önkint vissza mentenek, kikrül mindazáltal még tovább is leszen tracta) vissza adadni resolválta, a' töb más dolgokon kívül, a' kikrül most fogok tractálni méltóságos generális Pálfi urammal. Minthogy penigh a folyó hónap 27. napjára a Felséges Fejedelem is ki fog jöni¹ és akkor sógor Sréter uram sem maradhat el, már ugy látom, előb hozzátok nem mehetek, hanem májusnak 10-ik napja felé.² Annak okáért, édes Szivem, légy irántam tsendes elmével és Istent imádván érettem, magad egészségére jól vigyáz. Azonban el fogyván a költséged, akár melly rendbéli pénzbül költs, és a köz cassaban annyit adgy, a' mint Sréter uram kívánni fogja, kirül az után is könnyü lesz számot vetni.³ E mellett légyen gondod, hogy a borokat Batik szaporán törültesse és a Ferencz a lovaknak jó gondgyokat visellye, kivált a' paripámnak. Ugy tudom András is ekkoráig el érkezet a Verchovinára, de meg hadtam, hogy csak Huszthra⁴ mennyen, a hova magam is innen menni igyekezem és onnan talán előre vissza küldöm. Thamást vasban verettem, had tanulyon. Ezzel kívánom, tartson az Úr Isten friss jó egészségben.

Datum Kálló, 14. Aprilis 1711.

Igaz hitvesed
R.P. mk.

¹ Április 27-re Rákóczi Husztra országgyűlést akart egybehívni s azt tervezte, hogy azon maga is megjelenik.

² Ráday csak május 16-án ért Prsemyslbe.

³ Úgy látszik a bujdosók prsemlyi csoportja, vagy csak a Ráday és Sréter családok bizonyos társas együttélésben voltak.

g.)

[1711 április 14, Olcsva]

A Ráday által pontokba szedett tárgyalási feltételek, a "Considerationes"

1. Az amnesztiát terjesszék ki a korábbi évek mozgalmában résztvevőkre, 2. a jelenleg külföldön tartózkodókra, akik a megszabott határidőre aligha tudnak jelentkezni, 3. a hadifoglyokra és 4. azokra a külföldiekre, akik a fejedelemez csatlakoztak. 5. Tiltsák el, hogy az elmúlt események utólagos felhánytorgatásával bárkit is zaklathassanak. 6. A már elajándékozott birtokokat tulajdonosaik kapják vissza. 7. Mondják ki, hogy az időközben elkobzott és most visszaadásra kerülő birtokok nem számítanak új szerzeményeknek. 8. Biztosítsák az özvegyek és árvák törvényes jogait, 9. külön is a fejedelem oldalán állókat. 10. A magyarországi és erdélyi mágnások is tartsák meg korábbi méltóságukat. 11. A fegyverletétel ne jelentse azt, hogy a nemeseket a fegyverviseléstől a jövőben eltiltják. 12. Jelentsék ki, hogy az eperjesi vértörvényszékhez hasonló bosszútól nem kell tartani. 13. Az életre és javakra szóló amnesztiát, a bizalom növelése céljából, a hűségeskü letétele előtt biztosítsák. 14. Amit a teljhatalmú megbízott megígért, azt se az uralkodó, se hívei ne módosíthassák. 15. Aki kéri, annak adjanak az amnesztiáról nevére szóló írást. 16. Az uralkodó annak bizonyítására, hogy a törvényeket megtartja, adja ki újra koronázási hitlevelét. 17. A vallásszabadságot engedélyezze, még ha a klérus ellentmond is. 18. Az ország többi sérelmét az országgyűlésen tárgyalják meg és orvosolják.

Nyomatásban közölve: A szatmári béke, 308–311. l. – Ráday sk. fogalmazványa, amelyre később Ráday Pálffy válaszait is rájegyezte: Ráday-lt. IV. d/2–8. 18.¹ – További egykorú másolatok: uo. 19–20.² A Considerationes keletkezésére ld. az e) irat bevezetését.

[Az irat végén:] Per Raday, altefati domini Principis legatum.³

¹ A tervezett országgyűlés helyére.

² Külzetén Ráday későbbi följegyzése: Primus foedus pacis Hungariae, seu minuta tractatus projectorum punctorum, dataque superinde resolutio caesareorum plenipotentiorum generalis campi marschalli Joannis Palfy et Locheri referendarii Bellici mihi Paulo Raday qua principis legato.

³ Külzetén Ráday későbbi följegyzése: Paria projecti Rakocziani ad pacem per lagtum suum itemque responsum dominorum plenipotentiariorum caesareo-regiorum, ex quibus expost conventio Szatthmariensis constitit.

⁴ Ez a mondat a Kriegsarchivban található másolatról s így a Lukinich által nyomtatásban közreadott példányról hiányzik.

h.

1711 április 17, Debrecen

Pálffy János írásbeli válasza a "Considerationes"-ra (és Ráday följegyzése a szóbeli kiegészítésekről)

1. Az amnesztia csak a mostani felkelésre vonatkozik (de a fejedelem kérheti ennek bevételét). 2. A külföldön lévők, ha időben jelentkeznek, részesülnek az amnesztiában. 3. A foglyokat mindkét részről kicserélik, a közkegyelem rájuk is vonatkozik. 4. A külföldiek a megegyezésbe nem vonhatók be, különösen nem a császári ezredeből átálltak. (Az egyes urak szolgálatában állók, ha nem katonák, részesülnek a szabadságban.) 5. Minden utólagos felhánytorgatást eltiltanak és büntetnek. 6. A visszaadásra kerülő birtokok ügyében a Kamarát utasítani fogják (a javaslatnak megfelelően). 7. Attól, hogy a visszaadott birtokokat új szerzeményként kezelik, ne tartsanak, a közkegyelem minden ilyenfélét kizár (Locher megjegyzése: Kollonich bíboros elképzeléseinek vége; Pálffy: ő sem járulna hozzá ezek visszahozásához). 8–9. Az özvegyek és árvák ügyében a törvények szerint fognak eljárni. 10. Azt, hogy a közkegyelem az erdélyiekre is vonatkozik, már kijelentették; korábbi tisztségük megtartásáról viszont a közkegyelem nem szólhat, ezt külön kérhetik az érdekeltek. (Ebben a vonatkozásban utasításuk köti őket.) 11. A fegyverletétel nem jelenti a nemesi kiváltságok elvételét (ez a nemesség egészére vonatkozik). 12. Az eperjesi vértörvényszék megismétlődésétől való félelemmel sértenék az uralkodó jóindulatát. (Utasításuk biztosítékot ad ebben a vonatkozásban.) 13. A közkegyelem akkor nyer jóváhagyást, ha a fejedelem elbocsátotta katonaságát, átadta a várakat és letette a hűségesküit, de biztosítják, hogy az uralkodó minden megállapodást teljesít. (Végül abban maradtunk, hogy ha a katonaságot elbocsátották, a várakat átadták, a hűségeskü letételével a fejedelem és a főrangúak megvárhatják a közkegyelem megerősítését.) 14. Már az előző pontban válaszolt rá. 15. Aki kéri, a közkegyelemről személyére szóló írást kap. 16. Az, hogy az uralkodó Magyarország és Erdély törvényeit megtartja, nem kétséges; az ez ügyben az országgyűlésen előadandókat a tábornagy vállalja (nem hiszi, hogy az uralkodó elzárkóznék a koronázási hitlevél újra való kiadása elől). 17. A vallásszabadság ügyében az uralkodó az alkotmányban előírtakat megtartja. 18. Természetes, hogy minden további kívánság az országgyűlésen előadható.

A válasz szövege, (a szóbeli tárgyalásra vonatkozó jegyzetek nélkül) kiadva: *A szatmári béke*, 311–313. l. – Egykorú másolata Ráday sk. feljegyzéseivel: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 245. fasc. – További másolatok: Ráday-lt. IV. d/2–8. 18., 19. és 20. – Ráday sk. másolata: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thalygyűjt. 16. fasc. 358–359. fol.

Ráday, Pálffy és Locher debreceni tanácskozása április 15–17. közt ment végbe, amikor is Ráday átadta a "Considerationes" szövegét. Nyíltan többszöri tanácskozás után, Pálffy és Locher megszerkesztették válaszukat, (Pálffy április 16-i levelében már a "Considerationes"-re adott válaszról beszél: "in apposito respono." MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 245. fasc.) de a Pálffy aláírásával és pecsétjével ellátott hivatalos válasz átadása csak április 17-én történt meg.

Ugyanaznap sor került a válasz megvitatására is. Ráday az egyik másolati példányon saját kezűleg jegyezte fel az egyes pontokhoz azt, amit a vele szemben álló két tárgyaló fél kiegészítésként mondott.

Responsum ad Considerationes projectatas

Ad 1um De his nil movendum, nil cogitandum, quia praesens amnistialis gratia non nisi praesentibus Regni motibus involutis adhuc intra concessum temporis terminum ad fidelitatem redire volentibus concedenda intelligitur,* quibus tamen petendi eandem gratiam nulla spes praecluditur.

[*Ráday megjegyzése a margón:*] Quoad 1um verbotenus dictum est: Principem cum suis adhaerentibus efficere posse per instantiam, ne hi excludantur.

Ad 2. Istis bona fide tamen specificandis, si pro possibili temporis spatio sese insinuaverint apud aulam, vel etiam excellentissimum dominum marschallum plenipotentiarium non denegabitur praesentis gratiae amnistialis suffragium.

Ad 3. Captivi libertati sunt ultrinque restituendi, ad quos etiam gratia caeteris elargita deposito homagio extendetur.

Ad 4. De Hungaris modo tractatur, non de exteris, praesertim vero non de desertoribus vel transfugis e legionibus caesareis, quibus illi sunt restituendi. Etsi remittenda ipsis poena erit, alias per ordinationes militares in illos statuta; si vero unus vel alius exterorum in servitio exiguae considerationis apud aliquem magnatem foret, dummodo non sit militiae caesariae regiaeque adscripti, quin in eodem queat manere, nullum est dubium.

[*Ráday megjegyzése a margón:*] Quoad 4um: a parte resolutus est, aulicos servitiis addictos libere manere possent.

* Egyes másolatokban: intelligatur

Ad 5. Rigorosis prohibitionibus emanandis obviam ibitur, ne talia fiant et supremi-, vicecomites et iudices nobilium, aut magistratus civici excitabuntur, ut severam pro coërcendis talibus injuriis adhibeant justitiam.

Ad 6. Per restitutionem faciendam vigore mandatorum cameraticis et fiscalibus officialibus imponendorum reoccupatio bonorum operi mancipabitur.

[*Ráday megjegyzése a margón.*] Quoad 6^{mum}: juxta tenorem puncti projectati intelligitur.

Ad 7. Nil habent, quod timeant, amnistialis enim gratia omnes tales tricas excludit et sincera appromittitur bonorum restitutio et possessio.

[*Ráday megjegyzése a margón.*] Quoad 7^{mum}: rata Locheri: utinam periisset cum sua hac oeconomia cardinalis Kollonicz. NB. quoad posterius punctum rata domini comitis Pálfi: Hoc se nunquam permissurum.

Ad 8. Hocce puncto comprehensas personas secundum jura et leges tractandum fore, denuo promittitur, nec caesarea regiaque benignissima reflexio ipsis denegabitur, ubi majora eandem suadentia de casu in casum debita coram instantia proponentur motiva.

Ad 9. Nullum dubium obstat

Ad 10. Ut cum Hungaris etiam domino principi Regoczio adhaerentes comprehendantur Transylvani, jam declaratum. De restitutione officiorum vero dignitatum hic in gratia amnistiali nil contineri potest, cum ea inter bona non sint censenda, sed per ulteriorem instantiam apud caesaream regiamque majestatem imploranda; caeterum Transylvani in Transylvania coram excellentissimo Comite domino Steinville ea, quae e re illorum sunt, proponere possunt.

[*Ráday megjegyzése a margón.*] Quoad 10^{mum} dictum est: Collatas aliis dignitates facile cedi posse, nec nisi praeter instructionem difficultari.

Ad 11. Caesareae regiaeque clementiae amplitudo huic quoque puncto assentitur, neque cum tam stricto modo contra nobilitarem praerogativam magnatum ac superiorum officialium praesertim extendi voluit mentionata depositio armorum.

[*Ráday megjegyzése a margón.*] Quoad 11^{mum}: Universa nobilitas comprehenditur.

Ad 12. Caesareae regiaeque benignitati injuria sane inferretur, si timorem Eperiesiensis executionis in gratiam recepti adhuc obtendere vellent.

[*Ráday megjegyzése a margón.*] Respectu 12^{mum}: Expresse est in instructione cautela.

Ad 13. Impertita modo amnistialis gratia hanc in se involvit caesaream regiamque mentem, ut tamquam sub conditione sine qua non, vicissim et in thesseram fidalitatis ex parte celsissimi domini Principis deposito homagio et exauthorata militia omnia fortilitia jam dudum specificata, sine exceptione tradantur, cum interea ex caesarea regiaque plenipotencia ipsi etiam exhibenda integra

sua securitate audere et frui debeat sub sacro et inviolabili verbo regio ac christiana fidei vinculo. Interea vero excellentissimus dominus generalis plenipotentarius marschalis, ut quantocius amnistialis hujus gratiae confirmatio ab aula transmittatur, omnem ac promptam dabit operam.

[*Ráday megjegyzése a margón:*] Quoad 13mum: Postremo ita resolutum, ut traditis fortalitiis et exauthorata militia, depositio homagii per Principem et praecipuos adhaerentes ad confirmationis adventum suspendetur.

Ad 14. Jam per superius responsum.

Ad 15. Hoc uniuscujusque arbitrio permittitur; expedienda secundum desiderium procurabuntur.

Ad 16. Sacratissimam caesaream regiamque majestatem jura et leges, ac libertates Hungariae Regni ac Transylvaniae Principatus sancte conservaturam nullum ejusdem summa modo demonstrata clementia patitur dubium et quae pro futura regni diaetae hoc in puncto desiderantur, sacratissimae suae caesareae regiaeque majestati proponenda, ac pro possibili promovenda in se suscipit excellentissimus dominus plenipotentarius. Interea vero contextus de conservandis a sacratissima sua caesarea regiaeque majestate regno Hungariae ac Transylvaniae juribus hic contentus, amnistialis gratiae confirmationi puncto 13. comprehensae generaliter inseri poterit.

[*Ráday megjegyzése a margón:*] Quoad 16tum: Declaratum augustam aulam diplomatis praetensam extraditionem vix difficultaturam; ast cum certae ejusdem conditiones regnicolis quoque displiceant, cautius est generalibus úti terminis.

Ad 17. In religionis negotio sacratissima sua caesarea regiaeque majestas receptas regni constitutiones manutenebit, non praeclusa via modo in gratiam redeuntibus, si quietis negotium acceleraverint apud sacratissimam suam caesaream regiamque majestatem, vel apud diaetam ratione gravaminum sese insinuandi et prospiciendi.

Ad 18. De hoc non est dubium.

In quorum majorem fidem hoc quoque responsum meo secretiori sigillo roborare volui. Debreczini, die 17^a Aprilis, 1711.

[*Összes címek felsorolása*]

Comes Joannes Palffy

(L.S.)

i.)

1711 április 17, Debrecen

Hűségesküszöveg-tervezet Rákóczi számára

Miután József császár-király őt és minden hozzácsatlakozót életükre és javaikra vonatkozó kegyelemben részesített, és vállalta az ország jogainak s törvényeinek megtartását, ő is leteszi a császárnak a hűségesküit, lerakja a fegyvert, elbocsátja katonáit, és megszabott határidőn belül mostani állapotukban átadja erősségeit. Hűséget, alázatot fogad, mellőzi minden ezzel össze nem egyeztethető kötelezettségét, nem követ el semmit I. József ellen, sőt igyekszik elhárítani a császárt fenyegető károkat s az uralkodónak és az országnak hasznát mozdítja elő.

Egykorú másolat Ráday sk. javításaival: Ráday-lt. IV. d/2–8. 22. Külzetén Ráday följegyzése: Formula juramenti principi Rakoczio proposita ac per me modificata, nec tamen per principem acceptata. – Majd lejjebb: NB. Sera erit poenitencia.¹ – Egy másik, Ráday kezével írt másolata, Pálffy Rákóczihoz írt április 16-i levele másolatának függelékében: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 245. fasc.

Debrecenben került sor annak a hűségesküszöveg-tervezetnek újabb megvitatására is, melyet a fejedelemnek az egyezés elfogadása esetén kellett volna letennie, s amelyet Károlyi és Pálffy április eleji tanácskozásai során szerkesztettek és a "finalis resolutio" április 4-én kelt, módosított változatához mellékeltek. (Magyar fordításban: Pulay, 343–345. l.) Mivel azonban ennek több kifejezése sértette Rákóczit és a szabadságharc résztvevőjét, Ráday Magyarországra érkezése után kézhez kapva, – szükségesnek tartotta, hogy Pálffyval való megbeszélések során ennek módosítását is kérje. A császári főparancsnok az enyhített szövegváltozathoz hozzájárult.

Formula juramenti

Ego Franciscus princeps Rakoczi juro per Deum unicum et vivum, caeli terraeque creatorem, seremissimo ac potentissimo principi Iosopho I^{mo} Romanorum imperatori, Hungariae, Croatiae, Dalmatiae, Sclavoniae et Bohemiae regi ac archiduci

¹ Rádaynak a valószínűleg a békekötés után beirt szűrős megjegyzése már megváltozott, későbbi szemléletét tükrözi. – Mellette olvashatók még Ráday egykorú, elmosódott ceruzajegyzetei egyes vitatott kérdésekre vonatkozóan; ezt nyilván a tárgyalások alatt sietve vetette papírra. (1. Titulus principis. 2. Gubernium Transylvaniae. 3. Juramenti formula. 4. Respectu jam reducum. 5. Resolutio ad diaetalia gravamina. 6. Supremus capitaneus [?] --- 7. Si princeps non consentitur, quid...)

Austriae, domino domino mihi clementissimo: postquam sacratissima sua caesarea regiaeque majestas ex innata summa benignitate mihi^a et universis mihi adhaerentibus magnatibus, nobilibus et aliis cujusvis status et conditionis regnicolis Hungaris, pariter et Transylvanis clementissimam vitae et restitutionis omnium bonorum amnystialem gratiam per illustrissimum etc. ...^b plenipotencia post continuatos a novem annis bellorum motus ad reducendam regno quietem impertiri dignata est, insuper jura quoque et leges regni ad tollendam omnem diffidentiam et demonstrandum paternum regium affectum sancte observaturum clementissime resolverit, ego quoque eidem sacratissimae caesareae regiaeque majestati imposterum sive in Hungariae regno, sive extra illud caesarea regiaeque annuente clementia mihi vivere aut commorari contigarit,² ex serio, sincero ac vero homigiali vinculo et obligamine úti fidum et humillimum servum decet, depositis armis ac exauthorata omni militia et fortalitiis bona fide (intra mihi praefixum terminum) omnibus in eo, quo modo sunt, statu traditis, rejectis omni alia contraria obligatione, aut in contrarium venientibus studiis, vel quavis adhaerentia intra vel extra regnum velim et debeam esse fidelis et obediens, caesareae regiaeque clementiae summopere gratus, illius sacratissimae caesareae regiaeque majestatis partibus semper cum stabili et constanti fide et addictus devotione, ejusdem amicorum amicus, inimicorum inimicus, nec quidem contra eandem, utpote caesarem et regem meum clementissimum vel contra regnum intra vel extra illud directe vel indirecte sive facturus aut admissurus, sed omnia damna et praejudicia ingruentia vel imminentis pro viribus meis aversurus vel de iis tempestivam daturus notitiam, atilitatem vero ac caesareo-regia regnique emolumenta et incrementa omnimode promoturus ac proinde omnia facturus et incrementa omnimode promoturus ac proinde omnia facturus et praestiturus verbo et opere, quae homigiali meae fidei, obligamini et conscientiae quavis in occasione praestanda et agenda incumbere possent. Ita me Deus per sua sacra evangelia et sine macula concepta virgo ac mater Dei Maria, nec non omnes sancti adjuvent.

^a A korábbi esküszöveg itt így folytatódott: "dum praesentibus regni motibus, sequioribus consiliis ductus, implicitus a reliquis etiam arma gerentibus in caput electus essem, modo vera, seria praeteritorum cognitione motus ad homigialem meam obligationem redire anheló, imploratam gratiam vitae et universorum meorum bonorum tam in Hungaria, quam Transylvania possessorum per illustrissimum et excellentissimum dominum comitem Ionnem Pálffy ab Erdöd summefatae sacratissimae maiestatis mareschallum, campi generalem, supremus per regnum Hungariae armorum praefectum, Croatiae banum et cataphroctorum, tribunum, mediante caesarea regiaeque plenipotencia mihi iimpertita fuit, quod..." Az új szöveg Ráday javítása a margón.

^b Ideértendő az eredeti szövegvariánsból a Pálffyra vonatkozó rész: "... et excellentissimum dominum... regiaeque".

² A fejedelem lengyelországi tartózkodásához már az első "finalis resolutio" hozzájárult (*A szatmári béke*, 298. l.) Ezt az engedélyt utóbb Oroszországra is kiterjesztették. (uo. 330. l.)

j.)

1711 április 18, Kukizova

Rákóczi levele Rádayhoz

A kuruc sereg hozzáküldött követe útján értesült az eseményekről. Minden keserősége mellett is reméli, hogy e levele érkezéséig Károlyi és a sereg nem rohan a veszedelembé, hogy Károlyi elhiszi róla jó szándékát, s hogy adnak neki időt a gyűlésre való érkezéshez. Hazájához való hite és kötelessége nem engedi, hogy "a gyalázatos, homályos conditiókra és hitletételre" elmenjen. Ha hadai még hűek hozzá, akkor ő kérésükre tovább is munkálja a béke ügyét és előadja véleményét: a szövetséges hatalmak néhány hete Bécsbe küldött követe utasításul kapta a magyar béke szorgalmazását is (Rákóczinak Clement útján tett nyilatkozata nyomán). Amint a magyar fordításban leveléhez mellékelt francia nyelvű tudósításokból kiderül, az udvar ki akarja játszani a bécsi követ megbízását. Közölni kell ezért Pálffyval: a fejedelem tud a szövetségesek közbenjárásáról, s míg azok békejavaslatát nem közlik, addig nem járul hozzá a "finalis resolutio" pontjaihoz, csak küldöttjét irányítja hozzájuk. Kívánja a fegyverszünet meghosszabbítását. Adjanak időt a gyűlés tartására, akkor elmegy rá. Ha Károlyi és a hadak minderre nem állnának rá, akkor Ráday olvastassa fel mindnyájuk előtt a mellékelt kiáltványt, majd térjen vissza hozzá.

Nyomtatásban megjelent Rákóczi leveles könyvéből: AR III. 621–623. 1. Sk. aláírású eredetije: Ráday-lt. IV. c/1. 20.

Annak, hogy Rákóczi április közepétől már elutasította Pálffy békefeltételeit, elsősorban külpolitikai oka volt: I. Péter cár újra segítséget ígért a fejedelemnek és a béketárgyalás halogatására biztatta; Bercsényi pedig éppen ezekben a napokban kapott értesítést a cár közeledtéről.

Itthon azonban Károlyi és a békepárt már maga mellé állította a fáradt, ingadozó nemesség közvéleményét, s így a fejedelemnek Rádayhoz küldött üzenete és a rendekhez intézett megrázó hangú felhívása (Kukizovo, 1711. április 18. Közölve: Pulay 367–394. l.), amelyet a szatmári gyűlésen már fel sem olvastak, alig talált visszhangra.

Rákóczinak a fegyverszünet meghosszabbítására irányuló kérését sem terjesztették Pálffy elé. (Minderre vö. A szatmári béke, 126. s köv. l.)

k.)

1711 április 19, Nagykároly

Károlyi Sándor levele Ráday Pálhoz

Késő délutánig várta megérkezését, de most már el kell mennie. Munkács felé ment volna, de a fejedelem levelének vétele után ennek nincs értelme. Tudja, hogy Rákóczi és a munkácsi őrség előtt "pártos" a neve, mert keményen megmondta véleményét, de Ráday tanúságot tehet igazi törekvéseiről. Ő már nem terheli írásával Rákóczit, de Ráday siessen hozzá s cáfolja meg Máriaissy Ádám rágalmaait. Ami még a megbékéléshez hátra van, azt nyélbe üti. Kassa átadását halasztja, amíg lehet, de ha fel kell adni a nemzet boldogulása céljából, ezért is vállalja a felelősséget. Csak azt sajnálja, hogy mindezt neki kell végrehajtania, mert a fejedelem nem akarja. Adja Isten, meg ne csalatkozzanak Rákócziban.

Egykorú másolat: MOL P 396. Károlyi lt. Acta publica. 1. Acta Rákócziana. Ser. V. A szatmári béke iratai, III. köteg. Tetején Károlyi írásával: Radai levelének párja.

A Ráday Olcsváról történt elutazását követő napok feszült várakozásban teltek. Ahogy Károlyi írta: "Rádai uramot már én jobban nem tudtam, mint expediáltam, óránként várom jó válazal, noha impatiens lévén Pálfi az felséges fejedelem hol létében, aligh hiszem, jó constellatioban találhatta volna." (Április 17., Olcsva, Károlyi levele Szent-Iványihoz: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.) "... ha Rádai uram szerencsésen végezheti utját s céljait, kit is (valamihent érkezik) azonnal inditok sietve Felsőgedhez." (Április 15., Olcsva, Károlyi levele Rákóczihoz: uo.)

Ráday április 17-én, valószínűleg délután indult Debrecenből, s 19-én érkezett Olcsvára, de Károlyit már nem találta ott, csak Nagykárolyból küldött, itt közölt levelét.

Károly, 19. Aprilis, hora 6^a vespertina 1711.

Szolgálók bizodalmassan Kegyelmednek!

Kegyelmed levelét vészem,¹ egész negyed fél óráigh délután várván kegyelmedet, tovább nem lehetet, sokan várván itten jövetelemet; reménlettem utánnam jövetelét, a' mint elejben két rendbélieket is expediáltam, hogy erre fordicsa kantár szárát. Én Munkács felé mentem volna, de mivel jámbor, hiv szolgálatomért Felsőges Fejedelemnek egész jutalmát válaszában el vettem,² s-Illyvon

¹ Nem ismerjük.

tul nem csak 20 mélyfölddel, de tovább való menetelét is szomoruan értettem, én is vissza másztam, jól constálván praevie előttem, hogy kegyelmed szerencsésen járt, sótt az is: ha Cassa cedaltatott volna,³ annál is szerencsésebben járt volna. Kellett sietnem nemzetem veszedelmének az üdő rövid volta miá el távoztatására, ki nem nékem, hanem másoknak incumbált volna, de absentiajokban is hogy megh tapasztaltassék hamis opinioja sokaknak irántam, hidgye el Kegyelmed, hogy szivessen munkálodom s-le is csendesitem, se nemzetemet, se a' Felséges Fejedelmet megh romloni nem engedem, ámbár nehéz is, hogy mind maga előtt eő Felsége előtt, mind munkácsi gaszágh előtt pártos az nevem, nem csak magamnak, hanem az hadnak is, kit nem imputalván sem magam, sem az had eő Felségének, ohajtva várjuk s-noha kegyelmed is megh mondhattya, ki vagyok s-voltam, kívánok is lennem, de ha maga jó eő Felsége, jobban megh tapasztallya mind magamban s mind az hadban. Ha tanácsának nem tött volna, igazat nem irtam volna, de ha azzá tött eő Felsége, lelkemet el nem veszthettem, keményen kellett irnom,⁴ mert szép kéréssemnek s-relatiomnak helyet nem tapasztaltam; szenevedek én, ha jön: felejtém, ha nem jöhetne is ad terminum, hiszem Istent, keresek én, ha jön: felejtém, ha nem jöhetne is ad terminum, hiszem Istent, keresek én modott, hogy maga iránt megh nem fogyatkozik mindezekben, ha életemet érette le kötnöm kellett is. Kegyelmed hogy velem szemben nem lehetet, ne törögdgyék, látta nem csak szinemet, de szivemet is, egyebet most nem láthatott volna, hanem Felséges Fejedelem szép remuneratiojat igaz tanácsomért, kiért Isten áldgya megh; én már molestus sem leszek levelemmel, hanem kegyelmed éjjel nappal siessen Mariasi Adam csempességét⁵ az Felséges Fejedelem előtt csendesíteni, kirül én s-többekrül is tehettem volna, de nemzetem labefactioja be hunt szemmel, zárt

² Rákóczi április 9-i levele (melyet Károlyi Ráday eltávozása után, április 14-én vagy 15-én vett kézhez: *A szatmári béke*, 107. l.), amelyben súlyos szemrehányást tesz Károlyinak, hogy őt félvezette a kuruc hadsereg állapotát illetően, hogy bármilyen áron ("csak legyen jószágod s ígértessék meg életed securitása") hajlandó békülni, s az Isten előtt felelőssé teszi azért, ami következik. (*AR* III. 615–620. l.) – Hogy Károlyi eredetileg valóban Munkács felé akart menni, igazolja egy Munkácsról 1711. április 18-án kelt levél: "Károlyi mégh itt nem volt, Salánkon, hallom, foghja vármí Rádai uramat Debreczenbül." (Szent-Iványi János a fejedelemhez: *MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.*)

³ Pálffy annak bizonyítására, hogy a kurucok békeszándéka őszinte, Kassa átadását kívánta. Károlyi már április 6-án parancsot is adott Eszterházy Dánielnek a város átadására, de ez csak április 26-án történt meg. (Ld. *A szatmári béke*, 101., 149. és 305–306. l.)

⁴ Károlyi 1711. április 3-i levelére utal, melyben többek közt ezt írta: "egy Bercsényiért Felséged ne vesse meg a confoederatiót, azaz a nemzetet, mely hazájában vagyon. Ne ragaszkodjék külső monarcháknak ál-umbra formában lévő remenségéhez és nyolc esztendőktül fogva biztató politicájához s azért ily contemptuose ne vesse meg az császár grátiáját..." (*A szatmári béke*, 98–99. l.)

⁵ A *Nyelvtörténeti Szótár* I. 402. l. szerint a szó jelentése: astutia, doloritas, fallacia, impostura. – A Máriássy Ádám ezredes, Rákóczi főhadsegéde által terjesztett "rágalmak"-ról közelebbi tudomásunk nincs.

fülekkel hozza s-régi bestelensegimet mind magamnak mind több igaz hiveinek, Deus nobis haec otia fecit. Ne félyen Kegyelmed, mert nem rontom én ezt, hanem a' mi megh maradott is hátra ki faragom, kiért Istennek légyen dicsőssége, nem nékem becsületem. Pennámnak imputállya kegyelmed, ha mit irok, mert én bizony sietvén, reá nem fekhettem. Kassát is vonom, ha vonhatom, valamint eddigh vontam eligh ideigh, de ha nemzetem spiczen álló boldogulása el szakasztya, rola nem tehetek, számot adok nem csak eő Felségének s-confoederationak, hanem az Istennek s-minden magyar szenteknek rola, csak azt sajnálom, hogy az mit az Felséges Fejedelem végben nem vitt s-akart is vinni, nékem kellene effectualnom, de hogy ne nékem, hanem eő Felségének imputáltassék azon sinceritas is, ha ugjan in extremitate megh kell is lenni, eő Felsége parancsolatya érkezésével cselekeszem. Kivánok nyughatatlan utat, szerencsés jo vitelt Kegyelmednek, adgya Isten megh ne csalatkozzunk tovább is az sok rosz ember miá az egy jó Felséges Fejedelmünkben. Maradván...

1.)

1711 április 19, Olcsva

Ráday levele br. Ebergényi Lászlóhoz

Teljesen megzavarta, hogy Rákóczi követei nem érkeztek meg, s hogy Károlyival sem találkozott. A legrosszabttól tart. Tájékoztatja Károlyit és siet a fejedelemhez. Kéri engedélyét, hogy tudósíthassa, mi történt, és kéri, hogy addig ne tegyen semmit. Addig is míg Rákóczival beszélhet, javasolta Károlynak, hogy Kassa átadását hajtassa végre, Pálffy azzal is időt nyer.

Sk. eredeti: OSzK Kt. Fol. Hung. 1389. Thaly-gyűjt. 16. fasc. 360–361. fol.¹

¹ A levél borítékja elkallódott. Címoldalán Thaly Kálmán kékceruzás, öregbetűs feljegyzése olvasható: "Gr. Esztehazy Dánielnek Kassára." [Benda Kálmán eredeti jegyzete azonban a levél nem neki, hanem Pálffy Jánosnak szólt. Ez szintén tévedés, a címzett ugyanis a levél megszólítása szerint altábornagy, Pálffy azonban tábornagy volt. Bánkúti Imre megállapítása szerint a levél valójában Ebergényi Lászlónak íródott, s ezt támasztja alá az is, hogy Pálffyról a szövegben harmadik személyben és a helyes rendfokozati megnevezéssel ("méltóságos general marschal") esik szó.]

Méltóságos General Marschall Lejtinant,
Bizodalmas nagy jo Uram!

Ide érkezvén, tsak nem eszem vész, hogy még sem érkeztek a' Fejedelemtül a' követek, mellyre nézve generalis Károlyi uram is visza mene Karolyban, a kivel hogy szemben nem lehettem, annyival inkább nőttön nő haborodásom. Boldogh Isten! melly kordelyúl² kell vesznünk. Imé in portu naufragium. Hányom 's-vetem elmémet, mit kellessék cselekednem, de jobbat nem láthattam, hanem generalis Károlyi uramat mindenekrül informálván, magam sietve megyek a Fejedelem eleiben,³ a' kinek nints egyébkint dolga, mint a' mitül Excellentiad előtt is tartotam. Az Istenre és ez maroknyi nemzetünknek mind örökös javának, mind örökös veszedelmének meg gondolására alázatos kérelemmel obtestalom Nagyságodat, moderallya úgy a' dolgokat, hogy leg aláb arrúl tudosithassam méltóságos general marschal uramat, miben, kiben és miért mulik? Ne romollyon sem az Fejedelem, ha nem vétkes, sem a' haza, akin semmi sem mulik. Bezegh bizony itt van annak helye. Momento res surgentque caduntque. Én sietséggel megyek valamint lehet, és ha tsak a Fejedelem továb nem nyomúlt, vagy válaszáat, vagy az dolgoknak valóságát igaz sinceritással ad terminum megh írom, 's-az alatt is pedigh generalis uramnak javallottam,⁴ hogy Kassának fel adását post 25tum effectualtassa, hogy az által is méltóságos general marschall uramnak lehessen modgya az időnek szaporításában. Quod reliquum est, én mind méltóságos plenipotentarius uramnak,⁵ mind Excellentiadnak gratiajaban 's-favorában ajánlván alazatosan magamot, maradok

Nagyságodnak

alázatos igaz köteles szolgája
Ráday Pál mp.

Oczva, 19. Aprilis 1711.

² Értsd: szabad prédául vetett, pusztulásnak kitett. (*Magyar Tájszótár* I. 1177. h.)

³ Ráday később nyilván megváltoztatta szándékát, talán éppen a Károlyival való beszélgetés után, mert nem ment Rákóczihoz, hanem Károlyi oldalán maradt.

⁴ Értsd Károlyinak. A "javallottam" múltideje arra utal, hogy Ráday már Ebergényihez írt levele előtt írásban tájékoztatta Károlyit.

⁵ Locher Karl érti.

m.)

1711 április 19, Olcsva

Ráday levele Rákóczihoz

*Megdöbbenéssel értesült azokról a hírekről, melyek szerint a fejedelem nem akar-
na kijönni Lengyelországból. Strijben készített javaslataikat Pálffy és Locher elfo-
gadták; egyben esküvel fogadták, hogy amiben megállapodnak, azt a császár majd
ratifikálja, de a megegyezést nem lehet a megerősítés idejéig halasztani. Pálffy
főparancsnoki megbízatása május 1-jén lejár, és ha Heister megérkezéig nem
létesít megegyezést vagy nem támad, elveszti hitelét s a hazát is veszedelembé ejti,
abban az esetben ugyanis az udvarnál a háborús párt ragadja kezébe a hatalmat,
míg mostanig a királynak mindenki mással szemben az volt a szándéka, hogy
próbakép a magyar nemzetet megtartja szabadságában. Locher a feszületre
esküdött meg előttük, hogy semmi csalárdság nincs a dologban. Ahhoz is hoz-
zájárultak, hogy Rákóczi és a főemberek csak a béke megerősítése után tegyék le
a hűségesküt. A fejedelem így szabadon, fogadalomtól nem kötve ítélheti majd meg
a helyzetet; az esküt meghatalmazottja útján is leteheti. E szerencsés helyzetben
nagy kárt okozna, ha Rákóczi nem jönne be; ő maga szinte kezeskedett a fejedelem
bejöveteleért. Tudja, hogy ura nem bízik Károlyiban, ő azonban most már hisz
annak jó szándékában. Pálffy április 27-ig várja a fejedelmet vagy levelét; ha ez
nem történik meg, úgy látja, nincs több lehetőség. Igen kéri a fejedelmet, határozzon,
az ő aggodalmai eloszlottak.*

Sk. eredeti: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 171. fasc.

Oczva 19. Aprilis anno 1711.

Felsőghes Fejedelem,
nagy jó kegyelmes Uram!

Ide érkezvén tsak nem eszem vész, hogy sem generalis Károlyi uramat itt
nem találtam, mind pedig Felsőgednek ki jövelele iránt való szándékárul con-
trariumot kell hallanom.¹ Én Istenem! melly kordélyban veszünk, mert bizony in
portu naufragium. Tudom, hogy sem Felsőged nem vétkes és sem a hazán, sem
Pálfin nem mulik, de ezeket nem concipialhattya senki, a ki itten nem láttya.
Summa summarum: azon két positio is, kirül Felsőgednek Striben projectaltam² és
Pálfi uramnak bé adtam, a plenipotentianak erejével applacidaltatott és jollehet

lelkeknek 's-testeknek átok alá való rekesztésével mind Palfi, mind Locher assecuratit adnak, hogy mind azok, a'mellyekről végezzünk, megh csalhatatlanul sub verbo regio et fidei christianae vinculo confirmaltatni fognak; mind az által a' ratificationnak idejére nem halasztathatnak, sőt készek csedulákat ki adni, hogy in casu non ratificationis (a mellyet én legh inkább sürgettem) akasztofalra függeszük fel neveket.³ Egyedül az időnek rövidsége a' reméttelen nagy boldogtalanságunk avagy talán Isten átka rajtunk. Főb oka ennek az, hogy diffidentiában esvén Palfi és máskint is csak ad 1^{mm} Maii bizattatván rea a'commando, értésére esett, hogy Heister előre küldvén Óvárra a maga bagasiaját, le igyekezik a' hadak közé jőni,⁴ a' melly meg lévén, ha az alatt vagy a békességnek dolgát ki nem munkalódgya vagy az operatiokhoz hozzá nem kezd, mind maga creditumát el veszti, mind pedigh amannak el érkezésével a hazát örökös veszedelemben ejti, mivel jól tudván a békesség ellen az egyrészt ministerialis factionnak potentiaját, jóllehet a császár ekkoráigh maga dissensusával és autoritásával praevalealt; de ezentúl per contrarias informationes az egész dolgot végképpen el bontya. Eléggé vizgáltam, mi motivumbúl cselekeszi az udvar a békességnek reméttelen megh adását, de a többi között legh főbnek allegallyák, hogy mások tanácsának postpositiojával azt tette fel a király, hogy mivel a magyar regimenben még nem vétet, meg akarja próbálni a nemzetet, mit vihet véghez véle, ha szabadságiban meg tartya.⁵ Minnyájan eszközsznek, hogy ezt soha sem hitték 's-nem is hihették, hanem Locher le jövetelével álmétkodtak el rajta; sőt némellyek boszonkodnak is, hogy sem Bercsenyi uram, sem más nem excludaltatván, szerencséssebbek lesznek náloknál. Én ezeket igaz hűségem szerint úgy irom, a'mint experialtam, sőt Locher a cruci-

¹ Hogy Rákóczinak az adott körülmények között nem volt szándékában Magyarországra jőni, az április 9-i keletű, 15-e körül Károlyihoz érkezett leveléből is kitetszett. Április 16-án pedig ezt írja Szent-Iványi János a fejedelemnek Munkácsról: "az hadak követtyei érkezvén, nem hoztak semmi bizonyost Felsőged kijüvetele iránt." (MOL G 15. Rákóczi-szabh. It. I. 1. Caps. H. 240. fasc.)

² A Strijben projektált 2. "positio" talán a "Dilucidatio" legfőbb követelése: a kegyelemnek Rákóczi minden hívére való kiterjesztése és az erdélyiek bevonása.

³ A "cedulákat" (azaz a Pálffyék aláírásával ellátott kezességvállalásokat) Rákóczi hívei az "in effigie" akasztás módjára mutogathatták volna a nyilvánosság előtt.

⁴ Pálffy János, amióta 1710 szeptemberében, mint Heister Siegbert gr. utóda, a magyarországi főparancsnokságot átvette, nem egyszer állott a bukás küszöbén (így 1710 októberében, 1711 februárjában) és Heister már 1710. október 17-én közeli visszatérését tervezte a magyarországi sereghez. A legnagyobb válság azonban pártfogójának, József császárnak 1711. április közepén kezdődő halálos betegségével, majd 17-én bekövetkezett halálával állott be. Pálffy április 20-án elrendelt (s utóbb visszavont) leváltását nyilvánvalóan már napokkal előbb sejteni lehetett. (Vö. *A szatmári béke*, 12. s köv. és 117. s köv. 1.) Ezeket a híreket persze táborában minden erővel igyekeztek felhasználni Károlyiéknek és a kuruc közhangulatnak a megpuhítására. Nem tudjuk, nem az ő koholmányuk volt-e az a tudósítás, mely szerint Pálffy főparancsnokságát május 1-jei határidőhöz kötötték, vagy amelyik arról szólt, hogy Heister, a magyarok gyűlölt ellensége, Magyaróvárra készül. (Az április 20-án kijelölt utód ugyanis nem Heister, hanem Cusani altábornagy volt.)

fixust kezében vévén formaliter megh is eskütt előttem 's-Komáromi uram⁶ előtt, hogy semmi csalárdságh nincs a' dologban. Legh inkább féltem azon, hogy az homagiumnak le tételétül nem recedálnak, tudván azt, hogy Felségednek az erdélyiekre nézve is nagy scrupulosa lévén, arra nem condescendalhat,⁷ de Istené a ditsősségh, az iránt arra léptek indulásomnak óráján, hogy ha a' plenipotencia erejével mindenek complanaltatnak és authenticaltatnak, a Felséged hiti és a főbbeké (a kik cum praetensione bujdosásra resolvalták magokat avagy a kik most le tenni difficultálnák) mind addigh fen maradgyon, miglen a confirmatio Bécsbül el érkezik. Ezt én jónak találtam, mert ugyis tudom, hogy nem Múnkacz 's-Kassa segíthetik fel az után is nemzetséges ügyünköt,⁸ hanem az Felséged személye más többekkel edgyütt és így ha a ratificatio iránt megh csalattatnánk is, a hittül szabadosak lévén az után is azt cselekedheti Felséged, a mit jobbnak fog ítélni. Azt is placidalták, hogy ha Felséged maga személyében le nem akarja tenni a hitet, más által plenipotencia mellet akar itt, akar Bécsben véghez viheti. Ha ezek mind így lesznek és a mellyeket a punctumokra resolvalt, verbo regio authenticaltatnak, nem lehet egyebet mondanom, hanem hogy egyedül Istennek nagy múnkája.

Azért édes Kegyelmes Uram! így értvén a' dolognak folyását, vegye úgy szivére, hogy Felséged absentiaja miatt örökös kára a hazának ne következék, mert bizony a momento res pendet. Én ugyan a Felséged ki jövetelében nem kételkedhetem, mert csak nem hitemet oppignoraltam, kivált a convocatoriákra nézve, a mellyek ellen más ellenkező rendelést tenni sem a confoederatio, sem Felséged méltóságának respectussa nem engedheti.⁹ Tudom, a mint itt hiresítik, hogy Karolyi uram ellen való diffidentia tartóztattya Felségedet, ki iránt magam is megh botránkoztam; de a mennyire eszemre vehettem, lelkemet merem kötni synceritasához. Hoc opus, hic labor est, már tovább mit fog csinálni, mivel Palfi a' terminusrul nem akar el állani; mindazáltal annyiban disponaltam, hogy ad 25um

⁵ A jóindulatú királyról és háborút javasló tanácsosairól rajzolt képet Pálffyék elsősorban ugyancsak a magyarok megnyerésére alakították ki és terjesztették. Pozitív alapja volt ennek egyfelől I. József viszonylagos jóindulata, mely részben Pálffy Máriával való viszonyán alapult, másfelől pedig Heister kegyetlensége és a mögötte álló bécsi udvari körök erőszakos, békeellenes magatartása. (*A szatmári béke*, 119. s köv. I. és 9. I. A bécsi értekezletre ld. *uo.* 53. s köv. I.) A bécsi engedékenység valóságos és alapvető oka azonban a császári haderő gyöngesége volt. (*Uo.* 7. s köv. és 93. s köv. I.)

⁶ Komáromi Csipkés György, Károlyi követe.

⁷ Az erdélyi urak a salánki gyűlésen (1711 február) úgy nyilatkoztak, hogy Rákóczi nem oldják fel esküje alól, inkább készek vele bujdosásba menni. Válaszában Rákóczi kijelentette: soha nem fog a fejedelemségről lemondani. A császárnak leteendő eskü egyértelmű lett volna ennek az álláspontnak a feladásával.

⁸ A kuruc kézen lévő várak átadását már a "finalis resolutio" követelte, az első szatmári értekezlet pedig hozzá is járult Kassa kiürítéséhez (*i. m.* 298. és 101. I.), ami azonban egészen a fegyverletétel előtti napokig nem történt meg. Munkács pedig csak jóval utóbb adta meg magát. (*Uo.* 149. s köv. I.) A levél kelte idején a kérdésnek az volt az aktualitása, hogy a császáriak ismételten sürgették Kassa átadását. (*Uo.* 128. I.)

vagy 27um vagy magát, vagy Felsőged levelét ki jövelele és a békességre való propensioja iránt el fogja várni. Imé azért ezen levelemet sietve praemittalom alázatos kérelmemmel, hogy ha Istenét, hazáját, magát és maradékát 's-ugy a' confederatit is (kiben semmi kétségem) szereti Felsőged, méltóztassék ante terminum Palfi uramat maga szándokárul nagy sietséggel tudósítani, mert ha az nem lesz, úgy látom, actum est. Bizony mindeneket megh vizgáltam, tudom, micsoda az ijesztés, micsoda a politica, de a mennyire Isten tudnom adta, hidgyen Felsőged az én lelkemnek, hivségemnek 's-emberségemnek; bizony contrarietasokat, a melyektül praevidealva tartottunk, nem tapasztalhattam. Az én Istenem szentelleye megh a' munkát és vigye tökéletességre. Quod reliquum est, maradok

Felsőgednek

alázatos 's-hiv szolgálja
Ráday Pál mp.

n.)

1711 április 21, Munkács

Ráday levele Rákóczihoz

Tegnapelőtt írott levelének pótlásaként Pálffy levelét, a pontokra adott válaszát és hozzájuk a maga magyarázatait. Pálffy elfogadta a módosított hűségesküszöveget. A békekötés és Rákóczi kijövelele ügyében Rádaynak ugyanaz az álláspontja, mint amit utolsó levelében ismertetett; Károlyi nehéz helyzetében félti, különösen amióta az magához rendelte a hadakat. Rövidesen indul a fejedelemhez.

Sk. eredeti: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. F. 171. fasc. – A levél zárlatán vörös viaszba nyomott RP monogramos gyűrűs pecsét.

[Címzés a levél külzetén:] A felsőghes római birodalombeli 's-ugy magyar országi vezérlő és erdélyi fejedelem (titulus) etc. nagy jó kegyelmes uramnak alázatosan.

⁹ Itt nyilvánvalóan a rendi gyűlés összehívásáról van szó. Strijben úgy állapodtak meg, hogy a gyűlés április 27-én Huszton lesz (i. m. 91. l.), s Rákóczi még április 18-án is vállalta, hogy ezen részt vesz, ha az ellenfél kellő időt enged a tárgyalásokra. (ld. a j) alatti levelet) Károlyi ezzel szemben azon igyekezett, hogy a gyűlést Szatmárban tartassa meg. (Április 17-én azonban még Károlyi sem határozott a dologban. Ld. Szent-Iványihoz írott levelét: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. H. 240. fasc.)

Munkács, 21. Aprilis 1711.

Felséghes Fejedelem,
nagy jó kegyelmes Uram!

Oczvárul sietséggel irt levelemet,¹ mellyet mind Felségedhez való igaz hűségemtől viseltetvén, mind hazámhoz való buzgó szeretetemtől fel indítván előre küldöttem, nem kétlem, legh aláb egy két nappal előb veszi Felséged; mind az által nem tsak a' sietség, hanem elmémnek fel háborodása miatt is némelly circumstantialis dolgokat el hagyván, akartam ezen alkalmatossággal a' bé adott consideratiokra való válaszáat plenipotentiarius Palfi uramnak Felségednek küldött levelével edgyütt megh küldeni, a' mint is alázatosan includalván, a mi szükséges informatio kívántatot is hozzá, a latere rövideden fel tettem.² Azomban el feletkezvén a' juramentalis formulának alapottyárul, az iránt is alázatosan informalom Felségedet, hogy a' mint én hűséges gondolkodásom szerint modificaltam és minap generalis Karolyi uram is megh küldötte, plenipotentiarius uram által approbaltatott.³ Mind ebből, mind a' válaszbúl megh ítheti Felséged, mennyire bízhatik a' mostani tractának synceritasához. Én, a' mennyiben követségemnek hűséges relatiojával tartozom, most is tegnap előtti levelemnek tenoránál egyebet nem írhatok, máskint Istennél van a' szivek titkának vizsgálása, hanem legh inkább azon buslakodom, hogy generalis Karolyi uram parolája szerint öszve orderezvén a' hadakat, mire fogh tovább mehetni. Tudom 's-láttam igaz szivét, de egyszersmind a' szorongató circumstantiakat is. Bizony inter malleum et incudem vagyon, mindazáltal jól adhattya 's-adgya Isten! Én már nagy óhajtással kívánván Felséged ki jövele felől hirt hallani és máskint is mind el fáradván, mind penigh lovaimat utánnam várván, egy 's-két napot itt töltök, de azon túl az originalisokkal⁴ mindgyárt megyek Felséged eleiben, kívánván friss jó egészségben látnom. De reliquo maradok

Felségednek

alázatos 's-hív szolgája
Ráday Pál mp.

Rádaynak – debreceni tárgyalásai és a fejedelem részletes tudósítása után – az április végi napok gyorsan pergő eseményeiben nem sok szerepe volt már. Részt vehetett ugyan – magánemberként s nem mint a fejedelem követe – a 25-én összeült szatmári gyűlésen, de ottani felszólalása (melyben megokolta Rákóczi távolmaradását, hivatkozott az angol-holland közbenjárásra és az ellenfél tár-

¹ Ld. n) alatti iratot.

² Pálffyéknek a debreceni tárgyaláson a consideratiokra adott válasza, Ráday megjegyzéseivel: h) alatt.

³ Ld. i) alatt.

⁴ Értsd: a debreceni tárgyalás anyagának eredeti irataival.

gyalási módjának és feltételeinek néhány gyengéjét leplezte le) a nemesi közhangulaton nem változtatott, mindössze néhány további kisebb előnyt biztosított a tárgyaló rendek számára. De hiszen Rádaynak ekkor már nem is volt szándékában a megegyezés létrejöttét gátolni: a lényegben teljesen egyetértett Károlyival.

Mivel azok, akik Rákócziival együtt határozottan elítélték az utolsó hetek megbeszéléseinek egész irányát, meg sem jelentek a szatmári gyűlésen, a megegyezést hamar létre lehetett hozni. 28-án lényegében készen állott már a békemű. A következő napok részletmegbeszélésekkel, eskütétellel teltek, 30-án sor került a majtényi fegyverletételre és május 1-jén aláírták a békeokiratot.

Ráday csatlakozott a szatmári gyűlésnek Károlyban Pálffyért küldött követéséhez, s ott nyerte el a császári főparancsnok április 27-i keletű *salvus conductus*-át, hogy annak, majd a következő napon Szatmárban Károlyi Sándortól kapott útlevelnek birtokában Rákóczihoz induljon vissza.⁵ (A két útlevel: Ráday-lt. IV. d/2–8. 23. és 24. – Vö. *A szatmári béke*, 132. s köv. 1. és *Pulay*, 404. s köv. 1.)

⁵ A Pálffyval való tárgyalásokat illetően is érdekes elolvasnunk Rádaynak később, 1712 nyarán, a Géczy Julianna-féle följelentéssel kapcsolatban (erre ld. I. k. 41. l.) III. Károly előtt elmondott önvédelmének néhány sorát. Ráday ekkor a hűtlenségi per szélén állott és életét oltalmazta, ezért az 1711-es eseményeket úgy igyekezett feltüntetni, hogy a béke megkötése körüli érdemei minél nagyobbaknak tűnjenek. De ha a szatmári béke létrejöttében jelentősége nem is volt akkora, mint ahogy ezt ekkor bizonyítani szeretne volna, a beszédben említettekből az nyilvánvalóan kitetszik, hogy Ráday a tárgyalások folyamán a békepárt hívévé lett. Az önvédelem elején általában foglalkozik a szabadságharc alatti tevékenységével. Elmondja, hogy leginkább a diplomáciai ügyeket intézte, követségeiben pedig a fejedelem titkos terveit próbálta megvalósítani. Majd így folytatja: "Nihilominus sat superque me hoc crimen eluisse ac expiasse arbitror, dum divina providentia me haud postremum nuperae conventionis Szatthmariensis instrumentum esse contigit, ut qui videlicet formali solennitate penes credentiales ac plenipotenciales literas Rakocianas non modo puncta pacificationis projectaverim, sed et cum dominis plenipotentiaris caesareis, utpote excellentissimo domino generali campi marschallo comite Joanne Palfy etc. ac Carole Locher de Lindenhaimb intimo referendario bellice tractaverim resolutiones ab iisdem authenticas receperim. Quamquam autem ad accelerationem pacis omnem synceritatem impenderim eumque in finem deditioi quoque fortalitiu Cassoviensis consensum meum dederim ac eotum statim, nisi princeps resoluta pacis puncta acceptaret, me partes ejusdem deserturum coram dictis dominis plenipotentiaris expectoraverim, nihilominus tamen ratio legationis, qua publici muneris (honor namque et vita pari passu ambulant) facile me persuasit, ut cum resolutionibus tanto magis in Poloniae redirem, quod et a dominis plenipotentiaris injunctum mihi fuerit, ut quibusvis persuasionibus ad acceptandam pacem principem inducerem. Nec videbatur inanis fuisse labor meus, nisi iniqua Bercezeniana consilia animum ejus pervertissent." (Ráday-lt. IV. h/2.)

20.

1711 május 13, Javoró

*Rákóczi nyílt levele a Szatmárban összegyűlt magyarországi és erdélyi szövetkezett
rendekhez*

*Szerencsétlen dolognak tartja, hogy éppen most fogadták el a bécsi udvar
amnesztiáját és békefeltételeit, amikor Anglia és Hollandia közbenjár értük s
amikor a császár meghalt. Ő sohasem idegenkedett a békétől, se a 3 resolúciót
nem fogadhatta el. Csak annyi haladékat kért, hogy közben hazajöhessen s a ren-
dekkel együtt elkezdhesse a feltételek megtárgyalását, de nem kapta meg, s míg az
oroszcárral tárgyalt, az alatt cserben hagyva a szövetkezést, hűségesküvet tettek. A
császár halála most feloldja őket ez alól; térjenek hát vissza a szövetkezés ügyéhez
és gyülekezzenek Munkácson, fogadják el az ő amnesztiáját és Eszterházy Antal
útján küldött utasításait.*

A fejedelem leveleskönyvéből kiadva: AR III. 662–665. l. – Ráday dátum nélküli
fogalmazványa: MOL G 15. Rákóczi-szabh. lt. I. 1. Caps. G. 200. fasc.

NÉV- és TÁRGYMUTATÓ

A mutató Ráday Pált és II. Rákóczi Ferencet nem tartalmazza. A pusztán irodalmi utalásokat a mutatóba nem vettük fel. A névmutatóban dőlt betűvel szereplő személyek a forráskiadvány jegyzetapparátusában szerepelnek. Kis szögletes-zárójelben az azonos hangzású, de más írással előforduló neveket jelöltük: pl. Ocskay [*Oczkai*]

- Achmed, III. szultán 12
 Achmed cselebi 22
 Ágost II., lengyel király, szász választófejedelem 66, 67
 Alboér, Abraham, belgrádi zsidó kereskedő 30
 Alboer öccse 28
 Ali temesvári, majd nándorfehérvári pasa 13–14, 21–29
 András 80
 Andrassy István br., kuruc generális, az erdélyi tábla tagja 70
 arnoth országi pasa 26
 arnót ld. albán
 Balogh Ádámné, béri 53
 Bánkúti Imre 91
 Barcsai Mihály erdélyi szenátor 22
 Bartalos János [*Bartalos, Joannes*] 45, 46
 basa 14
 Batik 80
 bécsi udvar ld. Habsburg-ház
 Beleznay [*Beleznai, Beleznaj*] János kuruc ezereskapitány; a szatmári béke után császári tiszt, utóbb altábornagy 56, 57, 64, 65
 Benda Kálmán 3, 4, 68, 91
 Benedek Tamás kuruc hadnagy 51, 52
 Bercsenyi [*Bercseni, Bercsenyi*] Miklós gr., kuruc főgenerális, fejedelmi helytartó 50, 51, 64, 66, 67, 88, 90, 94
 Béri Balogh Ádámné ld. Balogh Ádámné, béri
 Berthóti [*Bertóthy*] Ferenc 30
 Bohat István [*Bohat, Staphanus*] 44
 Bokros Pál kuruc ezereskapitány 56, 57, 64

- Bonnac ld. Usson, Jean Louis d' marquis de Bonac
 Bottyán János kuruc generális 38, 44–46, 51
 Brewer [*Breuer*] János könyvnyomtató, orvosdoktor 8, 19–21
 Brewer nyomda Lőcsén
 cár ld. Péter I. (Nagy)
 Clement ld. Klement
 confoederatio ld. Konföderáció
 Consilium Bellicum ld. Haditanács
 Consilium Oeconomicum ld. Gazdasági Tanács
 csausz 22
 Cseri 65
 Csipkés Komáromi György ld. Komáromi Csipkés György
 Cusani, Jacob ögr., császári tábornok, az 1708–1709-es béketárgyalásokon
 császári biztos 94
 császári rezidens ld. Tiepolt Ferenc
 Darvas Ferenc kuruc főhadbiztos 53, 55
 Darvas Mihály kuruc főhadbiztos 50
 Des Alleurs, Pierre Puchot comte le Clinchamp francia diplomata 11
 Dobozi István, ifj. Rákóczi diplomatája 8
 doge ld. Mocenigo, II. Alvise
 Dóra János [*Dora, Joannes*] 44
 Ebergényi László br., császári altábornagy 52, 91, 92
 Engelmajer Jakab fegyverkovács, a kuruc hadsereg fegyverbiztos 20, 21
 eőregh úr ld. Ráday Gáspár
 Eszterházy Antal gr., kuruc generális 56, 99
 Eszterházy [*Esterházy*] Dániel gr., kuruc altábornagy 77, 90
 Eszterházy [*Esterházy*] István gr., kuruc generális, főparancsnok 54
 Eszterházy [*Esterházy*] János hg., nádor 70
 Eugén herceg ld. Savoyai Eugén hg.
 fejedelem ld. Rákóczi Ferenc II.
 Ferencz 80
 Fodor László kuruc brigadéros, szenátor 50–52
 francia király ld. Lajos XIV.
 Frangepan Ferenc Kristóf 12
 Frigyes I., porosz király 7
 Gazdasági Tanács 42, 43, 49
 Géczy [*Géczi*] Gábor vagy Zsigmond mindkettő kuruc ezredes 55
 Géczy Julianna ld. Korponay Jánosné
 Gerhard György szenátor 55, 68
 Getyzov lengyel brigadéros 24

- Habsburg-ház 10, 12, 73, 79, 95, 98
 Habsburgok ld. Habsburg-ház
 Haditanács 28, 51, 52
 Hajster ld. Heister
 Haraszi Imre Ung m. mustramesteri megbízott 30
 Hasszán [*Haszan, Hasszan*] pasa, nándorfehérvári szerdár 27, 29
 Heister, Siegbert gr., tábornagy, a császári hadak magyarországi főparancsnoka
 50–53, 56, 58, 60, 65, 93–95
 Hencze János [*Hencze, Joannes*] 45
 Horváth Pál a Nemesi Társaság gregariususa 49
 Ibrahim pasa, nándorfehérvári szerdár 28
 Ilosvay Ábrahám Bereg m. mustramesteri megbízott 30
 Iváncsi 64
 Jablonski, Daniel Ernest porosz udvari lelkész 8
 Jánoky Mária ld. Kajali Pálné
 Jávorka Ádám kuruc hadnagy 51
 József I., magyar király 10, 69, 71, 81, 82, 86, 94, 95
 Kajali Klára ld. Ráday Pálné
 Kajali Pál szenátor 54, 55
 Kajali Pálné Jánoky Mária 54
 Kamara, pozsonyi 47
 Károly III., király 10, 98
 Károly uralkodó 10
 Károlyi Sándor br., kuruc generális 30, 54, 56, 58, 64, 65, 67, 72–75, 79, 90, 92,
 94–97
 katonaság 11, 13
 - albán 10, 21, 24, 27, 35
 - császári 7–10, 16, 20, 27, 74, 94
 - dalmáciai 10
 - dán 9, 17
 - kuruc 20, 25, 27, 34, 35, 56, 57, 67, 73, 82, 88, 90
 - lengyel 35
 - móreai 10
 - rajnai 10
 - zsoldosok 13, 21, 24, 27, 32–35
 Kecskeméthy Pál szécsényi alharmincados 43, 44, 46–50
 Kelemen XI. pápa 9, 17
 Kisfaludy Györgyné 53
 Klement [*Clement*] János Mihály, Rákóczi diplomatája 88
 Klobusiczky [*Klobusiczky*] Ferenc br., a Gazdasági Tanács elnöke 42

- kollégium, nagyenyedi ld. nagyenyedi kollégium
- Kollonich [*Kollonicz*] Lipót gr., esztergomi érsek, bíboros, kamarai elnök 82, 84
- Komáromi Csipkés György debreceni főbíró és bihari alispán, közreműködött a szatmári békekötésben 67, 77–79, 95
- Konföderáció 15, 68, 69, 90, 91, 95, 96
- Korponay Jánosné Géczy Julianna 98
- Kossovics Márton kuruc főpostamester 36
- Környei Gergely [*Környei, Gregorius*] 46
- Köszeghi [*Köszöghi, Köszögi*] Imre főstrázsamester 56, 57, 59, 62–64
- Köztársaság (Velençe) 9–13
- Kray Jakab Rákóczi diplomatája 23, 24, 52
- Krucsay István [*Stephanus*] kancelláriai titkár 35, 39
- Lajos, XIV. francia király 10
- Lang [*Lángh*] Ambrus Rákóczi udvari orvosa 54
- Lányi Márton késmárki városi tanácsstag 52
- Locher, Karl [*Carole*] von Lindenhaimb, haditanácsos, Bécs megbízottja a béketárgyalásnál 67, 68, 73, 76, 81–84, 92, 93, 98
- lőcsei Brewer nyomda ld. Brewer nyomda Lőcsén
- Lubomirski, Theodor hg., szepesi sztarosza 20
- Lukinich Imre* 78, 81
- Máriássy [*Mariasi*] Ádám ezereskapitány, Rákóczi főhadsegéde 89, 90
- Máriássy Miklós Szepes m. mustramesteri megbízott 30
- Merin-Leprin, Pierre 51
- Mészáros [*Mészáros, Joannes*] János 45
- Missuna Mihály Rákóczi jaroslói jószágigazgatója 24
- Mocenigo, II. Alvise, doge 15
- Monarchia 18
- Montecuccoli, Hercules Pius császári altábornagy 74
- Mordaunt, Charles 3rd earl of Peterborough, 1st earl of Monmouth, angol diplomata (bécsi követ) 88
- nádor ld. Eszterházy Pál
- Nagy György [*Nagy, Georgius*] 45
- Nagy Zsigmond Borsod m. mustramesteri megbízott 30
- nagyenyedi kollégium 7, 8, 20
- Nagyszeghy Gábor kuruc dandárnok, brigadéros, érsekújvári parancsnok és generális főstrázsamester 55–57, 61, 65
- Nedeczky Sándor Eszterházy nádor titkára, majd Rákóczi diplomatája 23
- Nehem gr., császári generális 28
- Niczky Ferencné 53
- Ocskay [*Oczkai*] László kuruc brigadéros, később császári ezredes 50–53

- Omér aga albán katonatiszt, Rákóczi szövetségese 21, 22, 25, 27
- Orczy István Heves- és Külső-Szolnok m. mustramesteri megbízott 30
- Ordódy [*Ordodi*] György kuruc brigadéros 56, 57, 62–65
- orosz követ 12
- országgyűlések 34, 70, 81, 82
- Husztra tervezett 80, 81
 - onodi 43
 - pozsonyi (1687) 72
 - pozsonyi 36
 - sárospataki 30
- osztrák ház ld. Habsburg-ház
- Pálffy [*Palffi, Pálfi, Pálfy*] János gr., császári tábornagy, horvát bán 48, 51, 56, 66–75, 77–91, 93–98
- Palkovich Ferenc kuruc hadbiztos 51, 52
- pápa ld. Kelemen XI. pápa
- Pápai Gáspár Rákóczi diplomatája 22, 24, 25, 27–29
- Pápai János Rákóczi főtitkára, majd szenátor, portai követ 13, 14, 21–23, 25, 27–29
- pápaság 9
- Páriz Pápai Ferenc nagyenyedi kollégiumi tanár 7, 8, 19–21
- Pélyi [*Péli*] Nagy András Nógrád m. birtokos 55
- Perényi Miklós br., kuruc dandárnok, egri várparancsnok 54
- Péter I. (Nagy) orosz cár 11, 64, 66, 70, 88
- Peterborough, 3rd earl of ld. Mordaunt
- Pigeti [*Pigethi*] kuruc kapitány 58
- Pityi István [*Pityi, Stephanus*] 45
- Pomponne, Arnauld de, Henri Charles márk, abbé, velencei francia követ 13, 14
- Pongrácz 64
- porosz király ld. Frigyes I.
- Porta ld. török Porta
- pozsonyi Kamara ld. Kamara, pozsonyi
- Rabutin, de Bussy gr., császári tábornagy 7, 8
- Ráday Gáspár 49, 50
- Ráday Pálné Kajali Klára 55, 80
- Radványi Ferenc Pest m. mustramesteri megbízott 30
- Rákóczi II. Ferencné Sarolta Amália hessen-rheinfelsi hercegnő 66
- Ribiczey László Zaránd megye alispánja 27
- Ribinski, Stanislaus lengyel ezredes, később generális II. Ágost, majd Szaniszló pártján 67
- Rotarides János szécsényi fiókharmincados-jelölt, korábban selmeci alharmincados 42

- Savoyai Eugén hg. 10, 11, 13, 71, 72, 75
 Sembery Tamás [*Sembery, Thomas*] 46
 Signoria ld. Köztársaság
 Somogyi Ferenc kuruc ezereskapitány 57
 Sréter János, kuruc brigadéros, tüzérségi főfelügyelő, a bányavárosok főkapitánya
 80
 Szabó János [*Szabo, Joannes*] 45, 46
 Szabó Mihály 54, 55
 szenátus ld. velencei
 Szent-Iványi János a kincstár munkácsi provizora, később Bercsényi adjuntása,
 majd a palotás regiment brigadérosa 78, 89, 90, 94, 96
 Szent-Iványi Mihály Zemplén m. mustramesteri megbízott 30
 Szent-Iványi Rafael Nagyhont m. mustramesteri megbízott 30
 Szirmay Péter Abaúj m. mustramesteri megbízott 30
 Szluha Ferenc hadi főpénztáros 58, 62, 65
 Szluha György 58
 Sztankai Ádám Torna m. mustramesteri megbízott 30
 Talman, Johann Michael isztambuli császári követ 28
 Telekesi Török Istvánné 53
 Teleki Mihály gr., kuruc ezereskapitány, kövári főkapitány 13, 21–23, 25, 27, 28
 Thamás 80
 Tiepolt Ferenc br., danckai császári rezidens 67
 Tokovicz 58
 Toppertzer Sebestyén késmárki szíjgyártó 52
 Tornallyay Ferenc 54
 Tournon János Henrik gr., Bodrog m. főispánja, Rákóczi diplomatája 9, 11–15
 török Porta 12, 22, 24, 25, 28
 Tuba János [*Tuba, Joannes*] 46
 uralkodó ld. József I.
 Usson, Jean Louis d' marquis de Bonnac, francia diplomata 24
 Vanya Mátyás [*Vanya, Matthias*] 45
 Vay Ádám szenátor, Rákóczi udvari főkapitánya 13
 velencei szenátus 12, 15
 Virriont császári tábornok 54
 Vogner ld. Wagner
 Wagner kuruc kapitány 58
 Wolffart Ádám kuruc ezereskapitány 50, 51
 Zalcspangh János [*Zalcspangh, Joannes*] 45
 Zrínyi Miklós 12
 zsoldpénz 29, 33

HELYNEVEK MUTATÓJA

Minden helységet – mai helyesírással – a szövegben előforduló elnevezése alatt illesztettünk be az ábécérendbe, de a névvariánsoknál utalunk az egykori alakra. Azoknál a helyneveknél, amelyek a történelmi Magyarország területén találhatóak, de ma már országhatárainkon túl esnek, a név után körzárójelben közöljük: 1) a névnek az 1910-es magyar helységnévtárban található alakját; 2) a megye nevét, amelyhez az 1700-as években tartozott; 3) a hely egykorú másnyelvű elnevezését és 4) mai nevét, az ország megjelölésével, amelyben van. Kis szögletes-zárójelben az azonos hangzású, de más írással előforduló neveket jelöltük: pl. Lőcse [*Lőise*].

Abaúj megye 23, 30, 31, 37

Adria 10

Agria ld. Eger

Albánia (Arnótország) 10, 25, 27

Alsóludány (Ludány, Nógrád m.) 36, 38, 41, 42, 45–47

Anglia 9, 99

Arad (Arad m., Orod, Románia) 24, 26

Arnótország ld. Albánia

Árva vára (Árva m.) 20

Ausztria 9, 10, 17–19, 87

Balassagyarmat 54

Banská Štiavnica ld. Selmecebánya

Bars megye 42, 44

Bát, Báth [*Báth*] (Hont m., Bátorvce, Szlovákia) 54

Bátorvce ld. Bát

Bécs (Wien) 28, 50, 67, 71, 79, 88, 95

Belgium 21

Belgrád ld. Nándorfehérvár

Bender (Teginia, Tigino; ma: Tighino, Moldova) 51

Bereg megye 23, 25, 30, 31, 37, 79

Beregovo ld. Beregszász

Beregszász (Bereg m.; ma: Berehove, Ukrajna) 14

Birin 49

- Bodrog megye 15
 Bodrogiensis ld. Bodrog megye
 Bohemia ld. Csehország
 Bologna 9, 10, 16
 Bononia ld. Bologna
 Borsod megye 30, 31, 37
 Bosznia [*Boszna, Bosznia Ország*] 27–29
 Brezno nad Hronom ld. Breznóbánya
 Breznóbánya (Zólyom m., Brezno nad Hronom, Szlovákia) 40, 47
 Carei ld. Károly
 Cluj ld. Kolozsvár
 Croatia ld. Horvátország
 Csanád [*Czanád*] 24, 26–30
 Csehország 18, 54, 86
 Csepel-sziget 37
 Dalmácia 10, 12, 13, 18, 19, 86
 Danszk, Danzig ld. Gdansk
 Debrec[ze]n 13, 22, 71, 73, 77–79, 82, 85, 86, 89, 90
 Diosig ld. Diószeg
 Diószeg (Bihardiószeg, Diosig, Románia) 22
 Divény [*Diviny*] (Nógrád m., Divín, Szlovákia) 48, 54
 Drégelypalánk (Nógrád m.) 43
 Dunántúl 54
 Durazzo (Dyrrhacium, Durazzo; ma: Durres, Albánia) 28
 Ebeck (Nógrád m.) 45
 Eger (Heves m.) 53–55
 Endréd (Bars m.) 44
 Enyed ld. Nagyenyed
 Ep[er]jes (Sáros m., Prešov, Szlovákia) 42
 Erdély 10, 15, 19, 21, 22, 41, 57, 82, 84–87
 Erdőd (Szatmár m., Ardud, Románia) 87
 Érsekújvár (Nyitra m., Nové Zámky, Szlovákia) 46, 51, 54, 55, 57, 58, 60–62
 Esztergom 46
 Felsőszeli, Felsőzele (Pozsony m., Hornie Saliby, Szlovákia) 45
 Felvidék 40, 43
 Ferrara 9, 16, 18
 Filakovo ld. Füleek
 Fiume 12
 Forum Julium ld. Friaul
 Franciaország 9, 17–19

- Friaul 10, 12, 16
 Fülek (Nógrád m., Filakovo, Szlovákia) 36, 39, 48
 Gács (Nógrád m., Halič, Szlovákia) 54
 Gallia ld. Franciaország
 Galícia 66, 67
 Gdansk 24
 Geletnek (Bars m., Hlini nad Hronom, Szlovákia) 42
 Gorizia (Olaszország) 10, 12
 Gömör megye 30, 31, 37
 Görz ld. Gorizia
 Gyarmat ld. Balassagyarmat 54
 Gyöngyös (Heves m.) 49
 Győr (Vas m.) 50, 51
 Halič ld. Gács
 Hatvan (Heves m.) 49
 Heves megye 30, 31, 37, 57
 Hlini nad Hronom ld. Geletnek
 Hollandia 9, 99
 Hont megye ld. Kis- és Nagyhont megye
 Hornie Saliby ld. Felsőszeli
 Horvátország 10, 13, 16, 18, 27, 86, 87
 Hungaria ld. Magyarország
 Huszt[*h*] (Máramaros m., Hust, Ukrajna) 80, 96
 Illyvó (Lemberg, Lwów; ma: Lviv, Ukrajna) 66, 89
 Itália ld. Olaszország
 Jaraszló, Jaroslav (Jaroslaw, Galícia) 24, 66
 Jaroslaw ld. Jaroszló
 Jászfelsőszentgyörgy (Jász kerület) 58, 65
 Jászság 65
 Javoró (Galícia) 99
 Kálló (Nagykálló, Szabolcs m.) 22
 Kanora (Bereg m.) 79
 Karintia [*Carinthia*] 16, 19
 Károly (Nagykároly, Szatmár m., Carei, Románia) 89, 92
 Kassa [*Cassa*] (Abaúj-Torna m., Košice, Szlovákia) 50, 77, 78, 89–91, 94, 95
 Kecskemét 27, 28
 Kékkő (Nógrád m., Modrý Kameň, Szlovákia) 39
 Késmárk (Szepes m., Kežmarok, Szlovákia) 50, 52, 60
 Kežmarok ld. Késmárk
 Kis- és Vecse ld. Vecse

- Kishont [*Kis Honth*] megye 30–33, 36–41,
 Kolozsvár (Kolozs m., Cluj, Romania) 8
 Komárom megye 58
 Komlós (Bereg m.) 25
 Konstantinápoly (Istanbul) 26
 Korpona (Zólyom m., később Hont m., Krupina, Szlovákia) 47
 Košice ld. Kassa
 Körös folyó 27
 Krupina ld. Korpona
 Kukizova (Galícia) 88
 Külső-Szolnok megye 30
 Lemberg ld. Illyó
 Lengyelország 66, 67, 70, 71, 79, 93, 98
 Levoča ld. Lőcse
 Losonc [*Lossoncz*] (Nógrád m., Lučenec, Szlovákia) 36, 39, 54
 Lőcse [*Lőtse*] (Szepes m., Levoča, Szlovákia) 19, 21
 Lőrinc[*z*]i (Nógrád m., később Heves m.) 39, 49
 Lučenec ld. Losonc
 Ludány ld. Alsóludány
 Lviv ld. Illyó
 Magyarország 9, 10, 12–15, 17–19, 22, 24, 25, 27, 74, 77, 81, 82, 85–87, 94
 Magyaróvár (Moson m.) 94
 Major Hont ld. Nagyhont
 Makó (Csanád m.) 14
 Mantova 10, 18
 Mantua ld. Mantova
 Maros folyó 14, 27
 Marosvásárhely (Maros-szék, Tirgu-Mures, Románia) 7
 Mediolanum ld. Milánó
 Milánó 10, 16–18
 Modry Kameň ld. Kékkő
 Moravia ld. Morvaország
 Morea 18
 Morvaország 10, 18, 19
 Moscovie ld. Moszkva
 Moszkva 12
 Mukačeve ld. Munkács
 Munkács [*Munkács*, *Munkáts*] (Bereg m., Mukačeve, Ukrajna) 7, 9, 13, 21–25, 48,
 78, 89, 90, 94–97, 99
 Murány (Gömör m., Murán, Szlovákia) 54

- Nagy- és Kisendréd Id. Endréd
 Nagybánya (Szatmár m., Baia-Mare, Romania) 7, 8
 Nagyenyed (Alsó-Fehér m., Aiud, Románia) 8
 Nagyhont megye 30, 31, 37, 54
 Nagykálló Id. Kálló
 Nagykároly Id. Károly
 Nagytercs Id. Szalmatercs
 Nándorfehérvár (Alba Graeca, Belgrád; ma: Beograd, Szerbia) 13, 14, 25–27, 29
 Nápoly 10, 16, 18
 Neapolis Id. Nápoly
 Nógrád (Nógrád m.) 43
 Nógrád megye 30, 31, 36–39, 41–43, 48, 53–55
 Nové Zámky Id. Érsekújvár
 Ocsva, Oczva Id. Olcsva
 Olaszország 9, 11, 16, 17
 Olcsva (Szatmár m.) 78, 79, 81, 89, 91–94
 Oroszország 87
 Óvár Id. Magyaróvár
 Palánk Id. Drégelypalánk
 Párizs 11
 Párma 10
 Pest cum insulis Id. Szentendrei- és Csepel-sziget
 Pest megye 30, 31, 55
 Piemont 13
 Poloniam Id. Lengyelország
 Pozsony (Pozsony m.) 50
 Pozsony megye 50
 Premislye Id. Przemysl
 Przemysl [*Premiszly, Prsemysl*] (Galícia) 66, 80
 Rád (Nógrád m.) 54
 Rajna folyó 9
 Rimaszombat (Gömör m., Rimavská Sobota, Szlovákia) 38, 41
 Rimavská Sobota Id. Rimaszombat
 Sabaudia Id. Savoya
 Salánk (Bereg m., Salanki, Ukrajna) 90
 Sambor (Galícia) 66, 67
 Sáros (megye) 30, 31, 37
 Sárospatak (Zemplén m.) 41, 57
 Satu-Marc Id. Szatmár
 Savoya 18, 75

- Schemnicium, Schemnitz Id. Selmecebánya
 Schemnitz, Schemnicium Id. Selmecebánya
 Sclavonia Id. Szlavónia
 Selmecebánya (Schemnicium, Schemnitz, Hont m., Banská Štiavnica, Szlovákia) 54
 Skole, Skolya (Galícia) 66, 67
 Skolya Id. Skole
 Somoskő 54
 Stájerország 10, 18, 19
 Styria Id. Stájerország
 Szabolcs megye 30, 31, 37
 Szalmatercs (Nógrád m.) 45
 Szalóka (Szabolcs m.) 45
 Szatmár megye 30, 31, 37, 78
 Szatmár, Szatmárnémeti (Satu-Mare, Románia) 8, 20, 77, 96, 98, 99
 Szécsény (Nógrád m.) 39, 44–50, 54
 Szeged 24, 26
 Szentendrei-sziget 37
 Szentes 14
 Szentgyörgy Id. Jászfelsőszentgyörgy
 Szepes megye 30, 31, 37
 Szerencs (Zemplén m.) 11, 29–33, 35–37, 56, 57, 59, 61–63, 65
 Szicília 10, 18, 19
 Szikszó (Abaúj m.) 64
 Szilézia 10, 19
 Szlavónia 86
 Sztrij [*Sztrij, Stry, Sztrih*] (Galícia) 68–70, 73, 74, 76–78, 80, 93, 94, 96
 Szurdokpüspöki [*Surdok Püspöki*] (Heves m.) 49
 Tállya (Zemplén m.) 27
 Teginia, Tigino Id. Bender
 Temesvár (Temes m., Timișoara, Románia) 14, 25
 tengerpart, dalmát 12
 Tetel Id. Titel
 Tigino Id. Bender
 Timișoara Id. Temesvár
 Türgu-Mures Id. Marosvásárhely
 Tirol [*Tyrol*] 10, 16, 19
 Titel (Bács-Bodrog m., Titel, Szerbia) 24, 26–28
 Torna megye 15, 31, 37
 Tornóc (Nyitra m., Szlovákia) 6
 Tótváradja [*Tot Váradgya*] 27, 28

- Transylvania ld. Erdély
 Triest (ma: Trst, Horvátország) 12
 Turno ld. Torna megye
 Ugocsa [*Ugocha, Ugotsa*] megye 30, 31, 37
 Újvár ld. Érsekújvár
 Ung[*h*] megye 30, 31, 37
 Vágvecse ld. Vecse
 Varsavia ld. Varsó
 Varsó 23, 24
 Veča ld. Vecse
 Vecse (Vágvecse, Nyitra m., Veča, Szlovákia) 44–46
 Velence, Venezia (Olaszország) 9–14
 Verchovina (Ukrajna) 80
 Veszprém 50, 52, 60
 Wien ld. Bécs
 Zára (ma: Zadar, Horvátország) 14
 Zemplén[*y*] megye 23, 30, 31, 37
 Zeteny (Zemplén m., Zétény, Szlovákia) 42
 Zólyom (Zólyom m., Zvolen, Szlovákia) 47
 Zvolen ld. Zólyom

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	3
IRATOK
Rövidítések jegyzéke	5
1. 1709 január 13, Nagybánya. Párizs Pápai Ferenc, a nagyenyedi kollégium tanárának levele Rádayhoz.....	7
2. 1709 január 14, Munkács. Rákóczi követi utasítása velencei megbízottja, Tournon János Henrik gr. számára.	8
3. 1709 január 26, Lőcse. Brewer János könyvnyomtató levele Rádayhoz, Párizs pápai Ferenc latin-magyar szótárának kinyomtatásáról.....	19
4. 1709 február 12, Munkács. Rákóczi levele a nándorfehérvári pasához küldött követeihez, gr. Teleki Mihályhoz és Pápai Jánoshoz.....	21
5. 1709 április 11, Munkács. Rákóczi utasítása az Abauj, Zemplén és Bereg megyébe küldött adószedők számára.....	23
6. 1709 április 12, Munkács. Rákóczi levele Kray Jakabhoz.....	23
7. 1709 április 27, Munkács. Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez.....	24
8. 1709 május 16, Tállya. Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez.....	27
9. 1709 május 29, Szerencs. Rákóczi levele Pápai Gáspár nándorfehérvári rezidenshez.....	29
10. 1709 június. Ráday mustramesteri megbízatása Nógrád-Kishontban.....	30
a.) 1709 június 1, Szerencs. Rákóczi körlevele a megyékhez.....	30
b.) 1709 június 1, Szerencs. Rákóczi utasítása Rádayhoz.....	31
c.) 1709 június 1, Szerencs. Rákóczi levele Rádayhoz.....	33
d.) 1709 június 6, Ludány. Ráday levele Rákóczihoz.....	36
e.) 1709 június 13, Szerencs. Rákóczi újabb utasítása Rádaynak.....	36
f.) 1709 június 14, Ludány. Ráday jelentése Rákóczihoz.....	38
g.) 1709 június 16, Ludány. Ráday jelentése Rákóczihoz.....	38
h.) 1709 június 21, Rimaszombat. Ráday jelentése Rákóczihoz.....	38
i.) 1709 június 24, Ludány. Ráday jelentése Rákóczihoz.....	41
11. 1709 június 12, Ludány. Ráday levele Klobusiczky Ferenchez, a Consilium Oeconomicum elnökéhez.....	42

12. 1709 június 30, Szécsény. Kecskeméty Pál szécsényi alharmincadosa Rádaynak az 1709. évi harmincadjövedelmekről, és Bottyán Jánosnak adott elismervénye.....44
13. 1709 október 12–13. Kecskeméthy Pál szécsényi alharmincados levelei Rádayhoz.....48
- a.) 1709 október 12, Szécsény. Segítségét kéri a kincstári végrehajtók ellen. Szécsényben már semmi jövedelem nincs, Ráday salláriumát sem tudja megküldeni.....48
- b.) 1709 október 13, Szécsény. Ismételten segítségét a szomszédos alharmincadhelyek ellen. Mellékeli elszámolását.....49
14. 1710 február 16, (Kassa). Bercsényi Miklós levele a császári udvari haditanácshoz.....50
15. 1710 április 27, Eger. Darvas Ferenc főhadbiztos levele Rádayhoz. Személyi, családi, politikai és katonai hírekről tudósítja.....53
16. 1710 augusztus. Vizsgálat az érsekújvári vár tisztjei ellen.....55
- a.) 1710 augusztus 22, Szerencs. Rákóczi utasítása Beleznay János, Bokros Pál és Somogyi Ferenc ezredesek, az érsekújvári várba küldött biztosok számára.....56
- b.) 1710 augusztus 22, Szerencs. Rákóczi titkos utasítása az érsekújvári erődbe küldött biztosok számára.....59
- c.) 1710 augusztus 22, Szerencs. Az érsekújvári várba küldött biztosok esküszövege.....61
- d.) (1710 augusztus 22, Szerencs.) Rákóczi levele Nagyszeghy Gábor érsekújvári parancsnokhoz.....61
- e.) 1710 augusztus 22, Szerencs. Rákóczi levele Kőszeghi Imre főstrázsamesterhez.....62
- f.) 1710 augusztus 22, Szerencs. Rákóczi levele az érsekújvári őrséghez.....63
17. 1710 augusztus 24, Szerencs. Rákóczi levele Károlyi Sándorhoz.....65
18. 1711 március 2, Skolya. Ráday levele Rákóczihoz.....66
19. 1711 március-április. A Pálffy Jánossal folytatott béketárgyalások iratai.....67
- a.) 1711 március 27, Strij. Rákóczi észrevételei Pálffy János "Declaratió"-jára.....68
- b.) (1711 március 27 és április 4 között, Strij.) Rádaynak Pálffy János "Deklaráció"-jára vonatkozó följegyzései.....70
- c.) Rákóczi utasítása a Pálffy Jánoshoz küldött Ráday számára.....71
- d.) 1711 április 4, Strij. Rákóczi levele Pálffy Jánoshoz.....77
- e.) Ráday levele Rákóczihoz.....77
- f.) 1711 április 14, Kálló. Ráday levele feleségéhez, Kajali Klárához.....80

g.) (1711 április 14, Olcsva.) A Ráday által pontokba szedett tárgyalási feltételek, a "Considerationes".....	81
h.) 1711 április 17, Debrecen. Pálffy János írásbeli válasza a "Considerationes"-ra (és Ráday följegyzése a szóbeli kiegészítésekről.).....	82
i.) 1711 április 17, Debrecen. Hűségesküszöveg-tervezet Rákóczi számára.	86
j.) 1711 április 18, Kukizova. Rákóczi levele Rádayhoz.	88
k.) 1711 április 19, Nagykároly. Károlyi Sándor levele Ráday Pálhoz.	89
l.) 1711 április 19, Olcsva. Ráday levele br. Ebergényi Lászlóhoz.	91
m.) 1711 április 19, Olcsva. Ráday levele Rákóczihoz.....	93
n.) 1711 április 21, Munkács. Ráday levele Rákóczihoz.	96
20. 1711 május 13, Javoró. Rákóczi nyílt levele a Szatmárban összegyűlt magyarországi és erdélyi szövetkezett rendekhez.....	99
NÉV- és TÁRGYMUTATÓ.....	101
HELYNEVEK MUTATÓJA.....	107

